

42.3
S 484

Qыгът наzik kytura
sojuzb „ittifaq..“

„M. SERQE EENKO
Qыгът
MEJUASЬ
IボJЬ

Daqcasabъq
kolxozlarbnda
mahsul BEREKE
tini artdыrmadaq
icyn teddirler.

Qыгът DEVLET
NEŞRIJATЬ 1930

Возвратить книгу не позже установленного срока

42.3
S 484

QЬRЬM NAZIK KYLTURA KOLXOZLARЬ SAJUZЬ ITTIFAQ

V. M. SERGEJENKO

QЬRЬM MEJVACЬLЪQЬ

BAQI CAÇQЫLQ KOLXOZLARЬNDA
MAHSUL BEREKETINI ARTDЬRMAQ
ICYN TEDBIRLER

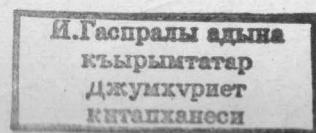
КРТ 6355

пр 10

QЬRЬM DEVLET NEŞRIJATЬ

1930

М. об
М. 09
М. 99

II. Dynja ve grazdan çenklerinde, aclaq, jyçpıtyaq devirle- rinde Qыгъымда бақсарларың mahv olmalarы ve mahsulның eksilmesi

Her ne qadar, ta 1918 senesine kelgençek бақсарларың қарат-
қан жерleri, mejdanylарын соqlaşsa da, 1914 senesinden bu tarafqa
ve dynja çenki zamanында, keregi qadar ырғат joqlyq, kedik
tarplamaqan sebebinden, бақсарларың baquv işi ketdikçe fenalaşdı.

Dynja çenkinden soñ başlaqan grazdan çenki, aclaq, jyçpıtyaq,
Qыгъым вақсаçыльып үтүмүj ahvalына вујук te'sir
japdı ve coq zararlar ketirdi. Baqsalar xajlıça səndiler.

Bunlaryң te'siri altыnda Qыгъым бақsalarы соq vaqylar, va-
qylamaqanlarыndan pek açыпсыз bir levha teşkil ete ediler. Baq-
calarda syrylernen hajvanlar keze, terekterni kemire, boza, quruta
ediler.

Terekterni suvarmaqa maxsus arıqlar bozulqan, qujular eşil-
gen, catallar jaqylqan edi. Өтеде—beride saq qalqan terekler
suvsbzlyq ceke, catalszbzlyqdan putaqlarы ystindeki mejvanың
açырыльына dajanamajıv sına edi.

Terekterniң tyblerine күвге төкylmegeninden, terek xastalыq-
laryпь, zararlı bөceklerge qarşы hic bir tyrlы kyrəş alıпыв va-
qylamaqanыndan, xastalыqlar ve zararlı bөcekler nihajet dereçede
coqlaşa, mahsullar, terekler qajıv ola edi.

Grazdan çenki, aclaq, jyçpıtyaq seneleri içerisinde Qыгъым
вақsalarып үтүмүj mejdanylary—təqdarı 3.500 hektar qadar
eksildi. Jene şu myddet icinde saq qalqan бақsalarың terek-
lerinin de beş pajda bir rajı mahv olqan edi.

Bu sebeblerden өtry Qыгъым вақsalarып үтүмүj mahsul bereketi pek
zijade eksildi.

III. Emekdarlaryң qollarында olojan Qыгъым вақsalarып үтүмүj şimdiki halы

Qыгъымda Şuralar hakimijeti pekingenden soñ jarylqan bir
sýra tedbirler sajesinde Qыгъым вақsaçыльып үтүмүj ahvalы azar-azar
tyzelmege başladı.

1924 senesinden bu tarafqa doqru бақsalarып kөlemi eksil-
medi, terekler vaqylamaqa başladı. Faqat, bu jerde terekterniң

keregi kibi vaqylamaqanlaryny da ajtib kecmek kerek: cynki, Qytym vaqcalaryny mahsul bereketi evvelki kibi eksik qaldy.

Hal hazryda, eski pomecik vaqcalaryny eñ byujyklerrinde sovxozi mejdanqa ketirildi. Bunlardan pek coqlary da, mesela kulak vaqcalary kolxoz etrafynna birlesgen batrak fuqare ve orta hallý køjlilernin idarelerine kecdi.

Kolxozqa kirmegen fuqare ve orta hallý køjlilernin vaqcalary 1929 senesine kelgencek, onlarnyq өz qollarynda edi. Simdi ise nazik kyltura rajonlarynda bytyn køjlernen artel ustavynna keciv kolxoz teşkil etdiler.

Fuqare ve Orta hallý køjlilernin vaqcalaryny coqyly tyşkyn olqanndan az mahsul bermekdedir. Tereklerini sýq ve nizamsyz oturtymasý da vinyq seveblerinden birisidir. Bundan da basqa onlarnyq vaqcalarynda, xozajstvalyq kelirli olmalaryny te'min eteçek ejи çyplsyl tereklerge pek sijrek rast kelinir.

Fuqare ve orta hallý køjlilernin vaqcalarynda terek vaqmaq işi pek sade kete, tereklerini tyvleri qazylýb suvarysa her bir iş bitdi sajyla edi. Tereklerni putamaq, qavuqlaryny temizlemek, tyvlerini kybrelemek her vaqcadada jarylmaj edi. 1926 senesinden bu tarafqa doqru ba'zý jerlerde terek xastalýqlaryna, zararly vóçeklerge qarşy kyreş pamynna qýşda ve majysda tereklerge ilaç pyskyrtmek kibi ba'zý tedbirler jarylmaqa başladý. 1928 senesinden i'tibaren ise bu iş xajlıça kenisledi.

Fuqare ve orta hallý kejli vaqcalaryny xaraplanqan bir halda olmasý, tereklerini keregi kibi vaqylamasý jyzinden, onlarnyq mahsul da pek az ola.

Bejle kycyk xozajstvalarda vaqsaný mahsul bereketini artdyraq icyn kerek olqan tedbirlerni hepsini jarmaq mymkyn olamaj. Ilim ve fennin tyşyni tapqan ve agronomlar tarafndan tavsiye olýnqan bu tedbirleri jarmaq icyn bir taqym aletler masinalar, jaxşy kybre, xastalýqlar ve zararly vóçeklerge qarşy kyreşmekcyn tyrly ilaçlar kerek ola.

Kycyk daqylarynuq fuqare ve orta hallý xozajstvasylyny vunlaryn jarmaqa taqat jetishmej. Bundan da basqa bu xozajstvalaryny ufaqlyq onlarnyq içerisinde masinanen calışmaqa kelişmej, vaqsaný keregi kibi vaqmaqcyn lazim olqan mytexassslar—agronomlar, aletler, aparatlardar, ilaçlar qullanmaqa myşaade etmej.

Kolxozlarnıq idaresine kecgen eski pomeşik ve kulak xozajstvalataryň—vaqçalararyň halı soq gyzelcedir. Bunlarnıq içinde terekleriniq sıralară doqru ve terekleriniq çyńıslară da qıjmetlidir.

Maatteessyf 1929-nıç jınyň aхырьna qadar vaqça kolxozlaryň soňısy da kycyk, karlik ediler, her biriniq vaqcası 5–6 hektardan zijade degil edi. Bøjle karlik kolxozlarda adet yzre mytexassıbs vaqçaşyalar olmaqaňından başqa, a'zalararyň өz aralarыnda da vaqça işlerinden keregi kibi anlaqanlar tapymaj.

Buňa baqmadan, soňki yc jıl içerisinde, topraq organlararyň ve kөj—xoz. koperasiyasınyň qajretnen calşmalară sajesinde, kolxoz vaqçalararyň vaqylaması tyzeldi, өz vaşına calşqan xozajstvalarnıq vaqçalararynda soq gyzel vaqyla.

Her bir jerniç kolxozlarynda terekleriniq qabuqlară temizlene, xastalıqlarqa ve zararlı vəçeklerge qarşy kyreş tedbirleri jaryla. Bunlarnıq içerisinde xususan Qarasubazar ve Baqcasaraj rajonlaryndaki kolxozlardan va'zylaryny vaqçalară zijade өгге ketdiler. Bunlarda vaqça vaqty Selxoztrestniq vaqçalararyndan artda qalmaj.

Şimdi, kollektivizasyonıq syr'atnen өsmesi mynasebetineň ufaq, karlik vaqça kolxozlary kerek bir-birlerine qoşulmaq ve kerekse onlarqa ajrı kөjli xozajstvalaryny—vaqçalararyny qoşulmalară sajesinde byjydiler. Ajrı vaqylıda, juqarlıda kөsterib kecgenimiz kibi nazık kyltura rajonlaryny çymlesinde bytyn kөjlernen artel ustavına kecilmesi sajesinde, jańy byjyk kolxozlar mejdanqa ketirildi.

Bu suretle, kecgen senelerniç kolxoz jaryçylyqında baş nuqsanlıqlardan birisi—xozajstvanıq ufaq esaslı deňişmeler, ejilikler ve jańylyqlarqa manı' olqan şekili ortadan qalqmaq yzre. Qırytm vaqçaşylyqıny ekinçi ve byjyk nuqsanlıq sajyojan mahsul azığqı ise şimdilik hykym syrmekde oľb, her bir hektaryň bergen mahsulı 3—4—5 tonnalyk kecmemekdedir.

IV. Kөj xozajstvasınyň içtimaij ve texnikij rekonstruksijasınyň esasij vazifeleri

Şuralar devleti icyn Qırytm vaqçalararyny mahsulı mutlaqa kerekdir.

Qırytm mejvası, bytyn SSSR de eň eji mejva sajylmaqdada oľb, qıjmeti de Şuralar birliginde olqan kibi tış memleketlerde

de jyksekdir. Her sene tış memleketlerge Qыгъмдан pek соң тъqdarda mejva съqaryшьв, опъң qаршылъқпа memleketimizge kerek olqan bir taqым maşinalar, aletler ketirilmekdedir.

Memleketimizni sanaјъ'laşdьruv da kөzde tutulqan vazifelerden birisi de көj xozajstvasып sanaјъ'laşdьrmaq, ja'nij көj xozajstvasы mat a'лагъпь hall etmege maxsus fabrika-zavodlar qurmaq, көj-xozajstvasы sanaјъ'ь doqurmaqdьr.

Vipъncyn, bizim juqargыda kөstergenimiz kibi өз traktorlaryтъзпь, topraqпь işlemek, zararлы hajvanlарнен kyreşmek, sacmaq, mahsulпь toplamaqсyn kerekecek vyjyk көj xoz. машиналарыпь jaрыв съqaraçaq aqыр sanaјъ'пъң inkişaf etmesi kerekdir.

Bizim ви kynge kelgençek cөllеримизден, ваqлагытъздан, tytyн, cykyndir, pamuq tarlalarытъздан alqan qajet az mahsulътъзnen kapitalist memleketlerniң „artlagыna jetismek“ ve „ozmaq“ mymkyn olmaqапындан başqa; вөjle zaif, az mahsulnen bizim sanaјъ'тъз keregi qadar bile inkişaf etamaz. Bizge көj xozajstvasыпц mahsuldarлъقьпь mutlaqa kөtermek, artdьrmaq kerek. Sanaјъ'тъзпьң көj xozajstvasында jetisgen xam mallarqa yskyly, jyn, pamuq, teri kibi şejlerge pek vyjyk iňtijaşы var. Bunlardan va'zylarh hic de jetismegeninden, onlарпь başqa memleketlerden ketiremiz.

Memleketimizde көj xozajstvasы mahsuldarлъقьпь artdьrmanып ви ehemijet ve kerekligi bardыr.

Eger biz şimdige qadar көj xozajstvamъзпь, опъң mahsuldarлъقьпь kөterib olamaqan olsaq, випъң ви sevevi, topraqпь hala eski usullарнен işlegenimizdir.

Şimdiki zamannың vaqsaçышьq texnikасы, insan emeginen jaqylaçaq işlerni maşinaqa jadьrьqапындан başqa, vaqсаль vaqmaq, tiimar etmekcyn vygyn fen taraфындан bile doqruлъقь tasдиq ольңдан bir taqым jaңы usullar ve vasxtalарпь tatbiq etib calьşmaqqa yol acmaqdadыr. Baqcalarda agrotexnik tedbirler, ve fenniň tavsije etgen başqa tedbirleri, tatbiq etilib calьşыlmakçanek, mahsul bereketini xajъ bir тъqdar kөtermek mymkyn olamaz.

Işte bundan, şimdiki zamannың jyksek texnikасып аңаq vyjyk xozajstvada, sovхoz ve kolxozlarda tatbiq etmek mymkyn ola bilecegi өзлигinden aңлашышьв turmaqdadыr.

Haqiqaten de, ви jyksek texnikапь jańczыsovхozlарнен,

kolxozlarda tatbiq etmek mymkyndir. Cynki, daimij rehberlikde bulınaçaq mexaniklerni, agronom ve texniklerni tutib calşdýrmaq, pahalý maşinalarný aletlerni satýn almaq jańçyz byjyk sovxoZ ve kolxoZlar kibi xozajstvalarqa elvergeni kibi, vi maşinalarný keregi qadar tolqun calşdýrmaq da ançaq əjle xozajstvalarda mymkyn ola bilir. Nihajet, bøjle byjyk xozajstvalarda emekni doqru teşkil etmek, taqsim etib calşmaq da pek qolajdyr. Bejle xozajstvalarda işci quvveti coq olýr, oný ajýr ajýr gruppalarqa belyşdirib, ajýr işlernin başlarında calşdýrmaq, ve o işlerge pek gyzel alşdýrmaq mymkyndir. Eger ajýr vaşynda calşqan bir køjli, xozajstvasında her bir işni өzi japmaqa meçbyr olsa, byjyk kolxoZda olqan kolxoZ a'zasý bir soj işniň başynda calşsýb o işniň keregi kibi ustasý kesile, oný qolaj, cabik ve ustalıqnen japmaqa өgrene, bundan xozajstva pek elverişli ve karlı ola. Her tyrly işni bir adam japmaq meçburijetinde olqan ve kendi vaşynda ajýr calşqan køjliniň xozajstvasında buňa muvaffaq olmaq mymkyn degil.

Zaten byjyk kollektif xozajstvaný pek coq ystynligi ve elverişliliği bardyr. Mesela byjyk bir kolxoZ vaqcasýny alaçaq olsaq, oný jańçyz bir qoralab cıqmamaq coq uczuzqa biter. Atlarqa, arabalarqa ve daha başqa køj xozajstvasý kediklerine kelgende, bunlardan byjyk kollektif xozajstvalarda coq elverişli ve karlı bir suretde fajdalanmaq—mymkyn olýr. KolxoZ teşkil etib calşmaqa 40—50 xozajstvaqa, en azdan birer at qullanmaq içab etse, kolxoZ jaryb calşqan zamanda, atlarný jańçyň eksiltmek mymkyn olýr, bundan son onlarqa ketecek masraf da eksileceginden, kolxoZný keliri artar, nafile jerje, kerek-siz masraflar olmaz.

Faqat, juqatýdan beri jazýb kelgenimiz kibi, şimdiki zamannýn jyksek texnikasýny ançaq byjyk xozajstvalarda, sovxoZ ve kolxoZlar da qullanmaq mymkyn ola-çaqdýr ki, byjyk xozajstvalardan mahsulnýn yc-dört kere zíjade alyna bilmesi de jenede ançaq o xozajstvalarda jyksek texnika maşinalarýny qullanýlmalarýna vaq-1ýdýr.

Køj-xozajstvasý mahsuldarlıqýny artdyriv oqýnda jarylqan tedbirler daimij bir xarakter taşyqapýndan başqa, seneden-senege mahsuldarlıqny artmasý icyn, vi tedbirler de artmaq, kerekdir.

Mahsuldarlıqń artdaǵmaqń vaş jollarından birisi—ufaq, daǵıpń q køjli xozajstvların vigeledirib vyjyk kolxozlar teşkiletmek, vi kolxozlardada şimdiki zamannıq jyksək maşına teknikasınpen salşmaqa başlamaqdır.

Hal hazırda Qıǵıtm jekpare kolxoz jarpıçyśaqlıp bitirmek ýzredir. Byjyk-vyjyk kolxozlar teşkil olıpnalar.

Batraklar, fuquareler, onlarnen birlikde keniş—orta hallı køjli kitleleri kolxozlarqa kirib bytyn køjlerni ve hatta bytyn rajonlary (Qarasuv bazar, Jalta, Kəzleve) jekpare kollektif xozajstvalar halına ketirdiler. Qıǵıtpıq vaqsaçısıq rajonında, orta hisabnen artıq vaqsalarnıq 90% kollektifleşdirildi, baharlık sacıv kampanijasınyıq sońpa qadar bytyn vaqsalarnıq 95% kollektifleşdirilekdi.

Bu suretle, komunist partijasınyıq „vyjyk kollektif xozajstvalar mejdanaqá ketiriy jolında ileri“ lozungı, batrak, fuqare ve orta hallı køjli tabaqaları tarafsızdan vyjyk sıçaqlıqnen qarşılıp, jaşavqa kecirlmekdedir. Kulaklarnıq ve mollalarnıq kolxoz işlerini vozmaq maqsadınen japoqan keniş teşviqatlarına vaqmadan, ehaliniq vi tabaqaları kollektif xozajstvanıq kycyk, ajiń xozajstvaqa qarşılıq olqan ystynliklerini keregi kibi aqladılar. Artıq her aqlajışlı batrak, fuqare, orta hallı køjli, ejí ćıńıslı ve coq mahsulnı ançaq kolxoz vaqsalarından almaq mymkyn olqapıń işde körib qandılar.

Jaşamaqda olqan kolxozlarnıq canlı misalleri yizerinde fuqare ve orta hallı køjli kitleleri, devlet tarafsızdan kosterilgen jardım sajesinde ve öz para ve emeklerinde mymkyni qadar coq ve doqru sarf etgenleri taqdirde, kolxoz usulında salşmaq jolınen, coq kelirli ve medenij xozajstva qurmaqa muvafqaq olaçaqlarıň aqladılar. Batrak, fuqare-orta hallı køjli kitleleriniq kolxozlarqa aqyp jampalarınyı, kollektivizasijanıq vyjyk sur'atnen devam etmesi bundan ileri kelmekdedir.

Kollektivizasijanıq keniş inkişafı, xalq xozajstvasınyıq savık tempnen sanayılaşdırylması pek şiddetli sırpıfıj kyreş şaraıticerisinde kece.

Køjde, elindeki barlıqıń, zenginligini qaib eteçegini duj-qan kulak, kolxozlarqa qarşılıq qattı kyreş acdy. Kulak, artıq özine ekspluatasiya etmege adam qalmajçaqıń pek gyzel aqlaj.

Kulaklar bunlarnың çymlesini kore ve pek gyzel aňlajlar, ve виپъңсүп de kolxozlарның ең баş duşman таңында оңа qarşy qattы kyreş acalar. Bu kyreşde onlar her tyrly vasýtalardan fajdalanalar.

Emekdar xozajstvalarын якpare olaraq kollektiflesdiriyv mynasebetineп, jaşav partija ve proletarjatның өгіне, съпъflar arasyndaki qarşılıqlы mynasebet haqqында bir mes'ele съqardы. Jekpare kolxoz mahallerinde ve rajonlарында, kulak ымтыluv-laryna съңыт cekyvden, onlары, ja'nij kulaklарын съпъf olaraq jъqmaq ve xozajstva sъпъf jerine ise kolxoz ve sov xozilar mejdanya ketirmegе başlamaq vaqtы keldi. Kulak sosjalizm јарыçылғыпьң ең qavij duşmanыбыз. Виپъңсүп kulaklарын ellerindeki bytyn istihsal aletlerni, topraqпы, binalары, hajvan ve kөj xozajstvasы машиналарын түтшь alaraq kolxozlарын рај ольпмақан fondlarына бермек kerek.

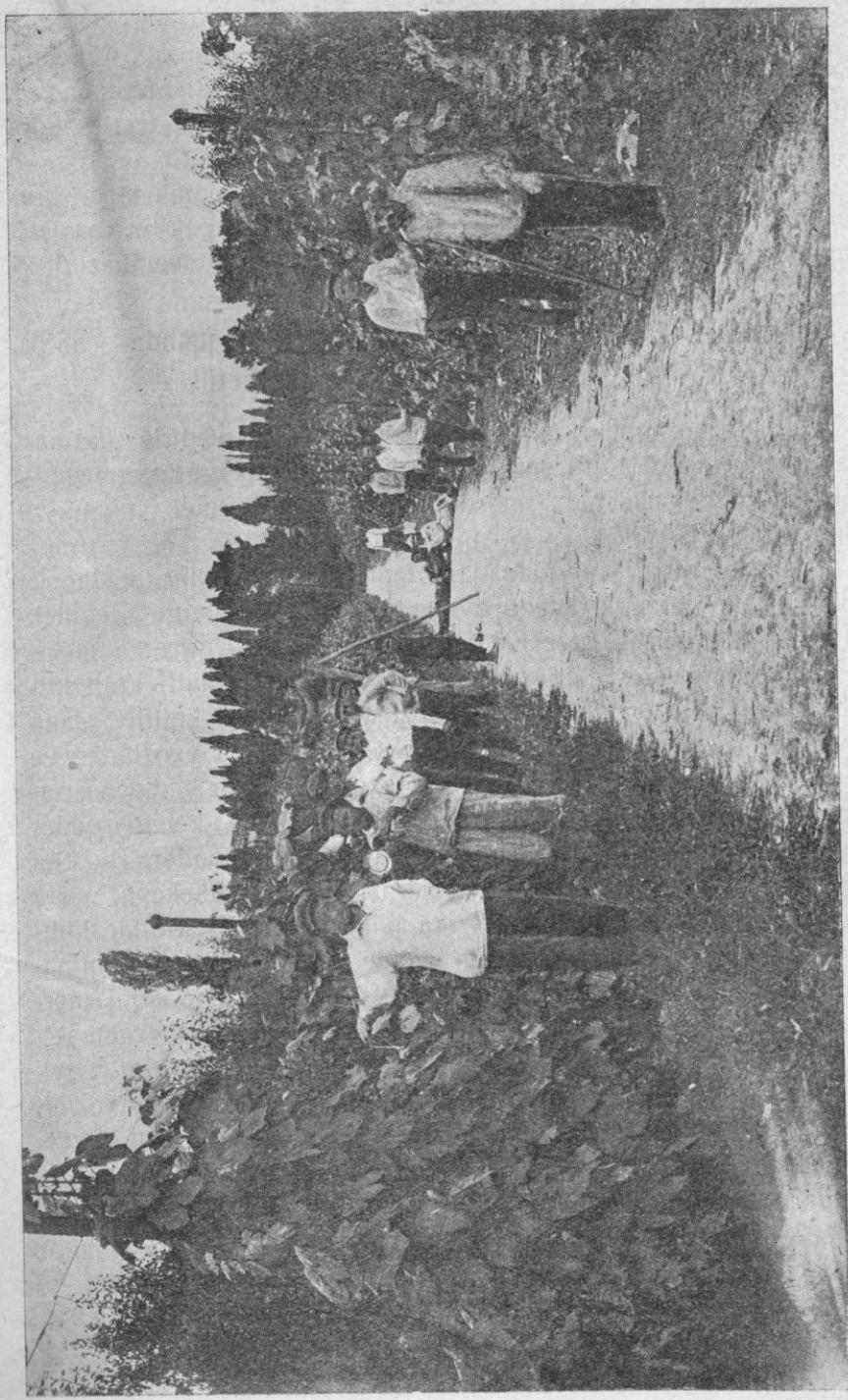
Kөjni jaңы nizamlarqa cekmekde тұqdарça вүjyk muvaffaqijetler elde etdik.

Bu muvaffaqijetlerni pekitmek icyn, kolxozlарын icki işlerini de sъra ve nizamqa qojmaq oqrında calışmaqa başlamaq, kolxoz ici mes'elelerine zijade ehemijet bermek kerek.

Bu doqruدا birinci ve baş vazife „kolxozlарын jaвапсы elementlerden temizlemekdir“. Mes'ele şundan ibaretdir ki, kulaklar kolxozlarqa kenardan zarar ketirmeknen qanaatlanmajыб, ва'зъ jerlerde hatta kolxozlарын icerilerine de kirib, iceriden zarar ketirmegе başladылар. Виپъң yzerine, kecikdirmeden kolxozlарын icerisinden kulak unsurlarын ve onlарын qujruqlarын temizleb съqarmaq ve ileride kolxozqa jaңы a'zalar qabul etgen vaqыtda doqru sъпъfij jol alыb barmaq kerekdir.

Hal hazыrda myhim mes'elelerden birisi de, kolxozlарын icerisinde eз paralarын топлашдырып, pajlaşdyrlamaқan kolxoz fondы mejdanqa ketirmekdir.

Yicinçи vazife „açele olaraq kadro hazırlamaq vazifesidir ki, kolxozlarqa rehberlik хызметini japaçaq mytexassıslar, agonomlar, agrotexnikler, hisabçыlar, teşkilaçыlar, medenij xadimler, putavçыlar, catalçыlar ve daha başqa ustalыqlы adamlar jeterlik qadar da olsыnlar.

Jalta rajonı Kuyuk Θen kəj „Subhi adъna“ nymynevij kolxozъnyı başlıcъ alejsb.

Dördüncü vazife, kolxoz a'zalarы arасына agronom bilgisinden çahillikni çojmaqdыr. Nihajet en myhim olqan beşinci vazife de, „kollektif xozajstvalarnы doqru teşkil etmek, icerilerinde calışsunpъ doqru bir sırqa qojmaqdыr.

Kolxozlарның ic işlerine aid bu vazifelerniç cavik ve doqru cezilmesi, bizim muvaffaqijetlerimizni keregi kibi pekitir, xozajstvamъзпъ sosjalizm usulunda qurmaqa qavij bir temel hazırlat.

V. „Mahsul bereketini artıdruv tedbirlери haqqında“ SSSR MİK-niñ 4-çı sesijasынпъ Dekreti

Xalq xozajstvasынпъ temelinden bys-bytyн denişdirib qurmaq ançek, aqыr ve jengil sanaý'пъ jyksek dereçelergе kөtermegençek, kөj xozajstvasынпъ mahsuldarlıqын kөtermek mymkyn olmaçaqанпъ kөrdik.

Bөjle bir sanaý' qurmaq, jańь fabrika ve zavodlar mejdanoqа ketirmek, kөj xozajstvasынпъ bys-bytyн jańь şekillerge cekmek isine sovetler hykymeti artıq başladы.

Hal hazırda, her jerde, fuqare, batrak ve orta hallı kөjli kitleleri taraſындан byjyk-byjyk kolxozlар mejdanoqа ketirile; jańь byjyk sovxozlар quryla. Faqat kerek vi byjyk sovxozlарqa ve kerekse kolxozlарqa jyksek maşına texnikasынпъ bir kereden soqmaq mymkyn degil, cynki vипъсун bizde daha keregi qadar traktorlar, maşinalar, kimjevij kyvrelер ve saire joqdыr. Bu kibi şejlernen byjyk sovxoz ve kolxozlары te'min etmekcyn, aqыr sanaý'пън inkişaf etmesine bir sırqa jyllar kerek. Traktorlar, kimjevij kyvre ve daha başqa bir taqым kerekli maşinalar olmaq ançek memlekетимизde kөj xozajstvasы mahsulatын xajlij mertebede artırmak mymkyn olamajçaqdыr. Hatta vi sajыв kecgen şejlerimizniç çymlesi olqanpъ halda bile, eger vi kynki kibi byjyk sovxozlар ve kolxozlарnen bir sırada kycyk-karlik kolxozlар, ajgъ, ufaq kөjli xozajstvalarы jene jaşamaqda devam eterse, bunlarda o byjyk maşinalardan fajdalanmaň hic de imkanы olmajcäqыndan ve onlарны qullanmaq hic de elvermejçeginde, kөj xozajstvasынпъ mahsulatы jene de artırylamajçaqdыr.

Lakin ajыl zamanda, tez bir vaqтt icerisinde bizge mahsul bereketini mutlaqa artırmak kerek.

SSSR MI komiteti 4-çi sessijasynyň „mahsul bereketini artdýruv tedbirleri haqqunda“ ki dekreti, bizim sovxoziňaralytyznyň, kolxozlaralytyznyň, fuqare ve orta hallý køjli xozajstvalarynyň tez bir vaqytta mahsul bereketini artdýra bilmeleri icyn ne jarmaq ve nasyl jarmaq kerek olqanyp pek asey qosterdi; kolxozlarqa, sovxoziňaraly, køjli xozajstvalaryna keregi qadar jańy, vujuk maşinalar jarylyv sýqmasyň, memleketimizde ajý køjli xozajstvalarynyň bir tamam vujuk kolxozlar teşkil etib onlaryny etrafyna birleşib bitmelerini bekley oturmadý.

Agronomlyq iliminin elinde mahsul bereketini artdýra bilmek icyn bir soq tedbirler bar ki, jańyza mahsul bereketini artdýrmaqa maxsus olqan vi sade tedbirlerniň her xozajstvada, her kolxoza vaqylı-vaqtında jarylmash myhimdir.

Faqat Qyzyltay vaqsaçylyq xozajstvasynda vi tedbirler vaqtında jarylmaj edi. Soňki 2—3 sene içerisinde Qyzyltada haman bytyn kolxozlar ve ajý fuqare, orta hallý køjli xozajstvalar, mahsul beréketini artdýrmaqa maxsus olqan vi en sade tedbirlerni bir tamam japa keldiler demek myymkyndir. Faqat køjlilerinin arasında vi tedbirlerniň bir qyzmyň, va'zan soqysyň, maxsus inadlyqnen jarmaqanlar da oldy.

Bu hal ajýtyv kecgen tedbirlerimizni ekserija nasyl jarylaçaçyň bilmemezlikden ileri kelgen olsa, ekinçi tarafdan ehaliniň va'zy tavaqalaralyň çahilliginden, aysyzlyqyndan ileri kelmekde edi.

SSSR MI komitetinin „mahsul bereketini artdýruvnyň tedbirleri“ haqqýndaki dekreti əgimyzdeki eki-yc sene içerisinde mahsul bereketiniň en azdan 60 prosent artmasyň kózde tuta.

İşte vi, her bir xozajstvada jarylmash myumkun olqan sade agro-texnikij tedbirlerge, az vîz zaman içerisinde mahsul bereketiniň artmasyna vasylataçylyq japoqan carelerge agrominimum denile.

VI. Agrominimum ve opýç ehemijeti

Agrominimum demek, maxsus bereketini artdýrmaq icyn jarylmash kerek olqan agronom tedbirlerinin en azı—demekdir, ja'nij agronomlyq iliminin teklif etgen tedbirleriniň en qolajlar ve sadeleri demekdir.

Agrominimum tedbirlerinin jarymasы her xozajstva icyn meçburijdir.

Agrominimum tedbirleriniң her xozajstva tarafeñdan vaqtında jarymasы ançaq her kolxoз a'zasы, her batrak, fuqare ve orta hallı køjli onъп bizim memleketimiz icyn ne qadar byjyk ehemijeti olqaplyp aňlaqaply taqdirde mymkyndir, bu tedbirleri doqru ve tamamlynen japtasyp bilmelerine baqlıddыr.

Sovetler hykymetiniң sъnfiј duşmanlary olqan kulak ve nerpermanlar, mollalar—agrominimumqa qarşy keteler, agrominimumqa riajet olyntasы mahsul bereketini artdýraçaqyp gyzel bilgenlerinden onъ jardyrmamaqa qajret eteler.

Sъnfiј duşmanlarytъznyq çymlesi, agrominimum neticesinde køj xozajstvasы mahsulatında artqan almanып, armutnyп, voqdajnyп her bir pudь, batrak, fuqare-orta hallı køjilerni eksploatasijadan qurtaقاqyp, vize jaңь fabrikalar, zavodlar jarmaq, xalq xozajstvasып jaңь qalyrqa cekmek, sosjalizm çem'ijeti qurmaq imkanyp doqurqaplyp pek gyzel aňlajlar. Onlarnып aсыqdan-aсыqda өzleri, ve jaxud өz qujruqlary vasylasynen agronomlarqa, agronom bilgilerine, agronom tedbirlerine qarşy teşviqat jariplalarynyq sevebleri işte bunlardыr.

Biz bu jerge qadar, bytyн xozajstvalarda agrominimum tedbirlerine riajet olyntaqaňcek, az bir zaman icerisinde mahsul bereketini artdyrmaq mymkyн olamajçaqyp ajtyv kecgen edik.

Agrominimumny muvaffaqijetenen jarmaq icyn, kulaklarnып, onlarnып qujruqlarynyп ve mollalarnып agrominimumqa qarşy jarmaqa ýmtylqan teşviqatlarыnyп өegini bir tamam kesmek kerekdir; agrominimumny ançaq bundan son keregi kibi tatbiq etermiz.

Her bir kolxoз a'zasы olqan batrak, fuqare ve orta hallı køjli, partija jacejkalarыnyп tehberligi altыnda kulaklarqa, molalarqa ve onlarnып agrominimum tedbirlerini bozmaq maqsadyny olqan hareketlerine qarşy kyreş icyn teşkilatlanmaqa borçlıddыrlar.

Agrominimumnyq vaqtında ve doqru olaraq jarymasыnda bytyн kolxoз a'zalarыnyп, batraklarnып fuqare ve orta hallı køjilerniң menfaati bardыr.

VII. Meçburij qararname agrominimimy ve „koperatif“ agrominimimy

SSSR MIK 4-nçi sessijasynyq „mahsul bereketin artdyrmaq tedbirleri haqqynnda“ dekretini içra etib Qıtgıtm MSSÇ MIK Prezidiumy şu qararny cıqardı:

1. Kefe, Kızıltepe, Jelça, Bağcasaraj, Aqmescid, Aqjar, Sudaq rajonlarında ajrı xozajstvalar, ve her tyrly køj-xoz. birlikleri taraſından şu eñ adıj agrokultura tedbirleri meçburij suretde jaşava-qa alıpmaların meçburij tanrıla.

B a q c a ç ı l ı q d a

1. Bağcalarny (vojarişnitsa), (zlatoguzka) kibi zararlı hajvan-böçeklerinin pejda olmasından, ve mantar xastańıqy adıny alqan „manılıja“ maraznyq çajramassından qorcalamaq maqsadınen, bu böceklerini qışılıq juvaların ve terekde qurup qalqan mejvaların toplamaq.

2. Ceşid tyrly zararlı böcekleren muvaffaqijetten kyreşmek icyn, tereklerini tybleri qazylmaqa başlanmazdan evel tereklerini qocanlarınnyq ve qocandan çajraqan qalın putaqlarınnyq qaviqlarınnyq qıtgıv temizlemek.

3. Terek taçlarańıq doqru ve gyzel inkişaf etmeleri icyn, quru putaqlarınnyq, jaman filizlerini, icerige əsgen ve biri-birine toqıpıv oqalanqan ince butaqların kesib almaq, ve bu işlerni aprel başına qadar bitirmek.

4. Topraqqa dymıňq toplamaq ve onı muhafaza etmek maqsadınen, tereklerini tyblerini erteden qazmaqa başlab, aprel başına qadar bitirmek, tereklerini jańıqz tybleri (canaqların) qazylqanı taqdirde, bunların kөlemi direk taçınnyq jársından eksik olmamaqa borclıdyr, cunki, terek tamyrılarınnyq eñ soňy bu jerlerde bulunır.

5. Ceşid tyrly mantar xastańıqlarınpen kyreşmek, ve ajrı zamanda terekni dezinfeksija etmek icyn, şu aşaqıdaki ilaçlardan birini tereklerge sepmek (pyskyrmek)—mesela: ja kirec syti, ja kirec qarışdırylıqan zelezni kuporosnen tereklerini byrleri qabarmazdan əgine pyskyrmek.

6. Bağcalarda alma symesi ve plodozorka böceginin inkişafına yol bermemek icyn, ve hatta zararlı böcekler olmaqdan

taqdirde bile, Мајьса tereklerge parizski zelennen qarşdırylqan Bordos majı'бы, jaxud jaňıqz kirec syti qarşdırylqan parizski zelen sepmek.

7. Suv masrafinda (iqtisad) tutumlyбы, ve ajpъ zamanda zararlı otlarnen kyreş maqsadынен, jazda yе kere tereklerin tyblerini capalab съqmaq, bu capalav işini de her vaqъt, suvarlıqan jerlernin ystleri qabuqlapъv patlamaqa başlaqan, ve zararlı, kereksiz otlar pejda olqan vaqъtlarda jarpmaq.

8. Tyrly mantar xastalıqlarынен ve ajpъ suretde plodozorka-вөчегинен kyreş maqsadынен tereklerin tyblerine төkylgen bytyн төkyndini toplab jaqmalъ, jaxud bir cıqırqa kəmmeli.

II Çymle jerli hykymet organları, kredit ve koperatif myesseleri, agronomlarynъ ve başqa kөj xozajstvasы mytexassıslarynъ, işbu qararnamenin I-nçi maddesinde jazylqan agrominimumы jaşavoqa tatbiq etgen bytyн xozajstvalarqa jol kəstermege ve jardımda bulunmaqa meçbur etmek.

III İşbu meçburij qararname muçibи jaşavoqa kecirilmekde olqan (agrominimumы) agrokyltur tedbirleri jampamaqda qavahatlı tanlıqlanlar şu aşaqıdaki nizam yzre, kelgen zararnыq azlıqçыna, coqlıqçыna kore, ve maxsus içra olnımaqdan taqdirde, mes'yili jetge mahkym olalar:

a) Topraq çemaatъ, jaxud başqa kөj xoz. birliginin çemaat ta'zirine oqraj.

b) Çemaat-xozajstva teşkilatыndan: urluq, maşına, hajvançылыq ve saire, kөj-xoz. koperatif şirketlerinden съqatyla.

v) Nevbetsiz, çemaat xızmətlerinde calışdıryyla

g) Beş rubleden zıjade olmamaq yzre çoreme bere.

Ixtar: „g“ maddesinde kəsterilgen çoreme kөj soveti taraflыndan qojuşыv, başqa çoremeler kibi idare suretde alьna.

IV Mahsul bereketini artdırmakda, bu en sade agrokyltur tedbirlerin ehemijeti bile, ançaq, onlarnыq bytyн, bir topraq çematańыq k-x. birliklerini ve hatta bytyн rajonnyq topraqlarыnda jekpare olaraq qullanımasына vaqъt olqan icyn, bu tedbirler ajrъ xozajstvalar tarafsыndan qasden jarymtaçanъ taqdirde, bunaqlıqda qarşъ ceza tedbirleri topraq qapınpыq 61-ci maddesi muçibи ellerindeki topraqnы bir sacuv dənumi myddetine qadar, jaxud doqru sacuv dənumileri olmaqan mahallerde 3 senden

artqac olmaqan bir myddetge qadar tutъb almaq, ja'niж ви myddet icerisinde topraq qullanmaq haqqыndan mahrum etyyge qadar artdьgъlyr.

V. İşbu meçburij qararnameniň jaşavoqa tatbiq oльпташыпь izlemek, Kefe, Kөzleve, Aqmesçid, Jalta, Sudaq, Baqcasaraj, Aqjar Rajon İçra Komitetlerine havale oльна.

VI. İşbu qararnameniň hykmi, i'lan oльпoшапь kynden başlab bir senege qadar syrecekdir.

Qыгыт MIK-ниң jene şu meçburij qararыnen, Qarasubazar rajonъ icyn, waqsaçыльqqa maxsus agrominimum şu aşaqъdaki en sade agrokyltur tedbirlerden ibaret olaraq ta'jin etilgendir.

1. Bytyn xozajstvalar, bytyn waqcalarda, tereklerniň tyblerindeki canaqlarň qazmaq, ajып zamanda 2—4 senege qadar rajon topraq şe'besiniň kөsterecegi tarbzda Qarasuvbazar rajonъ waqcalarыnda qarasaban kөtermek.

2. Bytyn tereklerniň qavuqlarынъ tybinden başlab ta qalып rutqaqlarыna barqançek 100% temizlemek.

3. Meçburij olaraq bytyn waqcalarnы jekpare, mart ve majыs ajlarыnda 100% ilaçlamaq.

4. Qarasubazar rajonъny bytyn waqcalarыnda, xususan su-varqandan bir qac vaqt kecgeni kibi, yc kereden eksik olma- maq şartынен tereklerniň tyblerini capalab съqmaq.

5. Mahsul olqan waqcalarda, tereklerge catal qojmaqъ vaqtında japmaq, ve bu işni ijyn 15 den kec başlamamaq.

6. Zararlıs vөceklerge qarşы kyreşni quvvetlendirmek:

a) Bojarişnitsa, zlatoguzka kibi zararlıs vөceklerniň ve тұрты- larnың jyтырталарынъ ve qыşlıq juvalarынъ toplamaq.

b) 2 kereden eksik olmamaq yzre, tereklerden dolgonoslarnы qaçыв tyşyrmek.

v) Tereklerge ilaçlıs halqalar sarыв qojmaq işini 5 ijynden kecge qaldыrmajыv, bunlarnы da her 8—10 kynde bir sefer joqlab waqmaq.

7. Jaş tereklerni ve karlik tereklerni mutlaqa qoltıqlamalы.

8. Ijyn 1-den kecge qaldыrmajыv waqсапың icerisinden bytyn picenlerni salыv almaq.

9. Her jыl suv arыqlarынъ temizlemek

Biz bundan juqarыда, agrominimumqa kecirilgen en sade tebirlerinin bile ehaliniň ançaq anşыz ve teşkilatsız tabaqałarы

taraſſından jarylmaqańń jazъв kecgen edik. Qытм MIK 1929s.12 ijyn tarixъ qararъ съqatylqandan soň agrominimumtъ içra etmek ehaliniq vi qыstъ icyn de meçvurij oldy, ve vi qarar muçibи agrominimumtъ japmaqanlar (topraq qapipńń 61 mad. muçibи) qattъ cezaqa oqrajlar.

Baçsaçыльqda eñ soñki tedbirlerden sajylqanъ, zararlı vəçeklerge ve mejva terekleriniq xastalıqlarınpa qarşы kyrəşdir.

Eger vi kyrəş her jerde, her xozajstvada bir kereden, bir vaqıtda jarylsa, o zaman oňq muvaffaqijeti de vyjk olly. Eger bir xozajstvada bu kyrəş tedbirleri vaqıtında ve tamamınen jarylmazsa, cəsidi vəçekler ve xastalıqlar başqa xozajstvalarqa da çajrab onlarnı da xarab eter.

Baçylmaqan baçcalar, zararlı vəçek ve tyrlı terek xastalıqlarınpa jataqıdьr.

Şimdi, agrominimum muçibи vəçeklerge ve xastalıqlarqa qarşы kyrəş haqqında meçvurij qararname съqarılıqandan soň, vi kyrəş her bir baçcada jarylmaqa bogçlıdьr.

Kecgen 1929 senesinde, baçcalarда agrominimumtъ tamamınen jarylyv-jarylmaqań yzerine kontrol işlerine az diqqat olyndy. Agroupolnomoclar kec sajlanqanlarından, kontrol işleri hic jarylmadı demek mymkyndir.

Bu 1930 senesinde, bytyn kөj aktivi, bytyn çemaat agroupolnomoclarqa jardymqa keliv, bytyn baçcalarда agrominimumtъ jarylyv jarylmaqańń teftişlemek kerekler.

Bu işde xususan kolxozlar birinci çetekçiler olmaqa bogçlıdlar, her kolxoz өz baçcasında, agrominimumtъ tekmilinen jarpqanından başqa, bytyn kolxoz a'zalarы, vi agrominimumtъ qajrıqlar taraſſından jarylyv-jarylmaqańń da fa'al suretde kontrol etmek kereklerdir.

Jalıçyz. meçvurij qararname muçibи jarylqan „agrominimum“ nen „Koperatif agrominimumtъ“ qarışdırma- malıdьr.

„Koperatif agrominimumtъ“ pъq talablarы bir derece jyksemdir. Mahşul bereketini artdırmaq icyn vişa soq ve qыsmen kycçe tedbirler kirmekdedir. Vişa „koperatif agrominimumtъ“ adı berilmesiniq sevəvi, oňq koj-xoz koperasiyasъ vasıtasыnen istihsal kontraktasijası dogovorlarы jarpqan baçsaçыльq xozajstvalarınaq çymlesi icyn meçvurij olmasıdьr.

Istihsal kontraktasijasında, devletniq kontraktasija oľnpqan xozajstvalardan daha keniş ye daha coq tedbirler japtasyp talaq etmege haqqы ola.

„Meçburij qararname agrominimumyň“ her xozajstvanyp, devlet tarafından hic bir tyrlý jardym almadýcy halda bile, eż elindeki vasýtalarnen jarpýv olaçaqý tedbirler kire.

Istihsal kontraktasijasında ise, xozajstva devletden ajryça bir jardym kore, şartait ahvalý nisbeten gyzel ola, vinyq үzérine, hykymet jardymyndan olqan xozajstvanyp eż vasýtalarynen japmaqan bir sýra qarşyq ve kycçe tedbirlerini bunlar, japmaq iqtidarýnda olalar.

İşte şu istihsal kontraktasijasý dogovorýnda ajryça şart olaraq kósterilgen ve mahsul bereketini artdýrmaqa maxsus olqan xajlıça etraflý, keniş tedbirlerge „Koperatif agrominimumyň“ adý berile.

Bøjle tedbirlerinin muvaffaqijetnen japylmasyň te'min etmek icyn devlet kój-xoz. koperasiyasý vasýtasynen istihsal kontraktasijasý dogovorlarý müçiví kolxozlarqa, fuqare ve orta hallý kójli xozajstvalarýna şu jardýmlarný japmaqdadýr.

1. Kontraktasija oľnpqan xozajstvalarqa, koperatif agrominimumyň içra etmek icyn kerek olqan istihsal aletlerini bere. Viny xozajstva sahiblary kój-xozajstva aletlerini, aparatlaryny zaraşy bœçeklernen kyreşmege kerek olqan kimjevij materjallar, kubye, catal ve sairení pej olaraq alalar. Bøjleliknen xozajstva sahiblaryna, koperatif agrominimumyň içra etmek mahsul bereketini artdýrmaq icyn kerek olqan her bir şej berile.

2. Kontraktasija oľnpqan xozajstvalarqa, istihlak koperasiyasý vasýtasynen, ihtiyac mallaryný berib, bu sajede, mahsul bereketini artdýrmaqa maxsus tedbirlerin muvaffaqijetnen japylmalarýna imkan doqura.

3. Kontraktasija dogovorlarynda kósterilgen pejniq bir qystyň paranen bere; ileride para bermek jerine, jaňyňz istihsal vasýtalarý ve aşalaçaq, kijileçek şejler berilecekdir.

4. Qajretnen kontraktasija oľnpqan xozajstvalarqa agronom tavsiyeleri, jardýmlarý kósterir. Her kolxozi, her bir kój istihsal şirketi kontraktasija dogovorý japoqan zamanda doqovorqa vi xususda bir sýra maddeler qoşa bilir; mesela: a) vaqcada agrominimumyň doğru içra oľptasyp te'min etmekcyn vaqsaqa

agronomlarnың съын-съын kelmelerini, tavsijeler jарыв jaңылышын-
ларын көстремелерини; в) agronomlar тарафынан bir сыра leksijalar
oqulmasын, musahabeler jarylmасын, көж-хоз. kurslarын, төгे-
rekleri teşkil etilmesini; т) Kust agronomlarnың nazareti altında, kontraktasija avanslarы hisabына terek butavçылар brigadalarы
teşkilini; с) Kustqa vaqqan rajonda, kontraktasija avanslarы hisa-
бына zararlı bөceklerge, xastalыqlarqa qаршы kyреж teşkil oльп-
masы, ve bundan da başqa o rajonnyң şaraитына көре pek kerek
olqan başqa tyrlы tedbirlerinin jarylmасы haqqында lazim kelgen
maddelerni qоşa bilirler.

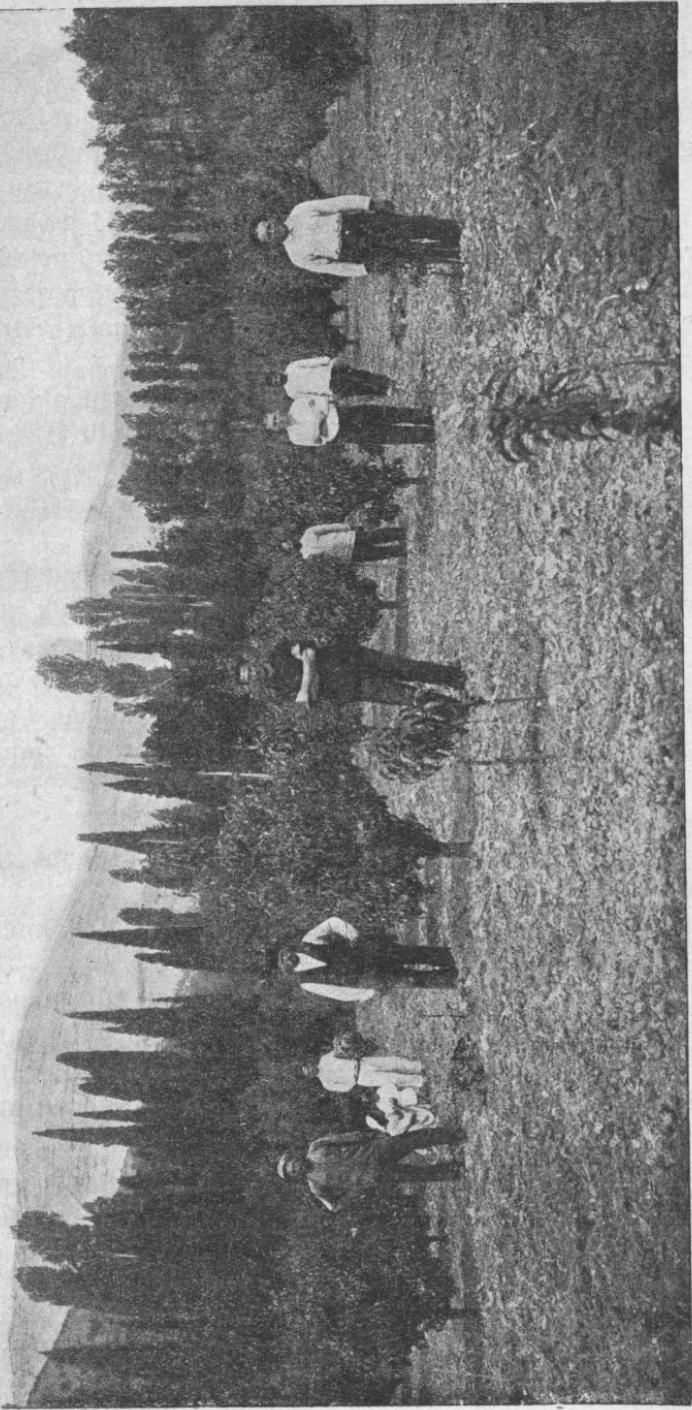
İste kontraktasija oльпқан xozajstvanып, oльпмақан xozaj-
stvalarqa nisbeten fajdalanan şejleri bunlardan ibaretdir.

Baғсаçылық icyn oлоjan koperatif agrominimitib

Nazik kyturalar sajuzъ „Ittifaq“ тарафынан kontraktasija
ольпқан baғсалар icyn xalq topraq işleri komisarлығы тарафын-
дан 1930 senesine maxsus olaraq şu agrominimum tasdiq
ольпды:

Nojabir, Dekabir ve janvar ajlarында:

1. Tereklerniң tyv putaqlында ve qalyн ana putaqlarыndaki
көcген qавuqlары temizlemek, temizlegende съыqan qавuqlары
ise jaçыв qаiv etmek.
2. Bojarısnitsa ve zlatoguzka тыртыларынъң qыşыл juvalарын
toplаб qаiv etmek.
3. Tereklerde qurub qalqan mejvalарын tyşyrib qаiv etmek.
4. Agronomlarnың tavsije etgenleri vaqtlarda tereklerni puta-
maqa başlamaq, putav esnasында putaqlары rьсылmasындан
асылqan jaralары temizles sarmaq.
5. Japraq medjanitsa boçegi ve japraq bitinen zararlanqan vaq-
calarda, japraq byrlerinin jeşil uçlarы kөrynmege başlaqanы kиwi
jeşil sabun ve tytyн suvъnen bytyн tereklerni ilaçlab съqmaq
kerekdir (123 litre suvqa—2 kilogram jeşil sabun, ve 3 kilogram
tytyн ekstratы qarşыdьтыры, tytyн ekstratында 1,5% nikotin оль).
6. Majыs başына qadar bytyн arъqlar ve arъqvaşlar temizlenip
bitirilecekdir.

Jalta rajonı Qurt-Əzen kəjisi „Gyisen“ ıncastıksındakı „Qışlıq“ dekanka çinsini armut karıkları nümunə kolxoz bağçası,

Мајыс, Ijyn, Ijyl ajlarында:

1. Terekler cecek acqanoqa qadar dolgonoslarnы qaqmaqdы, qaib etmekde devam ольпаңаң kibi, terekler cecek acqandan sonra da agronomlарның көстерішleri muçibi ви işler jene japylaçaqdы.

2. Terekterni birinci kere suvaruvnъ cecek acmazdan evel, sonraki seferlerini ise kerek olqan zamanlarda japmaq kerekdir.

3. Terek tyblerini her suvaruvdan soñ ve ot pejda olqandan soñ capalamaq kerekdir. Baqсапың tybi bys-bytyн qazылqan olsa, o zaman ot pejda olqan vaqыtdа ve topraqnyң ysti qavuqlanqan vaqtlarda capalanaçaqdы.

4. Mejva terekleri cecek acqapъ kibi haman onlarqa bir prosentlik Bordos мајь'nen Parizski zelen sepilir (123 litre suvoq'a 1,2 kilogram medni kuporos, 1,2 kilogram kirec ve 43—45 gram Parizski zelen qarışdaryny). Armut tereklerine sepilecek ilaçqa Parizski zelen qojulmaz.

5. Baqcalarnың otlatып vaqtynда salыb almaq kerékdir. Ilki caluv majysda ilki ilaç sepilgenge qadar bitirilmek kerekdir.

6. Karlik terekterni eki kere qoltıqlamaq (пинцировка) kerekdir.

7. Tereklerge ijyn аյыптың ilki jarыsında struzkadan ilaçlı halqalar qoýyb, ara-sыра tyşib tyşmegenini joqlamaq, her on kynde bir kere onlarnың ystlerinde kөrilgen plodozorka jumurtaçqalarynъ sajlab qaib etmek.

8. Mahsullъ tereklerge catallar qojmaq.

9. Baqсапың tybindeki төkyndilerni toplab qaib etmek. Випъ soñralarы, her 5 kynde bir japmaq kerekdir.

Xozajstvada kerekimejcek төkyndilernin ystine kirec tozъ sepiw jerge kөmmek kerek.

Juqarыда jarыb kecgen tedbirlerimizni tamamыnen ve vaqtynда japmaq bytyн kolxozlar, bytyн istihsal şirketlerinin kustlar vasylasynen, jaxud doqrudan doqruduقا „Ittifaqnen“ istihsal kontaktasijasъ dogovorlarы japoqanlarынъң çymlesi icyn meçburijdir.

VIII. Byjyk baqса kolxozyнъ doqru teşkil etmekniq -baş vazifeleri

Kolxozlarnың ekserisinde baqcaşыбыq mytexassыslarы, jeterlik qadar ustalыqlы, kvalifikasijalы işçi quvveti joqdыr. Xozajstva kеcyryvde hisab plan kibi şejlerge adet yzre ri'ajet ольптаңынъ

kөremiz, kolxozlарның daxilij nizamlarын joq, хызмет hajvanlарынъ
ve kediklerini birleşdiriyv işleri zaif kete.

Ajnъ zamanda koperatif agrominimitimънъ muvaffaqijetnen
jarъv, bi usulnen, qыsqa bir zaman zarfында mahsul bereketini
artdьra bilmek, ançaq doqru ve saqlam qurulqan xozajstvada
mymkyn olыr.

Şimdige qadar coq kolxoznikler, keregi qadar xozajstvanъ
plansыz kөcүrmek mymkyn olamaçanънъ anlab olamadылар.
Bиňп вөjle olmasы onlарның, xozajstva planы, пасы шеj olqa-
пънъ, вөjle planларның her bir xozajstvada виňptasынънъ ne
kerekligi olqaпънъ anlamaçanlarыndadыr.

Kollektif xozajstvanънъ r1apъ—xozajstvadan mymkyn
olqaпъ qadar coq fajdalar сыqarmaq maqsадынен, xozajst-
vanъ kөcүrmekcүn evelden сызыъв hazыrlanqan joldыr.

Plan jarыlqan vaqыtda, bytyn mahallij, xozajstva şaraит
tabi'ij ve iqtisadij şarait kөzge alыпты. Planы da bytyn bi şa-
raitny haqqынен hisabqa alaraqdan tertib eterler.

Xozajstvanънъ tabi'ij şaraitnyнъ şu kibi şejler teşkil eterler:

1. Iqlim, ja'nij havanынъ haraket ve suvuqlыq derecesi, bir sene
zarfында qar, jaqmur tarzыnda jerje singen дымъقпънъ тьqd-
darъ, jeller, bahar suvuqlarъ, burcaq jaqmasy ve boranlar olma-
sыдьr.

2. Topraq, опън çinisi ve xasijeti, işlenmesiniq qolajlyqъ,
tyrly kylturalarqa kore kelişikli ve kelişiksiz mahalleri.

3. Icmege ve suvarmaqa maxsus suvnen te'min oльпыв oльп-
maçanъ.

4. Zararlı vөcekler, ve o jerniñ nazik kylturalarыna zarar keti-
reçek xastalыqlar.

5. Xozajstvanънъ qapatqan topraqlarынънъ тьqdаръ, xarakterni,
kelişikli ve ujquп jerlernen, jaramaçan jerlerniñ тьqdаръ.

Plan tertib etgen vaqыtda bi tabi'ij şaraitnyнъ çymlesini hi-
savqa almaq kerekdir.

Iqtisadij (xozajstva) şeraит deb şunlarqa ajtyla: 1) Xozajstvanънъ
bi виňpoqan jeri. 2) Jollarъ. 3) Ең jaqып demir jol stansija-
sъna, jaxud paraxod iskelesine olqan ưaqlyqъ. 4) Xozajstvanънъ
kapitalъ, o kapitalnyнъ тьqdаръ ve hej'eti. 5) Xozajstvada asral-
qan produksijanъ satmaq şaraitъ. 6) Işci quvveti ihtiyatъ. 7) Xo-
zajstvanънъ qolında olqan topraqlarынъ тьqdаръ.

Xozajstva planı tertib etgen vaqıtta bu şaraitň da hisabqa almaq kerekdir, cynki, o xozajstvada asralaçaq şejlerni sajlamaq, onlarıň asramaçnyň elverişli olıb-olmamasы o şaraitqa vaqlydyr. Mesela bir xozajstvanıň vülyoqan jeri fabrikadan uzaqda olsa, o xozajstvaqa fabrikaqa satmaq maqsadınen, kec jetişgen pamodor sasıb asramaça elvermejçegi hic şybhe qabul etmez. Bøjle xozajstvalardan pamodornı fabrikaqa taşyмаq da coq parhalıqqa janaşyr.

İste bu misallerden soň, xozajstva planı tertib etecek vaqıtta, juqarında saýıb kecgenimiz tabi'iij ve iqtisadij şaraitnıň hisabqa alıntasınyň pek kerekligi anlaşıylqandır.

Plan jarylıqan zamanda, xozajstvada nasyı jańyılıqlar, jańydan jarylmaq kerek olıqan binalar, kerek olıqan işçi quvvetinin tıqqdarı hajvan, kedik, kyvre, başqa çeşid materjallarıň, nihajet kerek olaçaq parapıň tıqqdarıň da hisabqa almaq kerekdir. Planın tertib etgen zamanda, kerek olaçaq paralarnıň nerelerden alınaçaq da mutlaqa kosterilmek kerekdir. Plan jarylıqan vaqıtta aýgıtça diqqat etilecek bir noqta da, xozajstvanı kəsuryv, jarylaçaq işlerge rehberlik mes'elesidir. Bu rehberlik mes'elesini haqqınen japa bilmek icyn vyjyk kolxoxlarda, vaqsalarnı 30—35 hektarlıq parcalarqa bölmek kerek olыr. Bu kibi bölyklerge de birer tecrübeveli baqcevan, ve jarylaçaq işlerni jappaq icyn de bir grup işçiler ta'jin olыпыр. Baqçalarnda bir taçım işler daha bardıg ki, bunlarnı mutlaqa kvalifikasijalı adamlarınen jappaq kerek olыr. Bu işlerni kvalifikasijalı işçilerden ibaret brigadalarnen jappaq daha elverişlidir. Xususan bøjle brigadalarnı zararlı böçeklerge, zararlı xastalıqlarqa qarşy kyreşde, catal qojmaq işlerinde çalışdırlımaq kerekdir. Cynki bunlar aýgıtça ustalıq ve bilgi kerek olıqan işlerdir.

Nihajet, plan xozajstvanı maşinalaşdıruv, elnen jarylıqan işlerni maşinalarnen jappaq da kɵzge almaq kerekdir.

Baqca baquv işinde maşinalardan fajdalanmaq en zijade terek aralarıny qazuvda, tereklerge ilaç sepyv işlerinde daha qolajlı ve elverişlidir.

Selxoztrestniň baqçalarında terek aralarıny Ford-zon traktorınen qazylmasы pek gyzel neticeler berdi. Zararlı böçeklernen kyresilgen vaqıtta, ilaçlarını „Bin“ adıly motorlı maşinalarnen sepilmesi de coq muvaffaqijetli kece.

Bu maşinalardan başqa, vaqsalarnıq tyvlerini qazmaq—sapalamaqda frezerler ve mexaniki kyltivatorlar da qullanmaq mymkyndir. Frezerlerge ve kyltivatorlarqa traktor jardımyz kerekmez, onlarnıq eż motorlarы bardыr.

Ma'atteessyf køj-xoz. koperasijasы, baharlik sacuv kampanjasы vaqtında, vaqsalarda topraqny hall etmek ve zararlı vəçeklernen kyreşmek icyn kerek olqan motorlı maşinalarnı tedarikleb olamadı.

Şimdi bujyk vaqsa kolxozlarы teşkil olyntmasыnen bizde vi maşinalarnı qullanmaqa keniş baza doqa, onlarnıq Qыгътмаq açele bir suretde ketirilmeleri icyn her tyrly carelerni japmaq kerekmiz. Bu maqsadnen Qыгът nazik kylturalar sajuzы „Ittifaq“ vaqsaçыльq rajonlarыnda beş dane maşina stansasы teşkil etmekni kөzge alды ki, bu stansalar da ilki nevbetde vaqsa timar etmege (qazmaq, capalamaq) ve zararlı vəçeklerge qarşы kyreşmege maxsus maşinalar bulındırylaçaqdыr.

Hal hazırda koperatif agrominimitınyń içra etgende, motorlı maşinalar almaqny bekleb oturmadan, mymkyn olqan her bir jerde insan emeginen jarylaşaqlı işlerni hajvan quvvetinen japmaqa qajret etmelidir.

Vaqsa kolxozlarынъы хозајstva planlarынъы tertib etgenler, виң көзде tutыв, mymkyn mertebede, hajvan quvvetinen jarylmasy mymkyn olqan işlerniң çymlesini hisabqa alыb planqa kecirmelidir. Hajvan quvvetinen terek aralarынъы syrmek, тырнамаq, ilaç sepilgen vaqыtda maşinalarnı (pomonlarnı) taşymaq mymkyndir.

Vaqsaçыльq kolxozында, terek aralarынъы maşina, jaxud at quvvetinen qazmaq—capalamaq, jaki ilaçlamaqda bytyn vaqsa biribirine mysavij dөrt ve ja altы parcaqa bөlynir, vi her vaqsańын eż şaraitыna vaqlybdыr.

Eger vaqsańы bir parcasында bostan sacыlsa, en ejisi vaqsań altы parcaqa bөlmeli, eger bostan olmasa dөrt parcaqa bolmelidir.

Vaqsa altы raiqa bөlynib vaqylqanda, birinci ve ekinçi parcalary qara saban syrylib qaldытылар; yicinci ve dөrdinci parclarыna bostan sacысы; beşinci ve altыпсы parclarы ise otly qaldытылар.

Bir parcanы eki sene ardь-sыра qara saban syryb qaldырмаq maqsadqa muvaşq kelmez, cynki terek aralarынъы daima

qazъльв-capalанъв turmasындан ve kyvreniң azar-azar cyrymesinden topraq tozlaşa, bu tozlaşماň Dereçesine kore de tereklerniң өsmeleri, mahsul bermeleri şaraит fenalaşa.

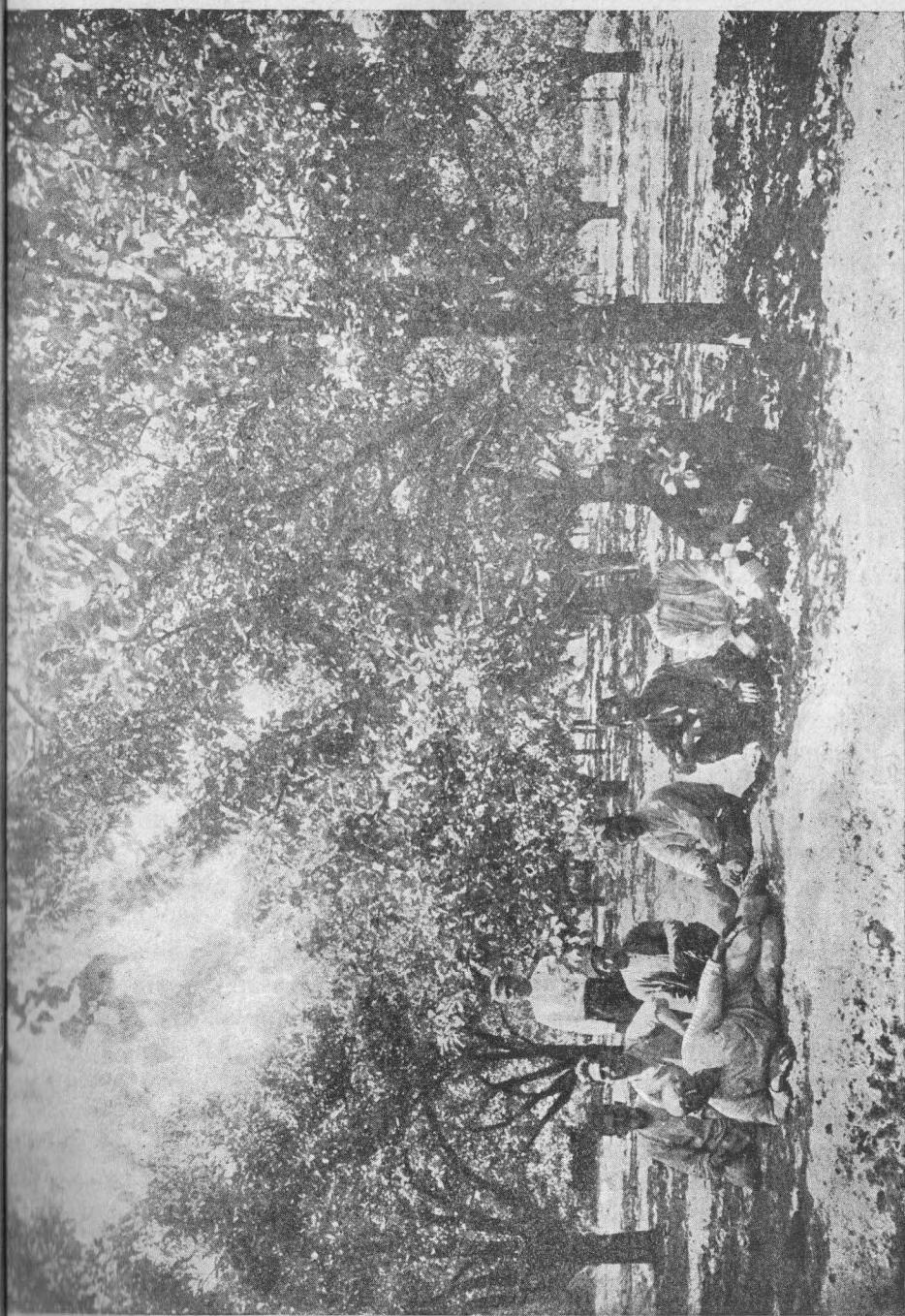
Mesela şundan ibaretdir ki, дымъопь гyzel toplab saqlajçaq, tamъrlaryň nefes almalarыna kerek olqan havanъ jutaçaq, ançaq, doqru qurulşqa malik topraq ola bilir. Topraqny doqru qırılış deb, topraqny noxud byjykliginden ceviz byjykligine qadar tomacsъqlardan ibaret olmasына ajtyrlar. Baçsanып topraqy daima qarasaban syrylse, opып tomacsъqlary вys-bytyn ifapъв toz halыna kele. Bir соq течріbelernen isbat oлýndы ki, вөjle toz halыnda topraq өзине suv, дымъопь topraq alamaqапь kibi, ajып zamanda өзinden tamъrlarqa kerek olqan havanъ da keciris jiberamaj. Halbuki topraqqы keregi qadarda havanып kirmemesinden terekler doqru qыдаланъв olamajlar. Tereklerin gyzel beslenmeleri icyn mutlaqa tamъrlaryna hava kecmesi kerekdir.

Topraqqa төkylgen kyvreniң ve opып cyryginiң tereklerge ve her tyrly өsymliklerge ne qadar gyzel te'siri тоqunqапь her kesge bellidir.

Topraq halыna kelib cyrygen ви kyvre bir соq hajvan ve өsymlik qaldыqlaryndan hasы oлýr, ve tereklerin, өsymliklerniң qыdasынъ teşkil eter. Faqat, өsymlikler өzleriniң tamъrlarynen ви kybreleriniң icinde olqan qыdalarnы jutъв beslenamazlar. Bu qыdalarnы terek tamъrlaryny jutъв fajdalanaçaqlary kibi ви halqa ketirmek kerekdir. Bунь da topraq içerisinde milijardlarça myqdarda виъnqan çanavarсъqlar – „bakterijalar“ japarlar, ja'niж terekler ve өsymliklerge aşçылық хызметini körerler. Eger topraq keregi kibi hava alsa, ви bakterija adыпь alqan çanavarсъqlar daha muvaffaqijetnen салышъв tereklerge kerek olqan qыdanъ hazыrlarlar.

Eger topraq suvarыlmasa, hava almasa, ви bakterijalarып салыşmalarы toqtalып, tereklerniң de qыdasы kesilir. Иste topraqny her vaqтt вoş olmasыппып, ysti qaviqъ olmamasыппып, hava kirmege mysaid bir halda виъnmasыппып tereklerin jaşavlarы icyn ви qadar ehemijeti bardыr.

Lakin, дымъопь toplaqan, o дымъопь соq vaqъtlar muhafaza etgen, hava kecirgen topraq ançaq ufaq ve byjyk tyjyrcikli topraq olqanыпь daima xatyrda tutmaq kerekdir. Соq syrylmek ve соq aqtarыlmaq neticesinde toz halыna kelgen topraq fajdasыz sajыыт.

Bağçasaray rajonı Qoş-Degirmen kəlindəki „Sultan-Baçca“ nümunəvi kolxoz bağçası.

Bu topraqların jaxşyplatmaq mymkyndir. Виңпүспөн опь сиј кувренен күвтөлемек, jaxud ot sacmaq, jaxud da ardb sırga bir qac jylar içerisinde өсген отпь calmajyv qaldyraraq syrytmek kerekdir. Bөjle jarylaçaq olsa, о vaqıt topraq jene tyjyrlеşir, jaxşylaşыг.

Inqilabdan egine ba'zъ pomeşcik vaqcalarында mesela Baqcasaraj rajonında Mordvinofnyң vaqcasында tereklerniң tybi 12 jyl ardb-sırga qarasaban syrylgeni halda jene de pek gyzel neticeler bergen edi. Виңпүң sevebi, her sene qara saban surylgende ciј kuvrenen vaqsanың jekpare kubreleniv съqmasы edi. Bu suretle Mordvinof vaqcasында her sene bөjle kubreleniv съqmasы опьң topraqын toz halыna kelib qalmaqdan qurtarapын kөremiz.

Şimdiki zamanda, bizim vyjyk kolxozlarыныз, kuvreniң qытшығы ve pek paħalышың jyzinden vaqcalarынь her sene jekpare kubreleb съqamajçaqlarындан, biz onlarqa, vaqcalarында qara sabappы ardb-sırga eki seneden zijade syrmemelerini tavsije etemiz, aksi taqdirde topraqlarы toz halыna kelib qalaçaqындан vaqcalarы zararlanып.

Qara sabappы da her jerde syrmek olmaz. Qurqaqын jerlerde olqan vaqcalarda syrylgen qara sabappың pek vyjyk fajdasы топынъг. Ba'zъ vaqcalarda jer tybiniң suvlarы jerniң yst qatyp jaqып олыг, bөjle vaqcalarda qarasaban syrmemelidir. Egér qara saban syryleşek olsa vaqsanың дымшығы daha zijade artaçaqындан fajda jerine zararы олыг.

Bөjle vaqcalarda başda topraqы qurutmaq kerekdir. Ba'zъ vaqsaçылар, vaqcadada qara saban syrylmesine bys-bytyн qarşысъqarlar, bundan mejvanың, xususan sarы sınap almasынъң съгајы qasqапын ajtalar.

Qarasaban mes'elesini Baqcasaraj rajonında pek aqылшысастьпа hal etgenler. Bu sojda qara sabanqa „Baqcasaraj“ qarasabapынадь berile.

Baqcasaraj rajonında bөjle qarasaban, vaqcadada mahsul olmaqan jыль syryle. Tereklerniң tyblerine canaqlar qazyla, ileride de jańczyz vи canaqlarыn capalajlar, bytyн vaqsanың tybi syrylmejib ystinde ot өсе.

Ekinçi senege kelgende, ja'nij mahsul olaçaq senesi vaqsanың bytyн topraqы jene de qazylmajyv, jańczyz terekleriniң tybleri qazыльv capalana, qalqan jerlerinde jene ot өсе.

Bu suretle vaqcasaraj rajońń vaqsalatıńń tyvleri jekpare olaraq eki senede bir kere qazyla.

Bøjle işlengende vaqsalarnıńń topraqlară tozlanmaj, tereklerinńń doqru beslenmeleri icyn pek fajdalı olqan tyjircikli bir halda qala. Vaqsanın tybinde et olması ise, mahsul jyń mejvaların gyzel renkli olmalarına jardım ete, cynki vaqsanın tyvi qazılyv boşlanmasa mahsul renkli ola.

Vaqcasaraj qarasabapńń bir niqsanlıńń olsa, o da, topraqńń terekler tybine canaqlar qazılyv işlenmesi, bu işniń bir tamam elnen jarylmazıńń talab etmesi, atnen, jaxud maşinanen syrmege jańczız eki jylda bir kere imkan hası olmasındadır.

Şimdi bizge, vaqsan altı rajońń bolgen vaqtımyzda icinde necyn jańczız eki jyl qarasaban tutqapńtız aśq anlaşyłmaqdadır.

Illeride, bu qarasaban syrylgen jerje bostan sacıla; bostandan soń eki sene jene boş qala, ve bøjleçesine devir etile.

Bostan sacılaçaq jerni başdan jary-jaryqa cyrygen janqan kyvrenen kyvrelemenin pek vyjk ehemijeti bardyr. Bunda kyvrege berilgen parapı olqan mahsuldan eki qatına cıqarmaq mymkyn olır. Eger kyvre xozajstvanıń özinde olmajıv satıp almanıń da bir caresi tapılmasa, vaqsaqa bostanın eη ejisi sacmamaqdır. Eger topraq kyvrelenmejiv bostan sacılaçaq olsa, bu bostan mejva terekleriniń qıdasınen besleneçeginden tereklerinń qaiıı olması tehlykesi bardyr. Jańczız mustesna olaraq, terek tyblerine jazlıq qartop sacılsa, vıpıń Qıgıt vaqsaçylańńdan pek coqlarıńń səjlegenlerine kore, tereklerinń mahsullarıńna fajdası toqınpıp kore. Faqat, tereklerge fajdası toqınpıp ma'na etib ardy-sıra bir qac jyllar qartop sacmaqda jaramaz.

Bir daha tekrar etemiz, eger xozajstvanıń özinde kyvre vıllıpmasa, mahsul bergen vaqsanın tybine başda kyvre təkmeden bostan sacmaqa hic mymkyn degildir.

Ardı-sıra bir qac jyllar, tybine kyvre təkylmediği halda, hep bostan sacıloqan vaqsalar qıda jetişmegeninden çeşid xastalıqlarına oqgav qaiıı olıı keteler.

Vaqsalarnıń qaiıı olmalarına, bostanlarınıń qarardan zijade suvarılmalarına da vyjk te'siri bardyr. Cynki topraq coq suvarılaçaq olsa opıı içerisindeki qıda maddeleri juvulıı keterler.

Tyblerine daima bostan sacıloqan vaqcalarda biz terek japraqlarynyq dojy jeşil renkini sojyb jyldan-jylqa sararqanlarynyq, dutasçqlarynyq uçlarý sararqaplyp ve nihajetde ise tereklerini bys-bytyn mahv olýb ketgenlerini koremiz. Qytym vaqcalarynyq pek coqlarynyq tyblerine bostan sacıloqaplyndan qaiw olqanlarynyq koremiz. Halbuki özimiz vaqcalarnyq mahsullarynyq artdyramaq laqyrdaclariny etemiz, eger şimdiki kibi vaqcalarnyq tyblerine bostan sacmaqda devam etecek olsaq, biz vaqcalarda mahsul bereketini elbet de artdyramamyz.

Şimdiki zamannyn lozunqy „vaqcalardan bostanlaryn koterib atmak“ olaçaqdyr. Baqçada tereklerge zarar ketirmeden bostan sacmaqny, ançaq jaş vaqcalarda (12 jaşypa qadar) mymkyn olqaplyp hic xatyradan sýqarmamalýdýr. Meliorasiya planý jaşavqa tatbiq olýp olqanqa, ja'nij Qytym əzenleri voýnda vyjyk suv mahzenleri qurulqan mahallerde, bostanlaryn mejva vaqcalaryndan týş olqan suvarma topraqlarqa kœsirmek kerek olqaply bundan ötrydir.

Bu suretle, biz vaqçalý altý parcaqa bölemiz degen edik, faqat vîp bîz, ançaq 3-nçi parcaqa kyvre tøkeçegimiz taqdirde bölemiz. Dördinci parcaqa jene de bostan sacyla, faqat topraqnyq her jeri kybrelenmej kyvre jaýçyz sacylaçaq şejniç cuqur-sýqlaçyna, jaxud sýralaryna tøkyle. Beşinci ve altýnçý parcalar nyq topraqy bys-bytyn qazylmaj, jaýçyz terek tybleri qazylýb capalana, qalqan jerlerde terek aralarýnda ot ose. Bundan topraq rahatlana, taqatlana ve mahsuldar ola. Her sene əsyv suyugen otlar ve onlarlaq tamýrlar topraqnyq ystine qat-qat jatýşyv topraqqja qýda hasyl eteler. Tozlanýb ketgen topraq bundan son tomarcysqalaşmaqa; jaxşylaşmaqa başlaj; bøjle tyjircikli topraqnyq mahsuldar olqaplyp ise juqarýda ajtyv kecgen edik. Şimdi bu jerde şuný da ajtyv kecmek kerekdir: eger vaqçada, terek aralarýnda bostan olmasa o vaqçalý tybi dort (cölge) pajqa bœlinir.

Bøjle dort pajqa bolingen vaqçalý birinci ve ekinçi pajlarý qara saban syrilir; yicinçi ve dördinci pajlarý ise qazylmaýv, ot osdirilir. Jaýçyz terekleriniq tyblerindeki canaqlar qazylýr.

İşte vîp yzérinde biz, vaqça baquvda mymkyn olqan mechanizasiya haqqýnda olqan səzimizni bitiremiz.

Xozajstvaný planýp tertib etgen zamanda, kolxozqa vaqçalý

ваqmaq, timar etmek icyn kerek olqan işçi quvvetinin təqdarı hisablaqanda, bytyn işlernin (kvartallarqa) doqru taqsim olyntasyp kəzde tutmaq kerekdir.

Mesela terekterni qışlıq ilaqlav işini ve putavny onlarnıq tamamıpen rahat olqanlar və qaqtırda, ja'nij japraklar təkylgen qaqtıdan terek qaviqlar arasında suv işləməge başlaqançek qadar olqan myddet zarfında jarymlaş; baharlik ilaç sepmek işine ise terekler cecek acıv bitirgenleri kibi başlamaq kerekdir.

İste bu sajıv kecgen momentlerimiz, kolxoz planı tertib olynpən qaqtıda mutlaqa kəzde tutılv planınpıq mynasiv qışlıqlarına jazylmaq kerekdir.

Kolxozlarnıq planları eki şəkilde tertib olyntalıdyg, binalardan birisi teşkilat işlerini, ekinçisi de istihsal işlerini qaplab almalıdyg.

Teşkilat planı bir qac sene zarfında jarylaçaq işlerni kəzde tutar xozajstvanıq her tarafınp qaplab alıg. Bu teşkilat planı yzerine, adet yzre her senenin başında—senelik istihsal planı tertib olynpıq. İstihsal planında bytyn hisablar, kəzde tutıloqan işler bir senelik myddetge maxsus olyr.

Teşkilat ve istihsal planları tertib etmek coq zor qarşışlıq bir işdir.

Kust birlikleri ve Qıtgımspeskyltur kolxozsjuz „İttifaq“ ezi agronomları vasıtasınen, plan tertibi işlerini əjle bir nizam qıa cekmege borçlıdlılar ki, senelik istihsal planı her bir kolxoda qaqtında tertib olynsın. Teşkilat işleri doqru jarylmasa, xozajstvanıq planı olmasa, kollektif xozajstvanı elverişli tərz da alıb barmaq mymkyn olamaz.

Koperatif agrominimitiyyət vaqtında, muvaffaqiyyətten jarylaçaq, vaqcasınp mahsul bereketini qısqa bir vaqıt içerisinde artdırmaqa muvaffaq olaçaq kolxoz, ançaq xozajstvası doqru teşkilatlançan kolxozdır.

Doqru teşkilatlançan ve elverişli kolxoz olaraq da, ançaq içerisinde 1) teşkilat, jaxud istihsal planı olqan, 2) daxiliq nizamlarqa, emek normalarınpa, ve emek haqqı normalarınpa malik, 3) bytyn kedikleri ve keregi qadar işçi hajvanlar birleşdirilgen, 4) vaqcasında terekler cecek acqanda, onlarınpıq gyzel tozlanmasına jardım toqınpaşaq bal qurtlarınpa malik, 5) işlerni idare, teşkil, kontrol mes'elesi doqru jolına qoşyloqan, hisab

ve rehberlik işleri doqru alınpıv vahyılqan, 6) vaqıt-vaqıt kyn-delikler ədəmek şartınen jarylıqan istihsal myşavereleri ətke-riilgen, 8) erlerniň qadınlaryny ve balalaryny emeklerinden doqru istifade olınpıv, jaslilerge, bala mejdancalarına, aşxana-larqa malik olıqan kolxozlarnı taptımaq mymkyn olıg, 9) bəjle kolxozlarda tamamınen birleşdirilgen fondlar: bəlynmegen esasij fond paj fondlar, xususij fondlar, vahşış fond, medenij işler fond mejdanaq ketirilir, 10) Medenij jarıqlandırıv işleri kere-gi kibi sırasına qojulqan olıg.

Xozajstvadan zijade elverişlilik beklegen, mahsul bereketini artdırmaq maqsadınp kəzde tutqan, eż a'zalatınp ahvalınp tyzeltmek ve medenij sevijesini kətermek istegen vuyjk vaqṣa kolxozyńp doqru teşkil etmeniň vazifeleri işte bunlardır.

IX. Kolxoz vaqcada koperatif agrominimumy tedbirlerini nasıly japmaś

Koperatif agrominimumy tereklni vaqmaq xususında vaq-cada jarylmash kerek olıqan bir sıra işlerni kəzde tutar.

Bu işlerniň çymlesini de şu aşaqıdaki dört bəlykge bəlmek mymkndir:

1. Terekniň jer ystindeki qısymlarınp, saqınp ve taçınp vaqmaq.
2. Terekniň jer altındaki qısymlarınp, tamırlarınp vaqmaq, ja'nij topraqnp vaqmaqdır.
3. Mahsulnp vaqmaq
4. Zararlı vəçekler ve xastalıqlarnen kyres.

Mejvaçılıqnp esas vazifesi, daha doqrusı mejva terekleri kylturasınp esas vazifesi, juqarlıda sajılv kecilgen işlerni doqru vaqtında, az emek ve az kapital sarf etib japaqda ve neticəde ejî çinis mejvanp soq təqdarda ala bilmekden ivari-tdir.

Mejva tereklerini doqru ve vaqtında vaqmaq, vaqcalarınp myşaverelerini əzini, opıq jarylışnp, jaşaunp bilmek, 2) terekniň jaşaqan muhitnp,—havassınp ve topraqnp, 3)

mejva teregine ve onъ sarъb alqan muhitqa, bunlарынь biri-birlerine ujdyrmaq icyn jarylaçaq te'sirlerniң usullaryny jollarынъ bilmek kerekdir.

Kөj xozajstvasында her bir medenij nebat өzinе bir „jeşil maşina“ qа beñzer.

Haqiqaten vi „jeşil maşinalar“ bizge zaxire, mejva, ve daha başqa şejler işlev съqarыrlar.

Bu maşinalarnың jer ystindeki qъsymlarы, mesela; mejva terekleriniң kevde ve taç havada виñpъr jer тibindeki qъsymlarы—tamъrlarы ise topraq icerisinde olыrlar.

Şimdi biz baqçalarынъzdaki jeşil maşinalar-mejva tereklerinen tanыş olajыq, onlарның jaryleşlарынъ, jaşavlarынъ kөzden kecirejik.

Mejva terekleriniң jaryleşlары ve jaşavlarы haqqında qысqa ma'lymat

Mejva teregi—çanlı bir organizmdir. O tyrly jaşav хызметlerini kөrgen tyrly qъsymlardan ve vuçudlardan ibaretdir.

Mejva tereginin baş qъsymlarынъ, a'zalarынъ ekige вөlmek mymkyn olыr ki bunlardan 1) өsym a'zalarы, 2) соqaluv a'zalarынъ.

Tamъr, putaqlarы ve japraklarынен birlikde kevde, terekniң өsym a'zalarыndan sajыlyr.

Cecek, urluq ve mejva ise—coqaluv a'zalarыndan sajыlyrlar.

Mejva teregi өzine kerek olqan qъdanың jañырьz topraqdan degil, ajny vaqыtda havadan da alqapыnъ xatыrdan съqarmamaq kerekdir.

Mejva teregi өzine kerek olqan qъdanың bir qъstынъ topraqdan şingen, irigen bir halda alыr, ja'nij onъ өzinиң ince tamъrсыqlarы vasıtasынен emer, өzinden съqardыqы bir taçтm eksi suvlar vasıtasынен hezm etib ystine juqdыrь.

Mejva tereklerine kerek olqan qъdanы hazыrlamaqda, jer icerisindeki mikroblaryny da byjyk rөl ojnaqanlarынъ juqарыда jazъb kecgen edik.

Өzine kerek olqan qъdanың bir qъstынъ daha ise mejva teregi japraklarы vasıtasынен havadan alыr. Виñпсун terekniң japraklarыna jañq ve „xlorofil daneleri“ adъ berilgen byrtykler kerekdir.

Saqlam mejva tereginin japraklar arası jeşil tysde olqan, ve japraklar arası ne qadar byjyk ve qoju jeşil olsalar terekniň de o qadar saqlam olqan her kesge bellidir.

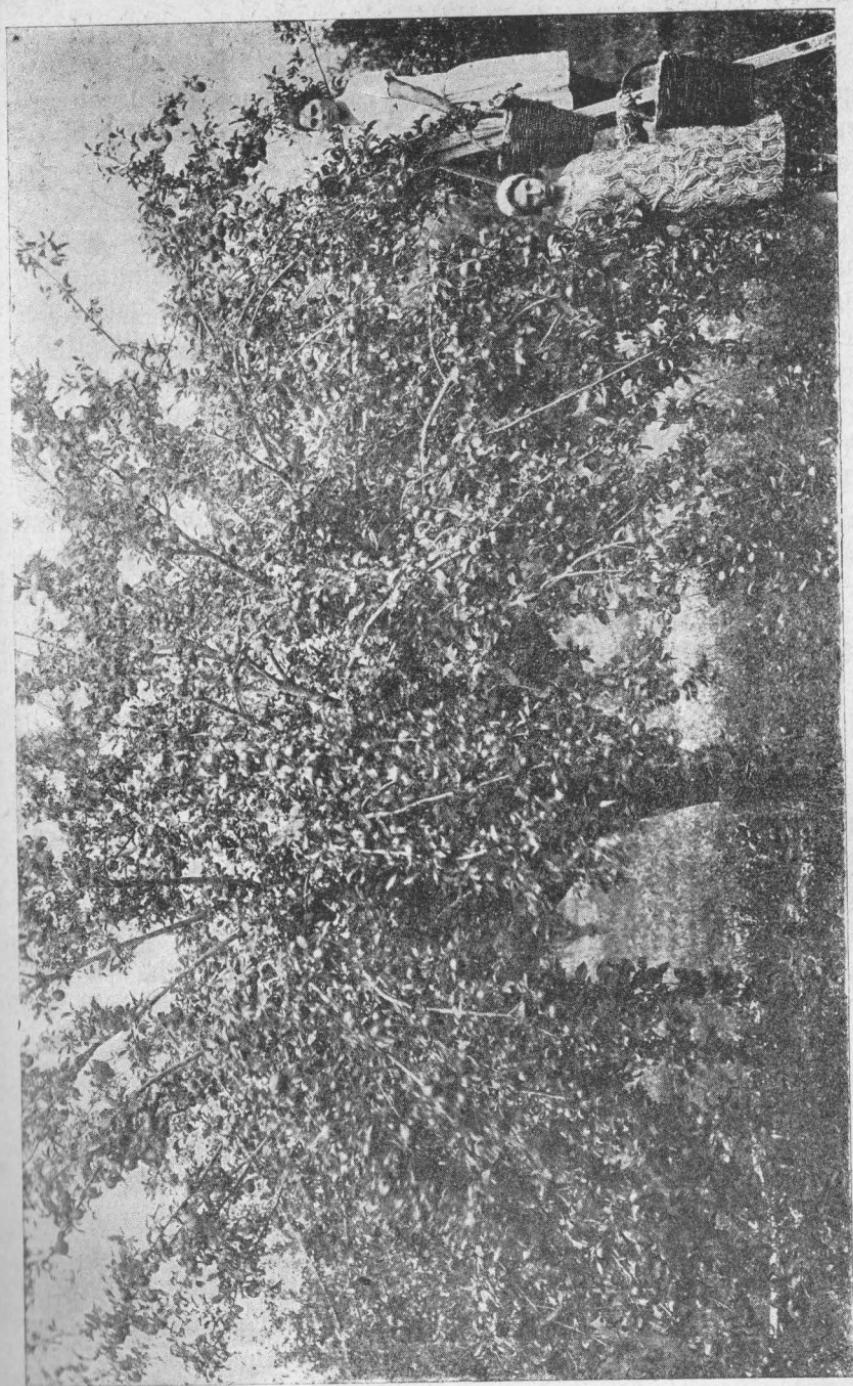
Japraklarqa bu jeşillik tysini, onlatnyp içinde olqan ve qajet aşıq jeşil tysde danecikler berirler. Bu daneciklerde „xlorofil danecikleri“ derler.

Terekniň japraklar havadan qında jutqan zamanda bu daneciklerin byjyk ehemijeti olыr; terek havadan olqan qıdasınyň jene de bu jeşil danecikler vasıtasınen hezm eter. Bırınç yezine japraklar byjyk ve qoju jeşil renkde olqan terekler gyzel beslenirler, cynki bunlarnyp japraklarından xlorofil danecikleri coq olыr.

Japraklar kycyk, sarımtıraq olqan terekler fena beslenirler, cynki havadan alıpqan qıdanı hezm etgen jańczı jeşillik-xlorofil danecikleridir. Bırınçsун terekniň japraklarınyň byjyk ve qoju jeşil renkde olmasınyň ajiyça ehemijeti bardыr. Bu japraklarda xlorofil danecikleriniň coq olqanıñ kesterir ve terekniň gyzel beslengenine işaretdir.

Eger japrakny ystini byjyltıcı çamnen baqaçaq olsaq, oňny aśaçy taraſında ufaq-ufaq bir coq delikler bardыr. Bu delikler vasıtasınen japraklar havadan mejva teregine kerek olqan ve „uglekislota“ adы berilgen qıdanı cekib alыr ve ož iclerinden de „havaqa „kislorod“ adы berilgen gazny sъqarýrlar.

Kislorod—bizni sarıb olqan havanyp bıt qızyntıny teşkil etgen gazlardandır. Bu gaz kerek insanlarnyp ve kerekse hajvanlarnyp jaşav icyn fevqal'ade myhimdir. Kislorodsız ne insan, ne de hajvan jaşav olamaz—woqyly ve Өlyrler. İnsanlar ve hajvanlar bu gaznen ınefes alırlar. İnsanlar ve hajvanlarnyp aqzılarыndan tışatı sъcqan nefesge ise uglekislata gazı denilir ki, bu gaz da өsymliklerini qıdasınyň teşkil eter. Bu uglekislata gazıny selterski suvında kermek mymkyndir. Selterski suv icgen vaqtda stakan içerisinde qajnaqan suvda körilgen byrtycikler körermiz, işte bunlar uglekislata gazından hasы olыrlar. Bu өsymlikve, tereklerini jańczı bu gazner beslengenlerini ve kislorod gazına da myhtaç olmaqanlarыny tyşynmek doğru olamaz. Өsymlikler jańqda qında jerine havadan uglekislata gazıny jutıb, kislorod gazı sъqarsa da, bu gaz insanlarnyp, hajvanlarnyp nefes almalarыna kerek olqan kibi өsymlikler-nin

Qırıç-31azur rüjüns Bıxb-Elı kəjindəki , İnter y işçilə⁴ kənöz Eç Qıçırda nəfəs toplanısb.

өзлерине de kerekdir. Bu suretle өсүмлікler kislorod gazынен nefes алғы, kyndyzleri,—јағыда ise қыда olaraq uglekislorod газының аңақ uglerod қыстың jutar, ve опың jerine uglekislotanың terkibinde олжан gazzardan—kislorod gazынъ съдатыг. Uglerod—өзinden көмүр hasы олжан bir şejdir.

Şimdi, mejva tereginin havadan өзине kerek oljan қыданы пасыл олжаны визге асық belli oldy. Terekniң japraklarы өзлериңиң uçlaşындаки delikcikler vasıtasынен japrakda havadaki „uglekislotan“ газынъ jutalar. Japraklарың xlorofil daneciklerinde byrtyciklerinde, kynes zýjasының jardымъ sajesinde uglekislotan gazы өз terkibinde виъпожан: uglerod ve kislorod қызымларына вөлыне. Kislorodның japrak havaqa qajtaryv съдара; ugleroddan ve tamyrler vasıtasынен kelgen suvdan ise terekniң japraklarы kraxmal jasajlar. Bu kraxmal daima şekerge cevirilerek terekniң synger kibi біри-біринде жаңында съq olaraq tizilgen ince truvassыqlarынан bytyн bedenine çajrav başqa şejlernin, terekniң başqa қызымларының qurylmasына kerek oljan materjallarnы çajratыг. Kraxmalың віг қысты urluqlarda аյғырыв qalыг. Вөjleçesine mejva tereginin japrakы опың қыда aluv aletlerinden ең myhimi sajылъ.

Adet yzre, өсүмлікler havanы temizlej derler. Haqiqaten de вөjledir. Jaғыда өсүмлікler havanы temizler, insanlar ve hajvanlarcyn zararлы олжан uglekislotan gazы denişdirir, опың icinden nevatlарың өсүмліklernin гыдастьна kerek oljan uglerodны алғы ve опың jerine ise havaqa kislorod qajtaryg, bu da insan ve hajvanlарың nefes almalarын kerekdir.

Bunlарың çымlesi, juqarыдан beri ажырь kelgenimiz kibi jaғыда jарыыг.Qaranlıqda ise japrakың „jeşili“ xlorofil danecikleri uglekislotan қызымлары айрмaz, japraklar da havanы temizlemezler, cynki onlar kislorod gazынъ jaғыңыз jaғыда съдатылар.

Qaranlıqda terek havadaki uglekislotadan beslenmejyv, jaғыңыз insan ve hajvanlar kibi adij suretde nefes алғы, ve vi nefes aluv zamanында da vizim kibi kislorod jutыv uglerod съдатыг.

Japraklar өзлериниң uçlaşындаки delikcikler vasıtasынен havadaki uglekislotan jutqanlarындан başqa өзлеринде buxar halында suv da съдатылар. Bu vizim kөzimiznen eslenilmez.

Bizim mejva tereklerimiz bu suretle өзлерinin japraqlarын васытасынен pek соң тъqdarda suv buxarlandыrlar. Онын japraqlarы bir nasos kibi işlejerek kevdesine, putaqlaryna tamarlarын васытасынен, kerek olqan qыданы suvqa qarышың bir halda da-ima cekib turar.

Japraqlar cekilgen suvny havaqa buxarlandыль жибермеge jetisdirgeni тъqdarda suvda taze qыdanen beraber tamyrler vasыtасынен terekge сыqmaqda devam eter, bu qыда evela terekniн kevdesine, putaqlaryna, onlardan da ince putaqlarqa ve japraqlarqa çajrar.

Tamyrlerden japraqlarqa doqru suvnyң вөjle тоqtamadan aqыв turmasынъц terekniн jaşavы icyn pek вүjyk ehemijeti bardыr. Tamyrler vasыtасынен juqarы doqru cekilgen suvda irigen bir halda виљnqan qыда maddeleri pek az ve tyrly mineral tuzlarы halында олъrlar. Tereklerniн japraqlarы buxar halында тьшқа jašыпь suvny сыqarыrlar, tuzlar ise terekde qalыrlar. Suvda bu tuzlar pek az виљnqапындан, terekge өзине kerek olqan тъqdarda qыданы ala bilmekcyn pek соң тъqdarda suv buxar-лашдыраq иçab ete.

Bundan da başqa suvnyң buxar halына kelib havaqa сыqtasы terekniн japraqlarын salqыnlata, bu sajede eң sъçaq havada, kyneş pek zijade qыздырған vaqыtda bile terek өjle pek qыzmaj.

Işte ви suretle, tamyrler bizim juqarыда ajtyv kecgen jeşil maşinatызынъц салшысъق qыстылатындан ekinçisini teşkil eter.

Terekniн ince tamyrlerның ajtyça вүjyk ehemijeti bardыr. Terekniн tamyrler arb topraq icerisinde kerekli qыdalarынъц arasy-дьыв pek соң putaqlarylar, ezlerinden sac teli kibi daha pek соң тъqdarda ince tamыгсыqlar сыqатыrlar. Topraqny icerisinden kerekli qыда tuzlarынъц, maddelerini sajlab emgen işte ви ince tamыгсыqlardыr.

Bizim jeşil maşina adыны bergen teregimiznin yicinci ви- qыстылык da terekniн kevdesinen qalыn putaqlary teşlik eterler. Mejva tereginin kevdesi, qalыn ve ince putaqlary ve japraq- larynъц sinjircikleri bile japraqny havadan uglekislota, suvdan kraxmal japoqan jeşil qыстылык, topraqdan terekge kerek olqan qыданы emgen tamarcсыqlarnen ваq tutmaqa хызмет eterler.

Terekniн kevdesi, putaqlary (inchesi ve qalыпь) ve japraq- larynъц sinjircikleri iceriden aqas qыстылык, tьşdan ise qabul

қызынан ibaretdir. Aqac қындан terekge tamyrilar vasy-tasynen emilgen qyda çajrar. Qaviq қындан ise, bil'akis terekniň japraklarýndan ve başqa қызыmlarýndan, japraklaryň işleb hall etgen, özine sinigenden son qalqan kerekşiz maddeler qajtýrlar.

Bu suretle terekde, daima aşaqy ve juqarý doqru eki aqýnty devam eter. İşte bøjlelikle japrak, tamar, putaqlarynen birlikde kevde, mejva tereginin ajpy vaqytta ösmesine maxsus olqan organlarýndan sajyojan calşyçy qyzymlatyňpäc eñ myhim qyzymlarýdy.

Juqarýda jazýb kecgenimiz kibi mejva teregi ösmege maxsus organlarda başqa, bir de cecek, mejva, urluq kibi-coqalmaga maxsus olqan orqanlarqa da malikdir.

Mejva teregi istida cecek acar. Cecekleriň yzerlerinde erkeklik ve ығасысыq alameti olqan tozlar buňpäc. işte eki cecekdeki bu tozlarňq bir-birine isçiv qonmasýndan mejva jaratýş hasы olyr. Ba'zý ösymliklerde erkeklik ve ығасысыq tozý bir cecek ystinde de olyr; mejvanýq jaratylmasý bu tozlardaki erkeklik ve ығасысыq urluqlarynyq birleşmelerinden mejdanqa kelir.

Bu erkeklik ve ығасысыq tozlarý birleşiv mejva doqqandan son, japraklaryň hazırlaqañ myrekkeb maddeleri bu mejvalarny beslemege keter.

Mejva tereginini qaplaqjan muhit, terekniň ösgen jeri

Baçsaný doqru waqa bilmek icyn, tereklerini jaşav şaraityn onlaryny jaşaqañ muhitýny bilmek kerekdir.

Mejva teregine, oňq jaşamasý, ösmesi, bol mahsul bermesi icyn bir vaqytta dört şej kerekdir. Bu dört şej-faktor da: Jatq, sýçaq, suv ve qyda maddeleridir. Bunlaryň dördiniň de bir vaqytta buňmasýny terek icyn pek vyjk ehemijeti bardyr. Eger terekniň jaşaqañ jerinde bu şejlerden birisi olmasa, jaxud olqaný taqdirde bile keregi myqdarda buňmasa o terek bu jyzden zaiflar, hatta qaýyb olyr.

Mejva tereginin, keregi myqdarda jarýqdan fajdalana bilmesiniň de vyjk ehemijeti bardyr. Terekniň her bir japraký oňa kerek olqan qydaný jeterlik myqdarda ançaq jarýqda ala bilir,

doqru suret de almasъ da jene jaqъda oлъr. Eger japraq kөlgede qalsa bu vazifesini doqru japamaz. Iшte waqcadа tereklerinи biribirleriniң kөlgesinde qalmamalarъ icyn doqru, sъga ve nizamnen oturtыlmalarъпъң vi ehemijeti bardыг. Terek taçsъльп bytyn ruqtaqlarъ ve bytyn japraqlarъпъң kyn-jaqъq kөrmesine diqqat oлъпmaq kerekdir.

Bu maqsadnen, terekni putaqan vaqъtda, biri birine kөlge bergen putaqlarnы vaqъb kesmek kerekdir.

Mejva tereklerine belli тьqdarda sъçaqъq da kerek olqapъп ajtmaqa ihtiyac bile joq. Bипъ her kes bilir. Bizim Qъgъmda jaşaqaqan terekleri şimalde jaşatmaq mymkyn olamaz, onlar anda suvuqdan janarlar; bil'akis şimal tereklerini Qъgъmqa ketirsek, onlar da тьnда zijade sъçaqъqdan qururlar. Mesela memleketimizin merkezi qara topraq oblaslatыnda osgen qьşlъq alma tereklerini Qъgъmqa ketirgende, onlarnын тьnда jetisdirgen almalarъпъң pek az degerli ve jazъq çinis almaqa avuşqapъп kөremiz.

Mejva terekleriniң doqru osmeleri ve bol mahsul bermeleri icyn kerek olqan jaqъq, sъçaqъq kibi amillerniң ekisi de Qъgъm da jeterlik тьqdarda olsa da, bu dөrt myhim kerekden birisini teskil etgen ve qar, jaqmur halыnda tyşgen-dымъq-suv—jeterlik тьqdarda olmaj. Bипъq yzerine Qъgъtpың haman bytyn waqcalarъ sun'ij suvarma suretile suvatyalar, ve bu jolnen suvarylamaqanlarъ taqdirde Qъgъm waqcalarъпъң bol mahsul verib olamajçaqlarъ bir соq teçribeler sajesinde aсыq anlaşqalqandы.

Terekge kerek olqan qьda maddelerine kelgende, випъ terek topraqdan ve havadan olqapъп jazъb kecgen edik. Terekler havadan alьnaçaq qьdalarernen tamamile te'min oлъnpандыrlar; topraqdan alьnaçaq qьda ihtiyat ise, jerli şaratige ja'ni topraqпың jaryшына, terkibine waqъldыr.

Mejva teregini keregi тьqdarda qьda maddelerinen te'min etmek, topraqda дымъqпь toplamaq ve saqlamaq isini ançaq medenij, saqlam, ufaq tamъgsъqы topraq japa bilgenini juqatыda jazъb kecgen edik.

Bu suretle, topraqпың xasijetleriniң, mahsuldartыqъпъң mejva terekleriniң jaşavъ icyn qajet byjyk ehemijeti bardыг; terekniң topraq indeki qьdalar ve suvlarnen te'min oлъptasъ oqa waqъldыr.

Вақсаңың колхозлашына өз вақсаларындағи топрақпен һаһып ділгатнен излемек, оның тоz һаһына келмесине имкан бермемек, оның інде дайма керегі тұздада күбре және сув виЛЬДЫМАҚ керекdir.

Her kolxoznik вақса топрақпен күбреден, сүркликден, бактерияларпен тереңler іcyn керек олған құдаларпн hazыrlaқшыларпн, bundan да өшкә күбре және сүрклик топрақпен тоz һаһына келмекден qurtarqапшыл жағында tutмақ керекdir. Вақса qara сабан qазылса, бактеријалар azar-azar оның інде сүркликлерни тамырлар тарағынан emilmesi mymkyn olaçaq bir halqa ketireler, qara сабан qазылған топрақ өзинің інде олған сүркликні қаів etgeninden, тамырсың топрақ һаһынан, тоz-topraq һаһына kelir.

Bu sъrada kolxozlar, топрақпен eski һаһына ketirmek icyn, haman оның күbreler ve өшкә bir тақыт tedbirler daha japarlar, ve bөjlelikle топрақпен eski һаһына qajtarылар. Вақсаңа picen sacmaq, jaxud вақсапың інде өз өшкә съqqан picenni bir-eki jылқа qadar calmajыв qaldырмаq, құdышлатмаq iste шу juqарыда аңыв kecgen tedbirlerimizden sajыл.

Мејва тереңleriniң her өшкесиң күlturasы, оның виЛЬDЫМАҚ інде jaşaқан havasына o jernin iqlimine waqыт оль; cynki, her bir өшкесиң terekniң her bir сојь іcyn mutlaqa bellı тұздада jaғы, съсақың ve jaqmur kerek ola.

Biz juqарыда, meјva teregine топрақпен ve оның түрly xasiyetleriniң вијук еhemijeti олғаппен аյтыв kecgen edik; cynki ви топрақда meјva tereginiң тамырлары pekinerek өзине керек олған қыда maddelerini eme.

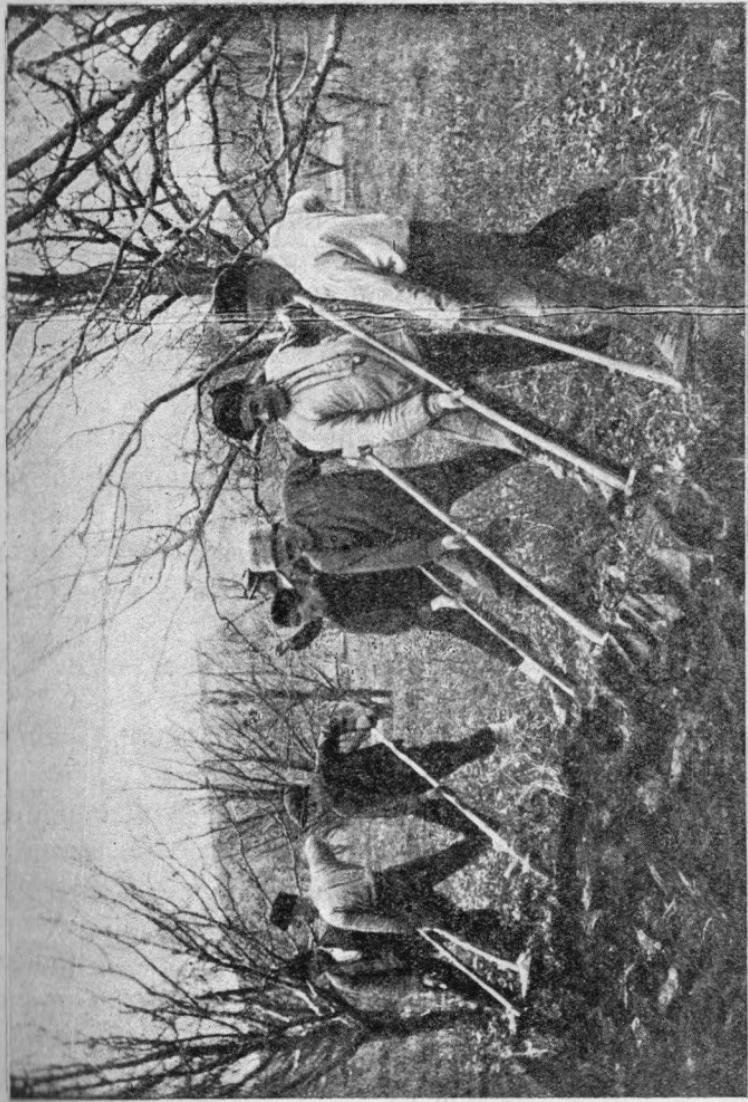
Мејva вақсасың doğru ve gyzel waqa bilmek іcyn оның виЛЬDЫМАҚ muhitпен, iqlimini, топрақпен gyzelce өgrenmek керекdir.

Вақсаларпен виЛЬDЫМАҚ muhitlарынъ мејva tereklerini ih-tijaçына ujdýrmaqсун жарылақtedbir usullary

Qыsqadan-qысqa meјva tereginiң жарышыпен jašavыnen тапыш олжандан, terekni qaplаб алған muhitпен ehemijetini anlaqandan соң, bizge artыq terekni qaplaқan ви muhitпен terekniң ihtijaçlарына ujdýrmaq jollарынъ өgrenmek керек ola.

Bu sъrada, виZim elimizden ançaq, tereklerini ihtijaçlарына

kore vaqcalarnың torqaqынъ ujdýrmaq kele bilir; biz havada te'sir jaramamayz, iqlim şteeraitъп mejva terekleriniň ihtiyaclarына ujdýrmaq elimizden kelmez. Faqat vıpъقнен beraber, gene de

Aqmescid rajonъ „Voroşilof adына“ kolxoz vaqasыnda topraqны elnen qazuv.

elimizden kele bilecek bir sýra tedbirler bardыr ki, bunlarnың jardымъ sajesinde hava-iqlim şaraitъп тerekler yzerine japoqan zararlı te'sirlerini zaiflata bilirmiz.

Şimdi biz bu jollarnы birer-birer kөzden kecirejik.

ПОГАШЕНО

1. Topraqny işlev

Topraqny işlev, onyq xasijetlerini denişdirib mejva terekleriniň jaşaunynda ujdýrmaq maqsadıny kózde tutar. Baqçalarda topraqny islev, ony qazmaq, syrmek, capalamaq, kybrelemek, vaqyt-vaqyt ystinde et əsdirib qýrdýşlatmaq joňnen jarylyg.

Topraqny işlemekden maqsad:

1. Onyq qırılışşyń ejileşdirmek, tomatçyqlı vıg halqa ketirib icinde coq məqdarda qýda maddeleri vülyptaszıny te'min etmek.
2. Topraqnyq mahsuldarlıqyń artdırmaq.
3. Javanıj otların qaiiv etmek.
4. Topraqnyq yst qatlarında olqan zararlı çanavarların çojaqdaşy.

2. Meliorasiya

Meliorasiya—topraqny keregi kibi ejileşdirmek demekdir. Qýrgytm vaqçalarında meliorasiyanıq şu şekillerini japmaq mymkyndir; ajaq-ayaq suvynen suvaruv, topraqny qurutuv, pylantaş tereklerni jelden ve saireden qorcalamaqcyn vaqsanıq etrafına başqa terekler oturtuv, əzenlerini jollatarın pekityv, vaýt eteklerini pekityv.

3. Kybrelev

Topraqny, onyq icinde jetişmegen qýda maddelerini teknilemek icyn kybrelerler.

Qýrgytm vaqçaların kybrelemek icyn, kimjevij kybrelerden sajlıqan, superfosfat, tomaşlaq, kalij tuzı, cilij selitrası ve ilax-tavsije etmekcyn daha ertedir, cynki bunlarnıq mejva vaqçalarında Qýrgytm şaraitında japojan te'sirleri øgrenilmedi.

Topraqqa kyvre tókylgende, onyq icinde qýda maddeleri tekmillengeninden başqa topraqnyq halı ve jarylyş da ejileşir.

4. Hava—iqlim şaraitınyq mejva aqasılataqlına toqypojan zararlı te'sirini zaiflatuv

a) Qırqaqlıqnen kyres

Qýrgytpıq iqlimi—qırqaqlıqqdyr, bizde qar ve jaqmur az jaqar.

Qýrgytm vaqçalarında qırqaqlıqqda qarşy kyreşyv joňnda vaqçaların ayaq-ayaq suvlarыnen suvarıqlar.

Bu tarıbzda suvarmaqa imkan olmaqan vaqcalarda—topraq-pıç dımylıqıpń artırmaq ve muhafaza etmek icyn başqa quvvetli bir vasıtaqa daha malikmiz ki,—bu da vaqsanıp tyvini qara sbanda tutmaq ve bu qara savappı keregi kibi işlemekdir.

v) Bahar buzlatuvlarynen kyres

Terekler cecek acıqan zamanlarda, onlarnıq suvuqdandan calyp-mamaları icyn, vaqсада qoraj, cöplik tovanıb kubre jaqıb tytyndan sızdırlar, bu tytyndan suvuqqa manı' olır.

v) Boranlar ve şiddetli jellernen kyres

Baqcalarnıq jellerni, boranlarnıq te'sirinden qorcalamaq icyn onlarnıq etrafına jyksək kiparis terekleri (jałъ vojnda) ve selvi terekleri (daq etegi rajonlarında) oturtırlar.

Mejva vaqcasınyň, ony qaplaqan muhitqa ujdýryv

Mejva terekleri kylturasında, bizim juqarında kestergenimiz kibi, vaqсада onlarnıq jaşavına ujoqun şarait doqurmaq kerendir.

Buypınen beraber mejva tereginiq өzini de ony qaplaqan muhitqa ujdýrmalıq, alışdýrmalıq vüyk ehemijeti bardyr.

Bu maqsadle, vaqsa japoqan zamanda, ony içerisine, jerli topraq ve iqlim şaraitına oldıqça zijade alışq sojda tereklerden oturtırlar. Bu sıradan, onlarnıq en mahsuldar ve qimetli çyńıslardan olmaları da kəzde tutılır.

Terekni oturtqandan sonra da, ony keregi kibi vaqmaqa devam eterler.

Bu baquvdan maqsad: terekni ony qaplaqan muhitqa alışdýrmak, ona te'sir japaq, ve өz nevbetinče o muhitne da deñiştirmek onlarnıq mejva terekleriniq ihtişaşına ujdýrmaqdır,

Bu fasılyňq başımda, mejva vaqcasınyň baquvda jarylmazı kerek olqan işlerni dört şekilge belyynesi kerek olqapıny kestergen edik: 1) Terekniq kevdesini ve taçınıbaqıv, 2) tamylarınyň, ja'nij topraqınıbaqıv, 3) mahsulınıbaqıv, 4) zararlı böcekler ve xastalıqların kyreşyv.

Şimdi qısqa suretde olaraq, mejva tereklerine zarar berici böceklerge ve xastalıqlarqa qarşy, kyreşmekniq carelerini kəzden kecirejik.

Mejva tereklerine zarar bergen böcekler ve xastalıqlarnen kyreş

Bu kynge qadar bile, pek soq kolxoznikler, tereklerge zarar bergen böceklerge ve xastalıqlarqa qarşy kyreşni, ançaq bunlar pejda olqan zamanda başlamaq kerek deb tyşnirler.

Böje tyşnce janlışdýr. Baqcada zararlı böceklerini ve xastalıqların pejda olmamalarına calışmaq, onlar pejda olıb da baqcaspý xarablamaqa başlaqandan soq kyreşmek icyn oqraşmaqdan soq jengil ve elverişlidir.

Koperatif agrominimumıňpýc içinde өjle bir soq tedbirler barды ki, bunlarnың maqsadları, zararlı böcek ve xastalıqların pejda olmalarын evelden tenbih etmekdir.

Her bir baqcasyňq kolxozinda bu tedbirlerni xususan diq-qatnen japmaq kerekdir. Bu ise ançaq, jerli terek xastalıqların zararlı böceklerini, onlarnың jaşavlaryny gyzel bilmek sajesinde mymkyn olыг. Bılpıçsyn kolxoznikler kerek mejva tereklerini ve kerekse onlarnын ystlerinde olqan zararlı böceklerge zijade diq-qat etmek kerekler.

Bizim baqcalarımyzqa en zijade zarar ketirgen „hajvan (böcek) ve өsimlik parazitleridir“.

Hajvan parazitlerden en zijade tehlykeli sajylqanlarlı böcekler: köbelekler, qoňzlar ve başqalarıdyr.

Өsymlik parazitlerge kelgende, bunlardan bizim baqcalarımyzqa en soq zarar ketirgenleri adıj kóznen kórlimegen ve „parazit mantarları“ adı berilgen mantarcıqlardır. İste bu mantarcıqlar, mejva tereklerinin (alma, armut) oqradıqlarlı „Parş“, „mejva cyrygi“, şeftali japraqalarında kórligen „tot“, „мучнистая роса“ „şýgyp“ xastalıqların doqyrırlar.

Bu hajvan ve өsimlik parazitlerine qarşy kyreş tedbirlerini ekiige, ja'niж „tenbih etmek“ ve birde „çojmaq, mahuv etmek tedbiri“ ne bölmek mymkendir.

Bu birinci, tenbih tedbirleri „medenij-xozajstva“ tedbirlerinden sajylýrlar.

Medenij-xozajstva tedbirleri deb, baqcadan oldıqça soq ve ejи çinisli mahsul almaq maqsadınen jarylqan tedbirlerge ajtylyg.

Bu tedbirlerin baş vazifesi: 1) tereklerin fena jaşav şaraitıň denişdiririb ejileşdirmek; 2) zararlı bögæklerin ve xastalıqların pejda olmalarına imkan ve fýrsat bermemek, 3) bülldan mejva tereklerini qorcalamaq, 4) zararlı bögækler ve xastalıqlardan keleçek zararnı zaiflatmaq.

Kitabymyznyň juqaşynda, terekniň jaşaçan fena şaraitıň ejileşdirmek icyn ne qadař tedbirler japmaq imkanyňa malik olqaptyzny, mesela kybrelemek ve keregi kibi işlemek sajesinde topraqnyň jaryňşyň ejileşdirmek, ony wüjyk tomarsyň japmaq mymkyn olqaptyň ve sairenı etraflıça jazqan edik.

Ajny suretde, bizim idaremizde mejva tereklerine zararlı bögék ve xastalıqlarnen kyreşmek ve onlarnı zuhuryňa yol bermemek icyn de bir sýra tedbirler bardyr:

1) Terekniň xasta ve əlgen qýsyların vaqtında kesib atmaq. 2) Qaviqny temizlemek. 3) Demir kuporos, jaxud kirec suyuň sepmek. 4) Topraqny qazıv ony ystinde olqan tabaqasını tyvge kömmek. 5) Bozylqan ceceklerni, mejvalarnı ve tekyndini vaqtında toplab baqcadan tışqa cıqarmaq. 6) Tereklerin kevdelerine struzkadan ilaçlı halqalar sarıv qojmaq, şüjtib kecgen tenbih tedbirlerimizden sajılyar.

Şimdi zararlı bögék ve xastalıqların çojmaçsyn olqan tedbirlernen tanışsajyq.

Bunlar da ekige bølinirlerki: 1) „Mexanikij“ tedbirler, 2) „Kimjevij“ tedbirlerdir.

Mexanikij kyreş tedbirleri deb,—zararlı bögæklerni elnen tutıv, avlab toplamaqa ve qajıv etmege ajtýrlar. Mesela bojarşçinaların, zlatoguskaların qýşlıq juvaların toplamaq, dalqanosların qaçıv qaib etmek, struzka halqaların vaqıt-vaqıt alıv qaqaraq tøkylgen plodozorka bögeginiň jumurtaların, qozalaqların jaqmaq ve ja başqa suretle qaib etmek işlerine ajtýlyr.

Kimjevij tedbirler usulu, bögæklerni tyrlý kimjevij ilaçlarnen, zehirlernen zehirles əldirmeye ajtýlyr. Bu zehirler eki şekilde olırlar, ja'nij iceriden te'sir etiçi ve tışarıdan te'sir etiçi namalarynen ekige bølinirler.

Iceriden te'sir etiçi zehirlerge „icek“ zehiri daxij denilir ki, bunlarnıq zijade qýsımty mışjak olыr, bunlarnı „kemiriçi“ bögæklerge qarşı qullanırlar, ve bunlar bögæklerini kemirgen, onlarda qýda olqan jerlerge jaqılyr. Bögleçesine, terekniň bu ilaç

jaqylqan jerini, mesela japractyň aşaqaň vəçekler zehirlene ve өleller. Bu mynasevetnen mezkyr zehirlerge „icek zehirleri“ adý berile.

Tışarlıdan te'sir etiçi zehirlermenin te'siri bys-bytyň başqadır, bu soj zehirlerge „kontakt“ zehiri daxij denilir.

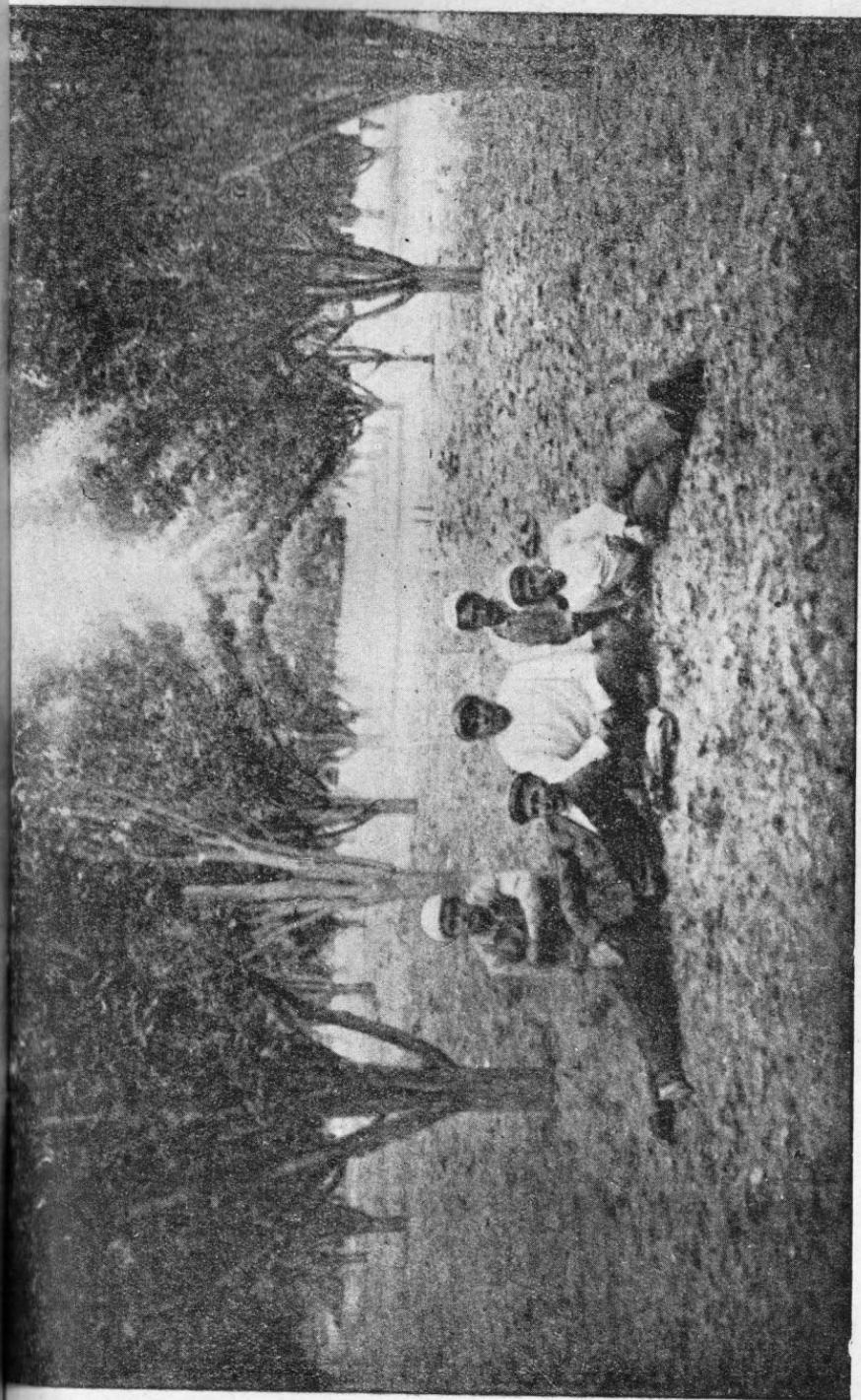
Kontakt zehiri bîlxassa emiçi vəçeklerge qarşy sepilir, mesela, protiv tley qä qarşy. Bunlar terekniň japractyň, jaxud ince putaqtyň burnypen teşib icinden suvnyň emerler. Böje, terekniň suvnyň emgen vəçeklerge icek zehirleri ekserija bir zarar vermej. Bu icek zehiri sepilgende o jańcz terekniň ystini erte, halbi ki o vəçekler terekniň bu yst qyzımlaryň aşamajlar, onlarny teşib indeki zehirsiz suvnyň emeler. Bu suretlen icek zehirleri onlarqa bir zarar jaramaj, onlarny jańcz kontakt zehirleri. Bu zehirnen ysti sylanqan vəçekniň aqzý, burny qapala, nefes almaqqa jer qalmaqandan soñ vəçek havasızlıqdan boňalıb өle.

Tyrtyrlarqa, alma symesine, plodozorkaqa vojarisnitsaqa' zlatoguzkaqa qarşy koperatif agrominimumtyň tatbiq etgen vaqtida, icek zehiri olaraq pariz jeşili qullanmaq, japractyň tlyasina ve medjanitsaqa qarşy ise kontakt zehiri olaraq tytyň ekstraktyny jeşil sabunnen, faqat jeşil sabunpny jańcz өzini qullanmaq kerekdir.

Mejva tereklerini tyrlı xastalıqlarqa oqratqan parazit mantarlaňnen kyreşgende ise koperatif agrominimumtyň, ajny suretde kimjevij kyreş tedbirlerinden fajdalanaň, tereklerge vaqyr tuzb, mednyj kuporos suv sepmekni tavsiye etc.

Bir soq ve devamlı tecribeler, ve ajny suretde mejva terekleriniň ba'zý mantar xastalıqlaryna qarşy kyreşde bir soq jyllar vaqyr tuzlaryny suvnyň sepmeknen jarylgan tecribeler, mednyj kuporos suvnyň parazit mantarlaňny inkişaſyň toqtatqaplyp, xastalıqny inkişaſyna jol bermegenini kösterdiler! Qysda terekler japracsyz olqan vaqytta mednyj kuporos suvny, kirec qarşdyrmadan sepelet, japraklar pejda olqandan sonra ise taze sendifirilgen kirec suvny qarşdyryv seperlerki,—kirec suv da qarşdyrylqandan soñ hasyl olqan bu suvqa „bordos majy“ adý berilir.

Tereklerde japracty pejda olqandan soñ ona mednyj kuporos suvny jańcz sepmejib kirec suv da qarşdyryv (bordos majy'jasab) sepmelerinin sevebi şudyr ki, mednyj kuporos suvna

Baqcasaraj rajonı Bıçeh kəjini in „Kəj-Baçca“ nüttüne uçaşkasında kolkox bəqçısı stunda qart sabar.

kirec qarşısına girmasa pek ziyade keskin-quvvetli olqanından terekinin voqumlarını ve japraklarını jaqmasından (haşlamasından) etridir.

Koperatif agrominimum tedbirleri

Koperatif agrominimum kerek tedbirlerini, yıl kvar tallarına belli, jarpımaqın qajd ete.

Birinci kvar tal tedbirleri—nojavir, dekavir ve janvar aylarında; ekinçi kvar tal tedbirleri fevral, mart, aprel aylarında, nihayet üçüncü kvar tal tedbirleri ise mayıs, iyun ve iyul aylarında jarpılır.

Şimdiki bu tedbirlerden her birini ajtă-ajtă vaçlı kecejik.

Birinci kvar tal—Nojavır, dekavır janvar

Madde 1. Terekniq kevdesinde ve ana putaglarndaki, kocgen vytyn qaviqların toplas jaqarlar.

Qaviq temizlev, toplav işini mutlaqa kyzde, vaçsalyq topaçqız qazılmazdan, jaxud syrylmezden əgine başlar ve bitirirler.

Bu işni en ejisi jaqmurlardan son, ja'niq qaviq ystindəki josunlar təkylgənden, ve terekniq əlib quruqan qaviqların qavatıb terekden jengil ajyrlıqan vaqtida jampalıbdır.

Temizlev vaqtında tyşqen qaviq parçalarını mutlaqa toplab jaqmalıbdır.

Bu tedbirleri vujuk məqajdılıqnen jampalı, cynki bunlar mejva tereginin şaraitıb eñileşdirir, tırlı zararlı vəçeklərin qayıter, jaxud zaiflatır.

Terekniq jaşav şaraitıb tuzelmesi şu jolda olır:

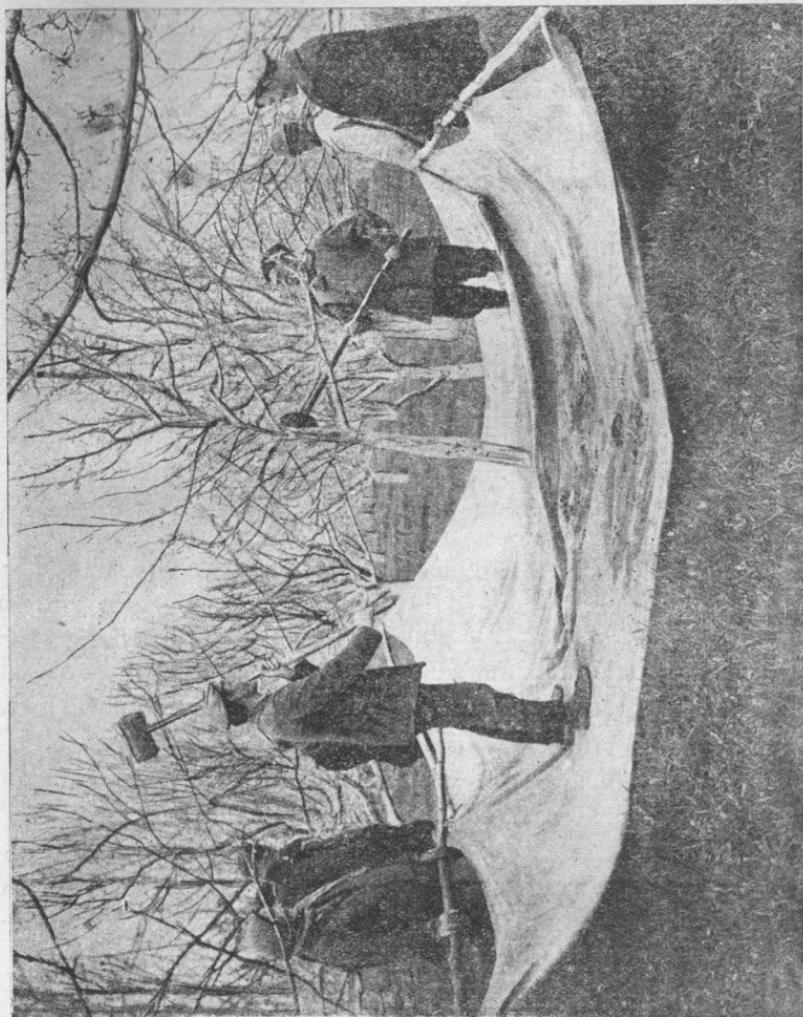
1. Qaviqların temizlengenden son, terek qalınlığın imkanıb qazanıb, qaviqlar buça manı' olmaz.

2. Qaviqların temizlenmesi sajesinde, bir soq vəçeklərinin juvaları qayıb olır.

Terekniq qaviqların temizlense, tırlı vəçeklərin oça ketiricək zararlarıb zaiflaması şu jolda olır:

1. Temizlengen, tız qaviqın ystində, alma ve armut tereklerinde pek soq təqdarlıda toplaşıb jumurta taşlaqan, rahatlanıqan tırtıqlarını tutıb qayıb etmek daha qolaj olır. Qaviq temizlenmezden əgine bunların toplamaq, tyşrmek pek zor olır, cynki, onlar qaviq catlaqlarında körünmezler.

2. Terekniң асаңы қызыларында, temizlengen қавиқ ystindeki тұттар жұмарталар еslemek, kerosin, jaxud neft ajalab qaiв etmek daha qolaj ola.

Aqmescit rajonindaki „Ieni-Batrak“ kolxoz вақысунда dolgonoslarын қақу.

3. Қавиқ temizlengen zamanda, қавиқ parçalarынен берабер оның түбинде, jaxud catlaqlarында olqan plodozorka jumurtalarы da tyse, қавиqlarnы jaqqan zamanda, onlaryң arасында qыşылq saqlanып qalqan dolgonoscьqlar, stekljannitsalar da janып keteler.

Bu suretle qabuq temizlenmesi terekniň enge өsyv qalyňlaşmasына jardym ete, ba'zъ vœcekleriniň qыşlyq juvalarыnyň çoja, pek coq zararlı vœcekleriniň zararыny zaiflata, ve janqan qabuqlarnen vegerber plodozorka, dolgonos kibi tehlykeli vœcekleri qaiw ete.

Madd e 2. Bojarışnitsa ve zlatoguzkanың qыşlyq juvalarыnyň toplas qaiw etmek.

Bojarışnitsa juvalarы (bu juvalarda o kœvelekniň tyrtýrlary qyşlar) ajry quru, biri birine өrymceken pekitilgen japracsyqlardan ibaretdir.

Zlatoguzkanың qыşlyq juvalarыji pek qozalaqyna veñzer.

Bu juvalarnың her ekisini de, tereklerini putaqlarыny üçlaryndan bir tamam toplab birinci kvartalda, fevral ajyndan kecik-dirmeden qaiw etmek kerekdir. Eger bu vaqtynда jarylmasa, baharde tyrtýrlar juvalarыndan сыzyg terekge өrlemege ve opýq taze japraklarыny aşamaqa başlarlar. O zaman onlarnen kureşmek coq kyç olыг.

Madd e 3. Tereklerini putaqlarыnda qurıw qalqan jemişlerini toplamaq, tysyrmek.

Bøjle quru jemişcikler alma, armut, qajsy ve erik terekleriniň ystlerinde qalıw qyşlarlar. Bunlarnы ystleri qыrmızыça tysde byrtyciklernen өrtyle olыг. Bu jemişlerniň vozylmasыny ve vaqtynadan evel qurus ketmesiniň sevebcisi onlarnыq ystlerinde өsgen parazit mantarsyqlarydьg. Bu mantarsyqlarnыq tamysyqlarы mejvanыq jumşaq qyzıtynda vılyp, ve opýq suvyp emetek qurutып, byryşdirir. Işte mejvanыq bøjle terekde vugysiv, qurub qalqan sojlarnыq ystlerindeki byrtycikler bu mantarsyqlardы.

Bu xastalıqnyq vaqсадан qaiw olmasы icyn, o mejvasyqlarны toplab qaiw etmek kerekdir, bunlarnen vegerber, onlarnыq ystlerinde olqan dolgonos, kazarka jumurtaçyqlarы da qaiw olыrlar.

Madd e 4. Agronomlarnың kostermeleri muçibi tereklerini putamaqa, vi esnada, tereklerini putaqlarыny rysoqanda hasyl olqan jaralarы temizles mazlamaqa başlanыр.

Mejva tereklerini putamaq pek qarşıyqlı ve mes'yl bir işdir, виň yarmaqa ajryça bilgi kerek olыг. Eger kolxoziň өзинде tecrübecli putavçylar olmasa, kust vasıtasыnen Ittifaqny putavçylar brigadasыny aldyrmalы.

Bu brigadalar tereklerni kust agronomlarynyq nazaret ve kontroli altynnda putarlar' ve bu brigadalar Ittifaqnyq teşkilat şy'vesinin vaçsa putama işleri instruktoror tarafyndan tizilir.

Ittifaq ve kolxozlar kust tarafyndan, kolxozqa oňyq vaçsasýndaki tereklerinin doqru putalaçaqynda dair tam (garantija) kefalet berile.

Her bir kolxozi icyn өz putavçylaryna malik olmaqnyq, putavçylyqny өz a'zalaryna da ogretmekniq pek byjyk ehemijeti bardyr.

Bu maqsadnen Ittifaq her sene yc haftalýq vaçsa putavçylary kursy aca.

Bu kurslarny bitirgen kolxozi a'zalaryny bundan son yc-dort jyl qadar vaçsa putav işinde tecrübecli putavçylyq eli altynnda calışmasy mutlaq kerekdir. Bunlardan pek gyzel ve tecrübecli putavçylar jetisir.

Vaçsasýq kolxozlary vaçsa putamaq işine ajyça ehemijet bermek kerekdirler, cynki terekniq bol mahsul bermesi, өsmesinen mahsul bermesi arasynda myvazenet hasyl olmasy putav işinin gyzel jarylmasynda vaqlydyr. Binyccyn vaçsaly mutlaqa tecrübecli ve usta putavçylar putamal, az tecrübecli putavçylar ise daima usta putavçylaryn kontroli altynnda calışmalylar.

Vaçsaly putamaqa başlamazdan өgine terekleriniq hangi sojlaryny ne tarbyza putamaq kerek olqaply mutlaqa kust agtopotynda tanysyb ondan son başlamalibdylar.

Eger kolxoza tecrübecli putavç olmasa Ittifaqnyq putavçylar brigadasyny saqyrta mal.

Byjyk kolxozlarda, vaçsa putalaçaq vaqytta mutlaqa 10—12 adamlyq putavç brigadalar yizib bunlarnyq arasyndan tecrübecli sojlaryny brigadanlyq vaşyna qojmal, putama işleriniq mes'yilijeti ona jyklensin.

Tereklerni putaqlan vaqytta onlaryn qalyp, juqarý putaqlagylyq kesmege coq imeraq etmemeli. Cynki terekniq ana putaqlar kesilgende, coq qäsqaraçaqyndan, terek coq tıqdarda japrakly fışqynlaryna qaiw eter, bu jyzden de qädasyl eksileçeginden өrtý sevqalade zaiflar. Ajyp zamanda terekniq wöjle ana putaqlar coq kesilse, coq jara acylqapyan dan, bunlarny saqylitmaqa da terek pek coq hajatij quvvet sarf eter. Bytyn bunlarnyq netiçesinde, coq kesilgen terekler bir qac jyllarqa qadar hic өsamaqaqyndan

başqa qavıqъ arasında suv işlemesi de xajlıça zaiflaj. Arasъında suv zaif işlegen tereklerin qavıqlarынъ ise qurt aşaj, netiçede o terek bys·bytyn qaib olъb kete.

Bөjle qarardan zijade kesiv sъnap almasъ tereklerine zijade te'sir ete.

„Fransız“ putamasъ adъ berilgen ve maatteessyf ва'зъ putavçыларынъ tarafыndan hala jarylmakda olqan bu tarbyzda putamadanda baqçalarынъza kelgen zarar az degildir.

Fransız рytamasында terekniн ana putaqlarынъ pek zijade qыsqartыrlar, bu ise tereklerni saqatlab xarab etmekden başqa bir şejge jaramaz.

Bu suretle, tereklerin ana putaqlarынъ qarardan zijade kesiv qыsqartqan putama hic bir kolxozda jarylmamaq kerekdir.

Terekniн doqru putalmash sajesinde, opыq ajъ qыsъmlarыnъ arasında myvazeneti saqlamaq mymkyn olъr. Bu myvazenet saqlanqanda ise, opыq өsiçi qыsъmlarынъ her jыl keregi qadar өsmesi, ve bol тьqdarda mahsul bermesi te'min olъpъr. Terekniн ajъ qыsъmlarынъ, ja'nij putaqlarынъ biri-birihe myvazij ketirilib kesilmeleri, onlarnыq hepsiniq bir qarar quvvetli ve bir qararda mahsuldar olmalarынъ, keregi qadar hava ve jańq kermeleri icyn biri-birlerine mani' olmamalarынъ te'min etmek icyn kerekdir.

Texnikij çihetden doqru jarylqan putama işiniq kезde tutqan maqsadъ da bidyr. Bөjlece doqru putama işi de eki qыsъmla, daha doqrusъ eki seferge bolinir.

Birinci seferde jarylaçaq iş, terekniн taçынъ „temizleb“ съqmaqdan ibaretdir.

Terekniн taç temizlenib bitirilgenden soñki seferge qaldыrylqan işler, putavçыlyq işiniq en myhim ve en qarşыq qыsъmy sajыlyr ki, bu da: 1) ekinçi ve ycynçi ana putaqlarынъ mejdanqa kelmesi; 2) өsym filizlerinden, mejva ketiriçi putaqlar jamaq; 3) zijade sъqlasqan putacъqlarыnъ putab sijreklesdirmekdir.

Putama işiniq birinci qыsъmy japoqanda, ja'nij terek taçыnъ temizlegende, opыq bytyn kereksiz, artqac qыsъmlarыnъ kesiv atarlar, bu suretle bol-bol тьqdar hava ve jańq kirmesine imkan berirler.

Jene de bu maqsadnen, terek taçыnъ ystinde өsiv съqqan, ve pek cabik өsmeleri jyzinden terekni zijade zaiflatqan kijik

filizlerni kesib temizlerler. Ba'zan bunlarnı̄ kesmejiv qaldyrmaq da mymkyndir, faqat bu, jaňçyz qart terekler jaşartylmaq kerek olqanda, ve bu kijik filizlerden mejva berecek putaqlar jetisdirmek maqsadı̄ kəzge alıpqanda jaryyır. Bu kijik fışqınlarnı̄ kesgenden son, terek taçypnyq icine doqru əsgen, ve biri-birle-rine manı̄ olqan putaqlarnı̄ kesib temizlerler. Tereknī taç zi-jade qarşqan, sıralarda, onı̄ bir jılyı̄q içerisinde, bir kereden putab temizlememeli, terekge bir kereden, onı̄ zaiflanmasın sevəb olaçaq bir coq jaralar astajı̄v, putama işini eki, yı̄cılqa taqsim etmelidir.

İşte bu juqarlıdan beri sajı̄v kelgenlerimiz tereknī taçyp temizlemek işinī birinci qısmı̄n teşkil etmekdedir.

Bılpı̄nen beraber, vaqsa putamaqdaki bytyn xızmetlernī şu aşaqı̄daki şekilde eki bolykge daha bılmek mymkyndir: 1) terekge „forma“ bermekcyn, 2) tereknī mahsul bermesini te'min etmekcyn jarylaçaq kesyvler.

Terekge „forma“—şekil bermek icyn jarylqan putavdan maq-sad, tereknī quvvetli taçqa malik etmek, enine ve vojına doqru əsdirmek, velhası̄ tereknī her jerini biri-birine mytenasib bir tarı̄zda əsdirmekdir.

Bundan da başqa, tereknī „forma“ icyn putaqlan vaqı̄tda, ekinçi ve yicinci qat ana putaqlar mejdanqa ketirmek daxij kəz-de tutı̄lsı̄ ki, bılpı̄n ajryça ehemijeti bardı̄.

Mejva tereginin taç eki qısmı̄dan ibaret olqapı̄n da unut-mamaq kerekdir. Bu qısmı̄lardan birisine tereknī kolemini by-jyltgen əsym qısmı̄, ekinçisine ise mejva berici qısmı̄ denilir. Terek taçypnyq baş əsym qısmı̄larynyq da ajryça adları̄ bardı̄, mesela: 1) tereknī kevdesine qosyılıv əsgen qalıp putaqlarına, birinci sıra ana putaqlar denilir, 2) bu ana putaqlardan catallanıv ketgen putaqlarqa, ekinçi sıra ana putaqlar, 3) bu ekinçi sıra ana putaqlardan catallanıv əsgen putaqlarqa yicinci sıra ana putaqlar, 4) yicinci sıra ana putaqlardan catallanıv əsgen putaqlarqa ise dördüncü sıra putaqlar adı berilir.

Bu jerde, tereklerin bıjle sıralarqa bolyngenini qısqadan tasvir etgende, putav esnasında ekinçi ve yicinci sıra ana putaqların nası̄l mejdanqa ketirmek kerek olqapı̄n kəstirmek ve bılpı̄ umumen tereknī əsym qısmı̄larynyq kesib biri-birle-rine nası̄l ujdırmaq kerek olqapı̄n aqlatmaq mymkyn degil.

Биңнен мераqlanqanlarqa, вақса putamaqa maxsus olaraq ja-zylqan kitablarň alyb oqumalarынъ tavsije etemiz.

Şunъ xatırdan съqarmatalydyr ki, ekinçi ve yicinci sýra putaqlarňň týqdary, mejva tereginin quvvetine ve өsymine kore olýr.

Şimdi, artýq, mahsul almaqcyn olqan putamanýn esas usullarňnen qbsqa suretde tanşajyq; bunlar eki jolnen ýapyý: 1) өsym fışqynlaryny--filizlerini, mejva filizlerine cevirmek, 2) sijreklesdiriyv, ja'nij mahsul bergen putacýqlaryny—køzlerini temizlev.

Terekniň өsym qýsymlaryny jetisdirmege kerekmegen fışqynlaryny--filizlerini putab (alma ve ármud tereklerinde) mejva putaqlarňna cevirirler.

Faqat bu bir kereden ýapylmaz, onъ vir coq kereler qbsqa-qbsqa kesmek sajesinde japarlar. Өsym fışqynsýcýny mahsul putacýqyna cevirmek icyn, her seferinde ne qadar uzunlyqda kesilecegi, vir tarafdan o ise fışqynsýcýny өsme quvvetine, başqa bir tarafdan ise o terekniň çýpсына vaqly olýr.

Qarardan zijade өsib sýqlaşqan putacýqlarň, sijreklesdirib putamaq işine kelgende, bu da eki işden: 1) mahsul køzlerini sijreklesdirmekden, 2) mahsul putacýqlaryny sijreklesdirmekden ibarettdir.

Terekde mahsul køzcikleri tabi'ij suretde, japrak køzciklerinden hasyl olýr; adet yzre bunlar zijade putaqlanqanlarňndan ekserija qbsqa qalýrlar.

Mahsul putaqlaryny terek ystinde sun'ij jolnen, ja'nij өsym fışqynlaryny kesmek joňnen mejdanqa ketirgenlerini ajtyv kecgen edik. Bu putacýqlar ba'zan pek zijade өsgenlerinden, hatta terek taçyny bile sýqlaşdýrmalarý şybhesizdir.

Bøjle zijade өsib terek taçyny sýqlaşdýraqan mahsul putacýqlaryny putaqlanda, onlaryny zijadesinen uzun qýsymlaryny kesib qýsqartýrlar.

Karlik tereklerini ajtyça diqqat ve muqajdylýqnen putamaq kerek olýr. Karlik alma tereklerini putaqlanda qullanlyqan usulny başqa sój tereklerini putaqlan zamanda qullanlyqan usulnen qarşýsýrmamalýdyr,

Mejva tereklerini putaqlan zamanda, bytyn quru putaqlaryny, xususan qabuq qurtlarý tarafsýndan zararlanqan putaqlarň kesib toplab jaqmaq kerekdir. Bunlaryny kesib jaqmaqnen bir sýrada onlaryny ystinde olqan zararlı vəçekler de qaiw olýrlar,

Şünپ da unutmamalıdьr ki, terek taçlарыпъң vaqtъnda temizlenmeleri, kereksiz putaqlарыпъң kesiliв atыlmasъ, terekge hava ve jaqыпъң gyzel toqunmasына fajda bergenи kibi, zararlı вөçeklerge ve xastalıqlarqa qarşы kyreşni de jengilleşdirmekdedir.

Keregi kibi temizlengen ve sijreklesdirilgen terek taçыпъң icine hava ve jaqы coq kire, bu ise japraqlарыпъ ejи өsmelerine jardым ete; coq hava ve jaqы sajesinde japraqlar qattylaşa, emiçi вөceklerge qarşы съdamы olalar. Bejle taçlары sijrekletilgen vaqcalarda zararlı вөcekler ve xastalıqlarqa qarşы kyreşmek taçlары sъq vaqcalarda kyreşmekden qolajъ ola. Terek taçlары sъq, aqalarына jaqы ve hava az kirgen vaqcalarda mantar xastalıqlarыпъң pejda olmasыna pek ujоqun bir şarait doqa.

Mejva tereklerini putamaq usullaryn jollarynen daha etraflы suretde tanыş olmaq istegen kolxoznik arqadaşlarqa Albrext E. A. arqadaşыпъ „ваqсаçыпъ kolxozында mejva tereklerini putav“ adыnda jazqan ve 1930 s. Ittifaq ve Qыгыт Devlet Neşriyat tararasыndan basдырыльс съqатыlmadı olqan kitabын альб оқумаларыпъ tavsije etemiz.

Tereklerni putaçan, ръсçан zamanda acыlqan byjyk jaralaryn temizleb keskin ръсаqnen tegizlemek kerekdir, bondan sonra da karbolineum nen, eger bu olmasa (oxra kyje—saza kibi) jaqъ bojanen bojalamalıdьr (surik, belila kibi ma'denij bojalarnen bojamaq jaramaz).

Madde 5. Baqсаңып түзи qarasавan olsa, онь syrmege, degil ise, terek tybleriни (canaqlарыпъ) kyvreles qazmaqa вaşlamalы. Terek tyzi canaqlарыпъң byjykligi, terek taçыпъң orta kөлемinden kycyk olmamaqa borclыdьr.

Baqcada topraqпъ sabannen syrmekden, jaxud leskernen qazmaqdan maqsad topraqпъ mahsuldarлыqыпъ artdyrmaq, ve onь jeterlik mъqdarda qыда maddeleri ve suvnen te'min etmekdir.

Biz bundan juqarыda mahsuldar, ja'nij keregi mъqdarda qыда maddeleri ve suvnen te'min etilgen topraqпъ ançaq ejи qurulышqa malik topraq sajylqapыпъ jazqan edik. Işte bөjlece baqcadaki topraqпъ ви jaxşы qurulышыпъ her vaqt muhafaza etmek kerekdir.

Açeva випъ nasыl japmalıdьr—випъ biz bilemiz. Випъңсун her eki jylда bir kere bytyн vaqсаңып түбини jaqы суryk kүvrenen kyvrelemek kerekdir. Eger kolxozda kybre olmasa, o vaqt eki senege qadar syrmejib ot өsdirmeli—toqajlaşdirmalы.

Koperatif agrominimimtyńç birinçi kvartalqa aid 5-i maddesi vaqsaşyńq kolxozlarýna, terekler putalýb qabuqlarý temizlengenden soñ haman vaqsaşyńq tybini qazmaqny teklif ete.

Aqmesçid r. „Vorošilof adýna“ kolxozynda mejva terekleri qabuqlarýny temizlev.

• Eger kolxozda kubre olsa, vaqsaşyńq tybini syrmezden jaxud qazmazdan өgine mutlaqa kubre tøkmeli.

Вақсаш күбреlegende, күбренi hic bir vəqyt terekniň keydesi tybine tøkmemeli, cynki vi jerde terekniq qalyň tamyrilarý

bardыг, halbuki terek өзине kerek olqan qыдань-ви даңын та-
тылар vasutasынен degil de, onlaryн та uçlarында olqan ince
tamыгсыqlar vasutasынен ceker, ejle olqanda terekniн tybine kub-
reni опың kevdesinden віг—віг висуq metro qadar (teregine көре)
avlaqына төkmek kerekdir. Karlik tereklerni kyvrelegende ise
jene de terekniн kevdesinden 35—50 santimetro avlaqdan
cevresine төkmeli. Eger vaqсалың tybi qarasaban syrlyle ise her
jerni kybrelemek daha ejidir. Bu xususa, Karlik tereklerinden
olqan vaqсalar icyn zijade fajdalыddы.

Eger kolxozпың kybresi вутун vaqсалың tybinи kybrelemege
jetishmejecek olsa, o vaqт jańczыz terek tybindeki canaqlarnы
kybrelerler. Vaqсалың tybinи qara saban syrmek adet etilmеjiv
jańczыz terek tybleri qazыlsa jene вөjle jaрыбы.

Tereklerniq qыда emgen ince tamыгсыqlary terek taçыпьы
kenar putaqlarynq qarşusuna kelgeninden, ve vyjyk tereklerde,
onlarnың taçlarыnq kөleminden de keniş bir tegerek qaratap-
nundan, terek tybine qazylaçaq canaqlarynq vyjykligi, her terek-
niн taçыпьы keñligi qadar ve ondan daha keң olmalыddы.

Terekleri esli olqan vaqcalarda, vi tereklerniq tamarlaray ву-
tun vaqсалың tybine çajylqandыrlar. Bu tamыlarnың eң jaś
sojlaray, ja'niж terekge kerek qыdalarnы emmege maxsus olqanlaray
terek sýralarynq aralaraňla kelgen jerlerde olыrlar bundan өtry
вөjle vaqcalarda qarasaban jaрqanda kybreni ilki nevvetde jał-
nyz terek aralaraňla төkmek de mymkyndir.

Adet yzre вутун vaqсalың kybrelegende, опың tybine 50—60
tonna qadar kybre төkerler. Jańczыz terek tyblerini kybrelegende
ise mejdanlyq (qutry) 4,2—4,9 metro olqan terekniн tybine
3—3^{1/2} sentner kybre төkerler.

Kybre төkilib çajratylqan soj sabannen topraqny syrmege,
jaxud terek tybleri qazыla ise onlarnы qazmaqa başlarlar.

Qыгым vaqcalarynq kimjevij kybrenen kybrelev съqmaqdан
şimdilik qасыптаq kerekdir. cynki bizim juqarыda da jazъв kec-
genimiz kibi, vi kimjevij kybreniн Qыгым vaqcalarynpa pasыl bir
fajda bergeniniн teçtybesi ve vi teçtybeniң hisabъ daha keregi
kibi belli olmadы

Bu soj kybrelerden Qыгым şäraitında mejva tereklerine fajda
kelemi, kelmejmi, bunlarnың sajesinde mahsul artamъ, artmajmy
belli degil.

Опшыңын виз колхозларقا өз вақсаларынан ви күвренин күврелемекни тавсие етмеймиз. Бұnlardan waqsalarqa fajda kelib kelmegeni Qыттың тәсігүве stansalarы тарағындан тәсігүве оғып-жандан соң fajdalы tanыlsa o zaman tavsije etmek mymkyndir.

Bu күвренин zijade meraqlanqan kolhozlar өз вақсаларынан ви кенарында, тәсігүве stansalarынан ve kust agronomlarynан nazareti алтында ви qac terekleri kүvreleb опшың тәсігүbesini jarmaq mymkyndir.

Bizim жуғарыда да жаңы kecgenimiz kibi, waqsa topraqынан vaqtynanda waqylmasынан terekler icyn вијук ehemijeti bardыr. Bundan topraq semirir, дымығы artar, otlarы qaiib olыr, tyrlы zararly bөcekleriniң өзleri ve juvalarы qaiib olыr.

Bundan da başqa, jы војыпса waqsalanqan icinde, төкylgen japraklardan, qopqan putasъqlardan ve saireden bir taqым сөрлик hasы olыr. Tyrlы parazitlerde ви сөрлик icinde өзлерине juva japarlar. Виъпшын topraqыn syrmeye; iaxud qazmaqta başlamazdan evel ви сөрлиklerni тұrnab obalab jaqmaq ve виъпшыннен вегазерине ceşid xastalық bөceklerini de өldirmekniң вијук ehemijeti bardыr.

* Neticede шу noqtanın bir daha qajd etib kecmelimiz ki, өз сауыттын qarasaban syrylmesi, соң тьядада qыда ve дымығы hasы olmasына jardыm etgeninden başqa, zararly bөceklerge ve xastalыqlarqa qарşы kyreş noqtasындан да вијук ehemijeti bardыr. Waqsalanqan topraqы qarasaban syrylgende kereksiz, kijik otlar өсmez; bundan өtry o otlarnын icinde juva jasaqan zararly bөcekler de qaiib olalar, eksileler. Иште waqsalanqan түбі qarasaban syrylmesiniң zararly xastalыqlar ve bөceklerge qарşы kyreş içinde ви qadar вијук ehemijeti bardыr.

Madd e 6. Tereklerde josun ve lisaj pejda olqanda onlar-qa qарşы веş prosentli zeleznij kuporosqa kirec qarышdьrьv sep melt.

(123 litre suvoja 6 kilogram zeleznij kuporos ve 2 kilogram kirec qarышdьrьv). Tereklerge zeleznij kuporos 4 жыда виr kere sepilmek kerekdir.

Tereklerge zeleznij kuporos, onlar japrakсыз ve tam ма'насынан rahat olqanlarы vaqытда sepilir. Виъ sepmege terekler putalыб bitgeninen haman başlamalыды. Fena waqylqan, ja'nij hic bir zaman qabuqlarы temizlenmegen, ilaç sepilmegen waqsalarda

josun, lişaj coq olsr. Bunlar tereklerin nefes alqan deliklerini qapatqanlarından başqa xastalıq doqurqan çeşid zararlı bögéklerge de juva olsrlar. Böjle tereklerge zeleznyj kuporos sepilgenden son, ystlerindeki josun ve lişajlar tökyılır, tereklerin ösymi quvvetlenir, japraklară vyjut ve jeşillenir, vojası tyzelir. Zeleznyj kuporosqa kirecni terekge ejı jaryşması icyn qoşarlar. Bundan da başqa kirec qoşulqan vaqıtta ilaç tereknin her jerine sepilib sepilmegeni ejı körinir.

Ba'zı bir tecrübeberge kore baqçaqa zeleznyj kuporosnyq her jıl sepilmesinden zarar keleceği anlaşıqlqanından, koperatif agrominimitib vıpıq 4 jılda bir kere sepilmesini tavsiye ete.

Adet, yzre, tereklerge zeleznyj kuporos sepgende 123 litre suvqa 6 kilogram zeleznyj kuporos ve 2 kilogram kirec qarışdıryrlar, eger tereklerde josun ve lişaj coq olsa, o zaman 123 litre suvqa 9 kilogram ve hatta 12 kilogram zeleznyj kuporos qoşarlar.

Ekinçi kvartal—fevral, mart, aprel.

Madde 1. Qaviq arasında suv işlemege başlaqançek tereklerni putamaqny bitirmek kerek

Tereklerni qışlıq pıtav işini terekler tamamınen rahat olqan vaqıtta japmaq kerekdir ki, vıpıq ekinçi kvartalda, qaviq arasında suv işlemege başlamazdan evel jarylmazınyq ehemijeti vyjyk olmasa da bundan ətryidir.

Havalarda bir qarar turqan baharde, terek putama işini Qırtımtıq jańı vojında martnıq 15 ne, daqı etegi rajonlarında ise aprel başına qadar jampalıdyr.

Kec, ja'nij tereklerde byr pejda olqanda ve acıılmaqa başlaqanda jarylıqan putamadan, terekler zaiflarlar.

Madde 2. Baqça tybini qazıupny aprel 1-ge qadar bitirmelidir.

Baqçanıq topraqyń en ejisi kyzden qazmalı ki, böjle jarylıqanın taqdirde topraq qışda dömlıqny coq toplar ve ejı muhafaza eter.

Madde 3. Eger baqçalarda şeftali terekleri olsa, japraklarınıq qıvırcıqlanmaması icyn, byrler qazarmazdan ögine bi tereklerge mednyj kuporos sunıb sepilir (123 litre suvqa 1,2 kilogram mednyj kuporos).

Sonki senelerde şeftali tereklerinde kərilgen ve japrak qıvıtyıtmasın sevəb olğan xastalıq son derece coqaldı.

Bu xastalıqın doqurqan bir soj parazit mantarsıqlar barındır. Şeftali terekleri bu maraznen xastalanğında, japrakları qıvıtyıla, qavara, qalınlaşalar, ve sonra da şeffaflaşın, kəgerib qurujlar.

Şeftali tereklerinin byrleri qabarmazdan evel, onlarqa bir prosentlik mednij kuporos suvı sepilse bu xastalıqın əgini almaqda en birinci vasıta ola. Lakin mednij kuporosnı başda ufaq doğub az bir təqdarda sığaq suvnıq icinde iritmək kerekdir.

Maddə 4. Tereklerde ilki def'a dolgonoslar pejda olğan vəqyt达 onlarnı qazıb tyşymek ve qaib etmek kerek.

Bu dolgonos qoçzılarrı jızından her sene baqcaları təxənliq xajıb təqdarda mahsulını qaib etemiz.

Qıtgımda mejva baqcalarına en coq zarar ketirgen dolgonoslar: alma cecegi aşaqqan dolgonos, bukarka ve kazarka adlı dolgonoslardırlar.

Alma cecegi aşaqqan dolgonos əziniq qışlıq juvasından, pek erte, ta baharde terekler byrlenmege başlamazdan əgine cıqarlar. İbtidaları bu dolgonoslar byrlerni jumşaq jerlerinen beslenirler; burunları tənən byrlerni ystindən derin delikler acarlar.

Her yıl baharde, baqcılarda bəjle dolgonoslar taraftından zararlanğıq byrlerni coq kəremiz. Bunları xususan sabahlarıq pek gyzel eslemek mymkyndir, bəjle aşalıqan byrlerni ystine cıq tyşgen kibi kərinir. Haqiqatda ise bu cıq kibi kəringen suv tamlaları dolgonoslarnıq əz burunları tənən delgen deliklerindən cıqarlar. Dolgonoslar taraftından byrlerni bu suretle delinməleri terekni xajıçça zaiflatqapılı qajd etmek kerekdir.

Alma teregi ceceklerini aşaqqan dolgonoslar en ziyade zararı tereklerde cecek byrleri pejda olğandan son japarlar. Bu vəqyt达 dolgonoslarnıq ərəqasın sojları bu byrlerni delib icine jumurtaları təşəllarlar. Bəjleçesine bu soj dolgonoslarnıq her biri jyzlerçe byrni xarabala bilir. Aradan bir hafta qadar vəqyt kecgenden son, byrge taşlanğıq jumurtacıqları taze bir dolgonos qurtıcıqlıq daha doqar ve cecekniq ic qızılıtınaq aşamaqda başlar. İcində bəjle jumurta olğan byrler acılmazlar, olğanları kibi qırıq qalıqlar. Qıtgımda əsymliklərni mydafaq oqırınlıda calışan oblast stansası tənən (Qıtgımtazranıq) Baqcasaraj rajonunda

Akm. r. Bitaq kejinde^z evden „Trudovoji Oktabqr“ şındı „Sosjalizmge jol“ kolxozında mejvalarnı tijyv.

Belbek ve qasъ өzenleriniң juqarъ ve orta bojlarыndaki baqçalarda japoqan myşahedeleri müçibi mahsul jyllargъnda, bu dolgonoslar jyzinden, alma teregi byrleriniң 50 prosentden 75 prosentge qadar qaib olqanъ isbat olыпқандыр.

Bukarka adъ berilgen dolgonospuң da cecek aşaqan dolgonos kibi, erte baharde terekler daha cecek acmazdan evel alma ve armut aqaclarынъң byrlerini aşab qaib eter. Byrler aсыльв jaş japraklar pejda olqanda bunlarnъ da aşamaqa başlar. Biraz kecerek, bukarka dolgonospuң jumurtasындан doqqan taze веçek, japraklарынъ sapсыqlарынъ, ondan sonra da jumşaq jerlerini aşamaqa başlar.

Kazarka adъ bu dolgonoslарынъ өzleriniң ketirgen zararlarы daha byjykdir. Bu qoңzсыq ibtida alma, armut, vişine, erik, qajśь terekleriniң byrlerini aşar, sonra mejvalarынъ deliklemege başlar. Kazarkаның jumurtасыqlары ve bunlardan съqqan qurtcىqlar mejvalarnың icinde jaşar ve oça pek coq zarar ketirirler. Jaz aյyndaki mejva təkyndisiniң haman çymlesi bu kozarka dolgonospuң jumurtalarындан съqqan веçekden zararlanыv тekylir.

Bu qoңzсыqlarqa—dolgonosсыqlarqa qarşь kyreşge maxsus tenbih icyn olqan tedbirlerden (mesela qavuqpu temizleb jaqmaq, kyzde, jaxud qыşda waqsanың tibini qazmaq kibi) başqa, koperatif agrominimumu бunlarnъ terekden qaçъv tyşymek ve jaqmaqpu da tavsiye ete.

Terekden dolgonoslарыnъ qaçъv tyşyrmeniң de belli bir vaqtъ bardыr; ja'nij sabahlary rusca saat 11-ge qadar ve yjleden sonra da saat 3—4 den sonra qaqrarlar. Baqçada dolgonoslar pejda olmasыnen terekler cecek acqanqa qadar pejda olmasыnen terekler cecek acqanqa qadar olqan vaqtъ zarfыnda onlарын eң az dan 3—4 kere qaqrarlar.

Dolgonoslарынъ pejda olmalarына mejdan bermemek icyn jarpalaçaq tedbirleri de xatyrdaн съqarmamalыдьr. Bu maqsadle, erteden, mart aýyndan kecge qaldyrırmamaq şartынен, terekniң ystinde qurъv qalqan ve icinde kozarkanың jumurtalarы saqly olqan jemişlerni toplab jaqmalъ. Terekniң kecgen qavuqlarынъ tyşyrib onlары da jaqmalъ, cynki bunlарынъ tyblerinde dolgonoslar qыşlıq juva japarlar, bundan da başqa tereklerini tyblerini ve aralarынъ ja saban le syrib, jaxuda leskerle qazъv, bu sajede qыşpu

topqaqnyq yst qatunda kecirgen dolgonoslarnıň da, baharlık hāvalar qızmaqa başlamazdan evel jerge kəmmege calışmaq kerekdir. Ajńь suretde, dolgonoslarnen kyreş maqsadıňnen, terekterni qaqqan vaqıtta tyşgen ve icinde dolgonos jumurtası olqan byrlerni, kozarkanyp delgen mejvalaryp, japraqlarnıň da toplab qaiib etmekni tavsije etemiz, hem bu iş vaqıt-vaqıt jarymalıdyr. Ekinçi bir şart daha şudır ki, bu iş, cecek aşaqan dolgonospıň ve bukarkanyp byrleren ve japraqlardan sъqmasızdan eгine jarymalıdyr. Ajńь suretde kozarkadan zararlançanı sevebinden tókylgen jemişlernide vaqıtlı-vaqtında toplab vaqıcadan tışqa sъqarmalıdyr.

M a d d e 5. Medjanista ve japraq tlesinden zararlançan vaqcalarda, japraq byrlerinin uçlarında jeşilik pejda olqanı kisi tereklerge bytyň ekstratkenen jeşil sabun suvnyň qarışdýrbı sepmeli, 1,5% nikotini olsın, jaxud jalıңız vaşna jeşil sabun suvny sepmeli 300 gram jeşil sabunoja 12,3 litre suv qarışdýrblıbr.

Sonki jyllarda Medjanista wəçegi Qыгыт vaqcalarınna pek wujyk zararlar ketirdi.

Wipńq sevəbi de, kolxozlarda ona qarşy ve vaqısanyp tehlykeli duşmanlarından birisi daha olqan japraq tlesine qarşy kyreşniň qajet kec, adet yzre, bu wəçekler terekterni bys-bytyň satıb alqandan sonra başlamalarından ileri kele edi.

Halbuki onlar pejda olqanlar kibi, ja'nij baharde, erte vaqıtta, byrler jeşermege başlaçan kibi, onlarqa qarşy kyreşge de başlamaq kerekdir. Bu vaqıtta tereklerge tytyň ekstratkenen jeşil sabun suvny bol-bol sepmek kerekdir. Her vaqıt hazırla tereklerge vülyptımaçanıňdan, ve wipńq evde qajnatıb hazırlamaq qalabańqılıb bir iş olqanıňdan, koperatif agrominimutı wəjle bytyň ekstratı olmaçan sъralarda, tereklerge jalıңız jeşil sabun suvny sepmekni tavsije ete. Wəjle jarylaçaqda 12,3 litre suvqa 300 gram sabun qarışdýrylýr, eger zijade qarışdýrylýrsa terekni haşlar. Bu suvny tereklerge ačele—cabik sepmeli, cynki aqyrıp davranışlaçaq olırsa, tereklerge xajlıça zarar ketirmek iňtimalı wujykdir.

Medjanitsa ve tleler qajet cabik coqalaraq terekternin jaş əsym fışqınlaryp ve mejva putasçqlaryp bir tamam qaplarlar.

Medjanitsanıň týrtýrcıqlary byrlerni, japraqlarnıň ve filizlerni

delib icindeki suvńpъ eimerler. Cecek byrleri ise bundan sołb tókylir, japraqlar qıvǵılyar, jaş fışqınlar ise əsemezler.

İşte bu bəçekler jaş mahsul byrlerini emgenlerinden ətry, medjanitsanqa oqraqan qaqcaların mahsul son derece eksilir.

Medjanitsa tırtılcıqların özlerini arqaların ystinde olqan qavacıqlardan bir soj tatlı ve sozaqlı suv cıqatırlar, bundan ətry terekniç medjanitsalı qızımların bal kibi tatlı ve sozaqlı cıqnen ərtilgen halda körinirler.

Tle bəçeginiç tırtılcıqların japraqlarnıq aşaqı tarafların ystinde pejda olırlar. Bunların japraqı aşamaq, icinden suvńpъ emmege başlamazdan evel çojmaq kerekdir. Cynki bunlar japraqlarnıq suvlarınpъ emgenden son japraqlar qıvıtlırlar, tereklerge sepilgen ilaç daxıj bu qıvıtlıqan japraqlarnıq arasına kirmez, bu sevəbdən o sepilgen ilaçdan da bir fajda kelmez. İşte vıpıçcun, eger ilaç sepilmesi kecikdirilgen ve japraqlar artıq qıvıtlıqan olsalar, o zaman əsym fışqınlarınpъ juzaqın başlarınpъ qıvıtlıqan japraqlarınpen beraber kesib almalı, bəjle jarpıqlarınpı sırada, o japraqlarınpı arasında olqan bəçekləri de qəib etmek təyimkyn olır.

Medjanitsaqa qarşı kyrəğende tereklerge ilaçın ilki sefer medjanitsanıq tırtılcıqların byrleriniç icine kirməzden əgine sepmeli. Aradan eki kyn kecgenden sonra ilaçın bir daha sepmeli.

Eger her nasıb bir sebeden ətry olsa da, birinci sefer ilaçlavınpıq vaqtı kecgen ve artıq tırtılcıqlar da byrleriniç iclerine kirgen olsalar, bu vaqtıda ilaç sepmekni toqıtıcı, onlarınpı vürgün bir daha geri qaitıb cıqmaların vaqtınpı beklemeli.

Tlelerge qarşı kyrəşni de bu jolda alıb barmalıdı. Baharde erteden başlab, onlarınpı ilki sefer pejda olmalarınpı izlemeli; çanlanmaqa başlaqanların kibi haman ilaç sepməge başlamalı, japraqlarnıq qıvıtmalarınpı imkan bermemeli.

Kerek medjanitsa ve kerekse japraq tlesi, bılxassa, byrler patlab jeşil japraq uçaların körinmege başlaqan zamanda ibtida pejda olmaqqa başlaqanlarından sevəb, koperatif agrominimum ilki ilaç sepyvnı bu vaqtıda japaqnpı tavsiye ete. Bu vaqtıda jarpılaçaq kyrəş məqsadqa daha ziyade müvafıq olır, cynki vişa qadar onlar byrleriniç icine kirməge, jaxud japraqlarnıq qıvıtmayaqjetişdiremezler.

Jene bir daha tekrar etemiz, birinci sefer ilaç sepilgenden son aradan 2—3 kyn kecgeni kibi ilaçпь bir daha sepmeli, eger vaq-
sanып terekleri yzerinde medjanitsa pek соq olsa, ilaçпь ycinçi
seferde sepmek kerekdir.

Medjanitsa ve japraq tlesiniq vaqcalarqa ketirgen zararlarъ
pek byjykdir. Eger bunlarqa qarşы vaqtъnda kyresilse, bu kyres
icyn sarf oлпсан parapъ bir соq dei'alar mahsul bereketinden
съqarmaq mymkyndir.

*Madd e 6. Baqsanъ suvarmaqa maxsus oloqan arъqlarnъ
ve arъqvaşпь temizlemek işlerini bitirmek.*

Biz Qытында mahsullar tiçaret mejvaçыыпьн suvarmasыz
olmaçапьн bilemiz. Koperatif agrominimumъ ekinçi kvartalыпьн
6-псъ maddesi bu mynasebetnen arъq başlарып ve suv arъqla-
taryпьн vaqtъnda temizlenmelerini kөzde tuta. Baqcalarnып devam
yzre suvatymalarып kerekligi artыq kolxozlar taraфындан
taqdir oлпndь. jaлыңz baqcalarnып vaqtъnda suvatymalarып
te'min etmek icyn arъqlarnъ vaqtъnda temizleb hazırlamaqa qajret
oлпmalь ki, onsuz da az oloqan suvlar boş jerge sarf etilmesinler.

Ycinçi kvartal Majыs Ijyn, Ijyl

*Madd e 1. Terekler cecek acmaqa başlamazdan evel, on-
larnып ystlerinde oloqan dolgonoslarъ qaqylmalъ; terekler ce-
cek acqandan sonra bu işge agronomlarnып nazareti altъnda
jene devam oлпmalъ.*

Dolgonos qaqmaq işi terekler cecek acqanqa qadar devam
etdirilir. Terekler cecek acqan son artыq kozarka adъ berilgen
dolgonoslar qaqylrlar. Cynki majыs aјыпь ахырьndan ve jaz
aјыпьq başlарындан i'tibaren bu доңызсъq başqa cegirdekli jemiş-
lerni ve sonra da almalarnъ delmege başlar. Eger bunlar devamlы
suretde qaqылb toplansalar, onlарып xajъ тьqdarып çojmaq
mymkyn olыr.

*Madd e. 2. Birinci seferni suvarmanы terekler cecek ac-
qançek bitirmeli, bundan sonraki suvaruvlarnъ ise kerek va-
qtlarыnda japmaq.*

Qытын vaqcalarыпь bol mahsul bermeleri, onlарып keregi
qadar suvatymalarыna vaqlydyr. Baqcalarnып ne qadar ve ne
vaqtda suvatylaçaqlarъ haqqыnda bu kitabda bir ma'lumat ver-
mek pek zordыr, cynki, bu jerli şaraitqa vaqль bir şejdir.

Qara u-Bazar. „Internasional“ kolkoz вадасында майасын.

Qыгъымда ekserija vaqcalarnы nomaj suvnen шу съралarda suvarьылар: 1) avundыq kelgen jerlerdeki vaqcalarnы; 2) torqaqь voш, сақышь, taşlı dымъынъ соq vaqъ tutmaqan vaqcalarnы; 3) uzun myddet quraqъыq devam etgen, ve sъrtdan, kyndoquşdan quru jeller esgen vaqъtda suvarьылар.

Şunъ da хатырда tutmalьдьr ki, alma armut aqaclarьпь, xususan almanь; qajь, şeftali, erik aqaclarьndan соq ve sъqça suvarmaq kerekdir.

Bytyn vaqcalarda ilki suvarmanь terekler cecek acmazdan өгine өtkermek qajet myhim olqань bir соq teçribeler sajesinde асыq anlaşылqандыr; cynki torqaqь suvqa şiselgen aqaclar bahar suvuqlarьна, torqaqь quru aqaclardan zijade dajanьrlar. Jaxшь suvarьылан ваqcalardaki tereklerin cecekleride bir kereden vaqtъnda aca ve төkylmejler. Torqaqь quru olqan ваqcalarnыq terekleri ise, hava sъçaq olqanda ve quru jeller esgende zaif cecek acalar ve cecekleri de zijade төkyle.

Bu noqtalarnы hisabqa alaraq koperatif agrominimitimъ ваqcalarnы birinci def'a suvaruvnъ cecek acmazdan evel өtkermekni tavsije ete.

Bu suvarmadan başqa, ваqсань qьşda da,—xususan kyz quraqъыq kecgen jyllarъ—jaxшь suvarmaq kerekdir. Bundan ваqсаja zarar keleçek deb qorqmamalь, bil'akis byjyk fajdasъ toqunъг.

Terekler cecek acqanlarъ kibi, onlañь haman ekinçi bir sefer daha suvarmaq meçburidir. Terekniñ jemişleri fыndыq qadar olqan vaqъtda yicinci bir sefer daha suvarmaq lazim olыr.

Bundan sonra ileride ise her şej torqaqъыq xasijetine, ve suvarmaqсyn kerekgen suvny alъb almamasьна ваqльдьr.

Qыгъым ваqcalarynъq ekserisi jazda 5—8 kere, Aluştta rajoynыnda ise suv соq olqanьndan on kere qadar suvarьылар.

Madde 3. Ваqсань suvarqandan sonra ve ot съqjanda terek tybelerinin torqaqъы capalamalь: ваqсаньт tybi qara sasan syrylgen olsa, jene de torqaq qabuqlanqanda ve otөsgende multaga capalamalьdьr.

Terekniñ tamъrlarъпь jaxшь ваqmaq kerek olqanьпь juqarьdan beri jazъв kelemiz. Bu ваquv sajesinde torqaqъыq icinde terekniñ qыdasъ icyn kerek olqan maddeler artmaqa borçldьdr.

Баңса жаҳшы вақылса оппән топрағы hic bir zaman қавиқланмаз ve hic bir zaman ot basmaz. Тамърларның nefes almalarы, онларقا олда һазылаңан бактерияларның serbest calыsha bilmeleri cyn топраққа hava kirmesi lazimdir.

Баңса вақтында тerek tybi capalaunың pek вүйк ehemijeti bardыг. Terekniң tybindeki топрақ sъqlaşdy ve ysti қавиқланмаңа өтшелдім, mutlaqa capalamaq kerekdir. Capalamaqan топраққа hava соq kirgeninden өтшел, вөjle топрақ dымъында соq saqlar, сабик qurumaz. Баңса suvarылып топрақ bir parca sorqoqan son capalaunы koperatif agrominimumy аյғыча teklif ete. Bun da eһmalçылықпен pek вүйк zaraғы bardыг. Cynki capalamaqan топрақ ne qadar соq suvarыlsa да, оппән icindeki dымъы соq өтшелді.

Biz, топрақ icinde terekniң qыdasына керек olqan maddeler-toplanmasы icyn en ejи şaratit вақсаның tybi qara saban syrylmek sajesinde doqqapalып bilemiz.

Tereklerniң өsmesi, bol mahsul bermesi icyn kerek olqan ujoqun şarattnы doquraçaq ançaq qarasabandыг. Bundan өгининде fasyllarda qara sabappың fajdalarын kөstergen edik, виппен le bir sъrada zararlı boçeklerni qaib etmekde de вүйк гөl ojnaqapalып sejlegen edik. Esli tereklerniң tamъrlarы вақсаның her bir тарағына çajrarlar, hatta terek aralarы bile boş, tamъrsız degildir. Иste вөjle баңcalarda qara saban syrylmesi, jaňың тerek tyblerindeki canaqlarnың qazylmalarыndan daha zijade fajdalыдь.

Баңсаçылық kolxozlary şimdiden sonra devam yzre баңcalaryny kyvrelemek xususында керек olqan her tyrlы tedbirlerini jарmałydyrlar. Баңсаның tybini qara saban tutmaq, ançaq оппән tybi eki senede bir kere kyvre ile kyvrelendigi taqdirde mytyn ola bilir; biz виппен juqarыda da jazzqan edik. Баңса kyvrelenecekde, оппән tybini yc parсаqa аյғыrlar ve her sene vi parcalardan біриси kyvrelenir, vi suretle aradan yc sene kecgenden sonra bytyп баңса kyvrelengen olыг. Icine kyvre төkilgen вақсаның топрағы toz halына kelib qalmaqdan saqlanып; daima томарссылық олыг. Вөjle томарссылық топрақпен ne qadar jahshy olqapalып bir daha tekrarlanmaqa haçet joqdыг. O xususda juqarыda etraflыça ma'lymat bergen edik. Kolxoza kyvre olmaqan vaqытда, вақсаның топрақпен оппән icinde ot өsdirmek sajesinde ejileşdirmek—otnө cyrytib kyvrelemek kerekdir.

Şunъ da xatыrdan съqarmamalыбы ki , vaqcada ot өsdirilmesi her ne qadar topraqпь ejileşdirse de, оның tereklerniң jaşav şaraityna bir dereçe zararъ da toqunыр, mesela vaqsanың tybinde ot өs- gen zamanda tereklerniң tamыrlaryna keregi kibi hava işlemez. Bundan da başqa terek tybinde өsgen ви otlar өzleriniң japraq- larъ vasıtasынен bir соq тьყdarda дымъыңпь вихар haльna ke- teriв havaqa daqытыг, ви jyzden seveb de topraqda tereklerge ke- rek olqan дымъыq eksilir, випъyle вегавер jene ви otlar topraq- dan terekniң qыдаларынен beslengenlerinden, tereklerge qыда icyn kerek olqan maddelerni emerler. Оныңун icinde ot өsdi- rilgen vaqsanың topraqында tereklerge kerek olqan qыда mad- deleri, qara saban syrylgen jerdeki qыда maddelerinden соq ek- sikk olыг. Bizim kolxoзlarыңда keregi qadar kyvre bulыnqan- çek, vaqsanың tybinde ot өsdirmekden başqa care joqdыг, vaq- sanың topraqын kybresiz ançaq ви jolnen tyzeltmek mymkyndir.

Lakin vaqsaçың kolxoзlarының her бiri өз vaqcalaryny kub- telemekcyn kerek olqan kyvreni tedareklemenin carelerini araş- дыrmalыар. Cynki her ne qadar vaqcada ot өsdirmek sajesinde оның topraqын ejileşdirmek mymkyn olsa да, ви hic bir zaman kyvre ve qara sabappың jerini tutamaz; ondan da başqa ot өs- dirilgeni taqdırde биle terek tyblerini jene de qazъв capalamaq kerek olыг. Halvuki biz vaqsa vaquv işini mexaniklesdirmeye doqru ketemiz, випъңун mutlaqa elverişli şarait doqmasы kerek ola, terek tyblerine canaq qazylmasы ise hic bir zaman ви şara- itny te'min etemez.

Sonki zamanlarda, ilim ve fen vaqsa topraqын ma'murlaş- дырмаqсyn jaңы usullar kostere. Eçnebij memleketlerde kөrilgen teçtryveler, ви maqsadnen, vaqcalarda jaz ortasында jalama otlar (покровное растение) sacmaqпь, ve bunlar өsgenden soң topraqпь saban le syrmekni tavsije eteler.

Qыгът şaraitында ви kibi otlaryn sacmaq bir dereçe zorla- шыг, cynki, bizde onlaryn qarasaban syrylgen jerge ijyl başlaryn- da sacmaq kerek, halbi ki o vaqyt topraqda keregi qadar дымъыq olmaj, ви aralarda ekserisi jaqmurlar da javmaj, ekseri vaqca- laryn ihtijat—zapas suvlary da ви vaqytda vite. Bunlardan bir zorlyq da şundadыг ki, ви otlardan hangi birisini Qыгът vaqcalarda sacmalы mes'elesi cezilmegendir; випъң суп vaq- calarda suv mes'elesi bir joľna qojsylanana qadar, Qыгътда qara

saban jerlerge вөjle otlarnы sacmaq işi biraz kecikdirilecekdir. Evela bu işni teçryuve jolыnen keregi kibi өgrenmek kerekdir. Bu da teçryuve stansalarында, jaxud teçryuve kolxoziлarын да mezkyr stansalarың rehberligi altında teçryuve etib vaqmaq kerekdir. Simdilik ise vaqcalarnың topraqlaryн ejileşdirmek, semirtmek cyn tavsiye eteçegimiz şej, topraqny başdan-vaşqa kubrelev qara saban syrmek, jaxud 2 senage qadar icinde ot өsdirmekdir.

Simdilik eң maqbul tanyraqanъ, vaqsalъ-vaşdan-vaşqa kyerelev съqmaqdыг. Cunki, vaqcalardaki mejva tereklerine keregi qadar qыданъ ve suvъ te'min eteçek, vaqsa vaquv işini tamamile mehaniklesdirmek imkanынъ вегеçek ançaq kubre ve torqaqnyң qara saban syrylmesidir.

Baqcada өsgen kijik otlar da mejva tereklerinin соq qыdasынъ alýrlar. Bupъn yzerine koperatif agrominimum o otlarnы pejda olqanlarы kibi haman qaib etmekni tavsiye ete.

Simdi, bu kitabda ajtylyv kecilgen şejlerden soq artыq bunnarы oquqan her kolxoznik, vaqsa ister qara saban syrylsin, sterse jaňqыz terek tybleri qazыlsın, hic bir zaman vaqsa icinde ot өsdirilmejçegini ve topraqny qaviuqlanmasына imkan verilmeyçegini aňlaqandыр.

Topraqny capalab hem otlarnы ve hem de qaviuqlarnы haman qaib etmelidir.

Madd e 4. Tereklerge cecek асъв bitirgenleri kibi haman bir prosentlik bordos suvъ pariz jeşilinen qarşыdъrъv sep meli. 123 litre suvoqa 1,2 kilo mednyj kuporos, 1,2 kilo kirec ve 43—45 gram pariz jeşili Armut tereklerine sepeçekde pariz jeşili qarşыdъrvymaz.

Bu ilaçынъ ceceklerniј jaþrasъqlary төkilgeni kibi şu saat sep-melidir. Bundan maqsad alma ve armutlarnы beneklenmekden cyrymekden saqlamaqdыг. Bu benek xastalıqынъ sevevçisi, визим kөzlerimizge kөrinmegen parazit mantarçыqlary adы berilgen mikrovseyqlardыг. Bunlar tereklerniј putaqlaryн jaþraqlaryн ve jemişlerini xastalatırlar. Bunlarnың jyzinden kelgen xastalıqlaryn tyrlы sojlarы armut tereklerinde оль.

Benek xastalıqыna ograqanda, jaþraqlaryn ystlerinde jeşilçe—qara benekler pejda оль. Aradan biraz vaqыт kecgenden soq bu benekler tyşeler, jaþraqlar da delikleneler. Almalar ve-

armutlarnıq ystinde oloqan bu beneklerniñ tysi qaraqa jaçyp bir sastalyqda olыг, benekler de qotur kibi olыrlar, ba'zan" catlarlar. Bөjle benekli alma ve armutlarnıq degeri olmaz, onlar vьraq sajyыrlar. Mejva cyrygi adь berilgen xastalıqnen xastalanqan jemişlernin ystlerinde kөk tyste lekeler pejda olыг, sonra bunlar enge өsmege başlarlar, neticede bu xastalıqqda oqraqan jemiş kөgerir, boşar, cantırlaşыг ve en soçypna ja tokylir, ja'da terekde quryb qalыг. Bu terekde quryb qalqan jemişler haqqыnda kitavtyznyq juqarъ tarafыnda da jazoqan edik, onlarnы mutlaqa toplab qaib etmek kerekdir, cynki onlar maraz daçtyrлar.

Bu xastalıqqda qarşы sepilecek bordos suvnya pariz jeşili de qosmaq kerek degen edik. Pariz jeşiliniñ icinde miş'jak denilgen quvvetli bir icerk zehiri bardыг, işte bu zehirni ajtyb kecgen xastalıqlaryzny doquroqan tyrttyq сыqlar aşaqanda zeherlenib өlerler.

Bu bordos suvь denilgen ilaç terekler cecek acыв bitirgenleri kibi sepilgenden, oña maјьslıq ilaç sepmek derler.

Maјьslıq aյında sepilgen ilaçnyq ehemijet pek vyjykdir, onь Qыгытныq ćymle vaqcalarañda sepmek kerekdir, vaqcadà mahsul olmasypna, jaxud olmamasypna vaqymamalы.

Maјьslıq sepilecek ilaç, ceceklerin japraklarъ tокylgeni kibi haman başlanыр 10 kyn icinde sepilib bitirilmelidir.

Maјьslıq ilaçlav işine texnikij çehetden rehberlik japmaq icyn kolxoз kustlarъ agronomlarыndan ve vyjyk kolxoзlardan maxsus polnomoclar aյтыыг, bunlardan her kustqa ve her vyjyk kolxoзqa birer adam berilir. Bu polnomoclarnы kust idarelerinen ve vyjyk kolxoзlarnыq pravlenijalarыnen anlaşыв Ittifaq ta'jin eter, ve sonra da topraq komisalыqъ, Qыгымstazra tarafыndan tasdiq olыпыrlar.

Bytyn Qыгыт kөleminde, vaqcalarqa majьslıq ilaç sepmek işiniñ rehberligi Topraq komisalыqъ, Qыгымstazra ve Ittifaqnyq elindedir, rajonlarda ise bu rehberlikni, rajon topraq şu'beleri ve kust idareleri japarlar.

Maјьslıq ilaç sepmekden maqsad aյп zamanda, vaqcalarnы tehlykeli mantar xastalıqlarыndan qorcalamaq, tereklerge en zижade zarar ketirgen boçeklerni icerk zehirles өldirmekdir.

Vaqcalarqa zarar bergen boçeklerden alma symesi adь berilgen boçek hepimizge bellidir. Bunlar japraklarnы oz өгүмчекерine sarыв alaraq az bir vaqyt zarfыnde aşab bitirirler.

Bunlarqa qarşy muvaffaqijetten kyrəşmek cyn majsıslıq ilaç nı mutlaqa on kyn zarfında sepib bitirmelidir. Cynki alma sysmesiniň tırtırlară pek akezdirler, bir qac kyn icinde bir terekniň bytyn japraklarăň aşarlar. Bınyıq cyn majsıslıq ilaç sepyvni mymkyn oldıqça ertece başlab erte bitirmelidir. aradan eki-yc kyn zijade vaqt kecse bile bir soq terekleriniň japraksa—sır-çırplaq qalmalară iňtimaldyr.

Plodozorka Qıtgım baqçalarăna qajet byjyk zarar ketirgen qurtlardan biridir.

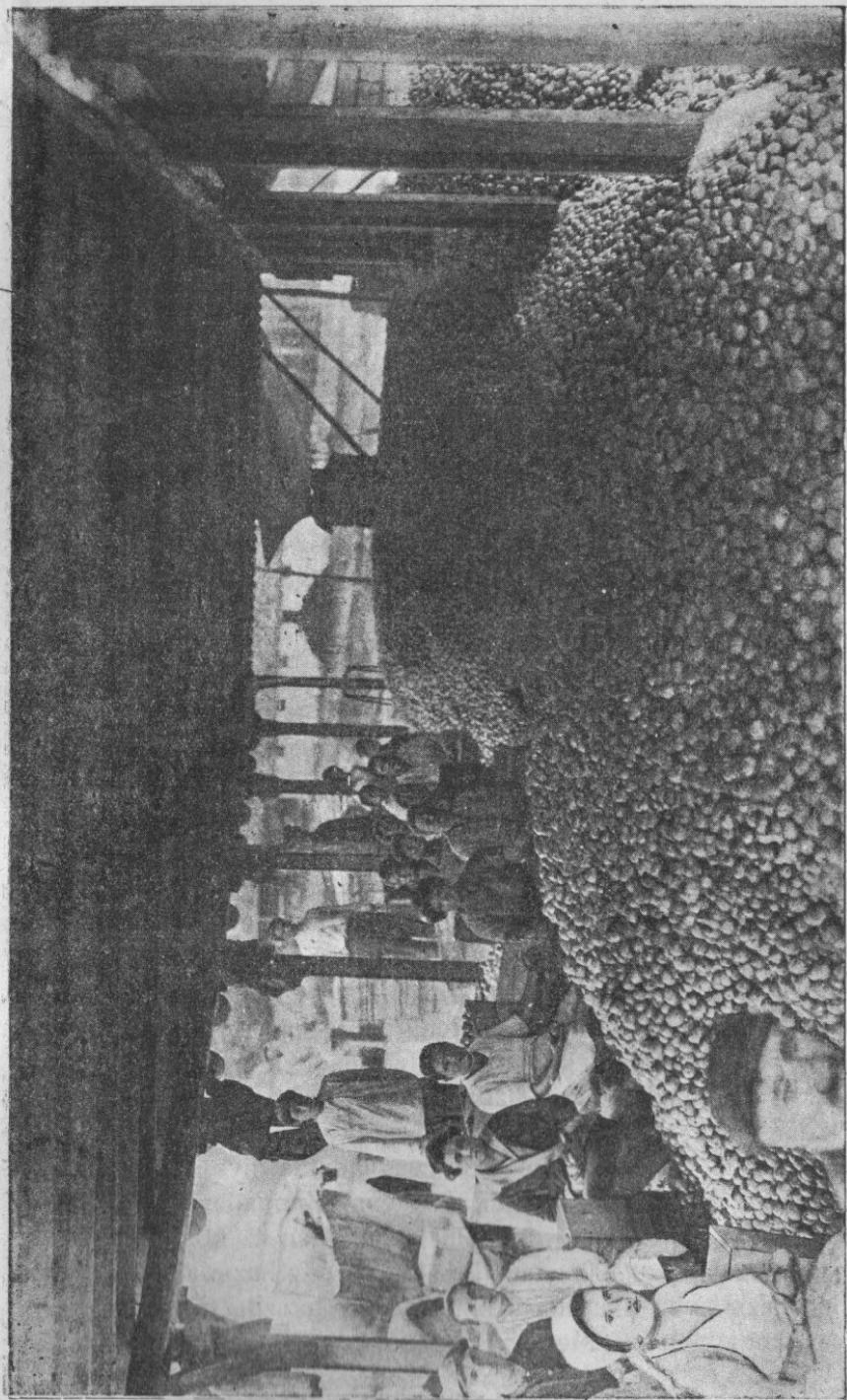
Plodozorka qurtınpıň tırtırlară alma, jaxud armutnıy ta өzegine qadar kirib urluqların aşamaqa başlarlar, urluqlarăň aşaqanson da etini aşarlar. Bøjle qurtlı alma ve armutlar jeige təkyilirler, bizim bilgen təkyndimiz işte bu qurtlar jyzinden mejdanqa kelir.

Majsda sepilgen ilaçnpıň icinde olqan pariz jeşili sajesinde bunlarnıň zehirles alma ve armutlarnı qurt aşamaqdan qorcalamaq mymkyndir.

Benek, alma cyrygi mejva aqacılarănpıq en tehlykeli xastalıqlarından sajysa, alma sysmesi ve plodozorka daxij o qadar zararlı ve baqçaların o qadar xarablaqan çanavarçılardan sajylıllar.

Bu zararlı maxlyqların her jerde çojmaq ve tereklerini qımantar xastalıqlarından her bir jerde qorcalamaq maqsadınen majsda onlarqa ilaç sepilir. Bu baharlık kampanja Qıtgımpıq her jerinde bir derece qajretnen ətkerilmese ba'zı kolxozlarda ve ajet xozajstvalarda buňa suvuq vaqыlsa başqa xozajstvaların masraf ve zahmetleri de kerekli netičeni beremez; cynki bu xastalıqlar ve çanavarlar bir jerden başqa bir jerde avuşa bileyler.

Bizim japoqan işlerimizde şimdige qadar körile kelgen baş eksiklik şundan ibaretdir ki, her ne qadar byjyk xozajstvalar—kolxozlar mejdanqa ketirsek de, onlarnı jene de eskisi kibi baqmaqda devam etemiz. Kerek baqçalıq topraqyń baquvda ve kerekse zararlı xastalıqlarqa ve bəçeklerge qarşy kyrəşde qullanqan usullarımız bizge fajda jerine zarar ketire. Halbu ki bøjle byjyk xozajstvaların ilmij ve fennij usullarnen keregi kibi baqmaqcyn elimizde byjyk imkan bardyr. Bøjle byjyk xozajstvaların vaqыlmazı, kycyk xozajstvaların vaqыlmalarına hicqoşa-mamaq kerekdir.

Qarasu-Bazar, „Sergi“ k/x. arteli „Batrak emegi“.

Byjyk xozajstva qıgvə calışyılmaqa başlanqandan son, xastalıqlarqa, zararlı vəçeklerge qarşy kyrəşde mutlaqa dyrst emek taqsimatı olmalıdır.

Zararlı çanavarlarqa qarşy kyrəş de sanki bir çenkdir. Çenknə muvaffaqiyyətten japmaqa ise mutlaqa teşkilat ve nizamlılıq kerekdir.

Bipşçun-İttifaq taraftından japyryv Qıgvəm topraq komisarı ve Qıgvəm stazra taraftından tasdiq olnaqan, nazik kyltyra xastalıqlarına, zararlı çanavarçılıqlarına qarşy kyrəş rýalanı, bys-bytyn jaçın bir usul ve teşkilatın kəzde tutmaqdadır.

Bu plan müşibə, Qıgvəm, nazik kyltura xastalıqlarına, zararlı hajvanlara qarşy kyrəş tərtib etmek məqsadınpən, kustlantıq ve byjyk kolxozlantıq sajıssına kore 28 vəlikge bəline. Her bir vəlikniq vaşınpa bir vijüryç—komandir, kyrəsci—agronom, qojsala, bunlar kust kəleminde, jaxud byjyk kolxozda vü xastalıqlarqa, zararlı maxlyqatqa qarşy kyrəş işini teşkilatlaşdırmaqa ve alıb barmaqda mes'yl tutylalar.

Majıslıq ilaç sepilgen vaqıtda vü 28 vəlikde kolxozlarda 400 pomon məblize olna ve kolxozniklerden de 80 brigada tizile—bunlar kyrəsci brigadalar sajylalar.

Her birigadanıq idaresinde: 1) brigadanıq işine texnikij çihetden rehberlik japmaq icyn bir texnik brigadaç; 2) 30 adam kyrəsci, 3) beş dane ilaç sepmege maxsus pomon vülyna. Eger işni cabik bitirmek kerek olsa o vaqıt pomonlarnen kynde eki nevbət calışyla. Kyrəsci agronom her brigada icyn evelden, vaqı cada japylaçaq işler ajrı—ajrı kəsterilib bir plan tərtib olnıyg; vü planda qac hektar jer ve qac terek olqanı kəsterilir. Başda bytyn kustıq, jaxud byjyk kolxoznıq çymle topraqı ajrı parçalarqa bəlinir: her parcaqa da onlarnı ilaçlajçaq brigada tə'jin olnıyg. Tereklerin sijrekligi ve səqləqyına kore her brigada bir kyn zarfında $6-6\frac{1}{2}$ hektar qadar jerdeki tereklerge ilaç sepmege vörçüldür.

Bu suretlə majıslıq ilaç sepilgen vaqıtda bytyn Qıgvəmda vü işge 28 agronom—kyrəsci, 80 texnik brigadaç ve 2.400 adam da kyrəsci, olaraq calışalar bunlardan 2.000 adam ilaç sepmeknen, qalqan 400 adam ise ilaç ve suv hazırlajlar.

Ilaç hazırlavın maqsadıq məvafiq bir tarzda teşkil etməge ajrıça diqqat olna. Mesela, her vəlikde ta evelden ilaçlar,

capcaqlar ve suv bulyndaq mahaller ta'jin olnalar; bunda ilaçny, jaxud ona kerek olqan suvny uzaqdan taşymamaq, ve bulyndyn nafile jerde bir taqym vaqt sarf etilmemesi kozde tutyla. Eveden bu ilaçlar kerek mahallerine ufaq savutlarnen taşylar, simdi onlarny atly arabalar ystinde byjyk saqalarnen taşylar, ilaçny qarşىşdaqanda da hep byjyk capcaqlarqa qarşىşdalar, bu hem cavik ve hem de qolajly ola.

Baharlik ilaç sepme kampanijasyny ustalıqnen ve muvaffaqijetnen kecirlmesi icyn Ittifaq taraflarından bir kynlik kurslar acsyla, bu kurslardan biri 80 adam texniklerge, ekinçisi de 2 400 adam kyreşcilerge maxsus ola. Majıslıq ilaç sepme kampanijasyna, Oso aviaxim, olyq jacejkalar, komsomol, pioner ve bytyn profsajuz teşkilatları çelv olnalar.

Kolxozi lar bu kampanijapta etkergen sosyalist musavaqasynda ve udarny brigadalar tizmege ajryça ehemijet vermek kerekle.

Simdi artıq tereklerge majısla sepilecek ilaçny nasy hazzırlanqanyp anlatajyq.

Haçny hazırlaqa her 246 litre (20 qopqa) suvqa 2,4 kilogram mednyj kuporos 2,4 klg. taş kirec, 90 gram pariz jeşili cekiv qojarlar.

Mednyj kuporos ve kirecni iritmek icyn mutlaqa ja aqas ja da topraq savut qullanmalib. 2,4 kilogram tıqdargında cekilib hazzırlanqan mednyj kuporosny bir qopqa sırçaq suvda iritirler, ekinçi bir qopqa suvnyq icinde de 2,4 klg. kirecni sondırırlar, kirec sengenden soñ daha suv qosarlar, lakin kirecni sondirecek vaqıtda qojoqan suvnen, soñradan qojoqan suvnyq ekisiniq tıqdar 246 litre (2 qopqa) pı kecmemelidir. Bundan soñ mednyj kuporosqa 12,3 litre (bir qopqa) suv daha qosarlar. Bu suretle medenyj kuporosny ve kirecni iritilmesine 24,6 şar litre (ja'nij 2 şer qopqa) suv keter. Sonra bunlarny bir bez, jaxud elekden kecileş syzerler. Her ekisi de szyzligden soñ mednyj kuporosny qarşıştyrb azar-azar kirec suvına tökerler. Kirecni, mednyj kuporosny vi tarzda irtilib biri-birine qosulmasa usulna nemse usul derler.

Başqa bir usul da bardyr ki, bunda mednyj kuporos suvına kirec suvny tökeş qarşıştyrlar. Biz ise kolxoznik arqadaşlarqa vi bordos suv ady berilgen ilaçny nemse usulnen qarşıştmaların tavsiye etemiz. Böjle jarylsa ilaç daha ziyade sozaqlı-

olqanından terekge eji jarpşa. Bu eki şej hazır olqandan son onyp icine jetişmegen 246 litre (20 qopqa) suvny təkmek ve pariz jeşili qoşmaq qalır.

Pariz jeşilinin 90 gramnyň başda az bir məqdar suvnen ajyńça bir savutda iritirler. Bundan qoju jazma kibi jeşil bir jazma hası olyr, işte ona biraz suv daha təkib gyzel qarşdıraqandan son bordos suvny denilgen ilaçny icine təkerler. Bundan sonra bordos maý' ve pariz jeşilinden hazırlanan ilaçqa keregi qadar (20 vedreden zijade degil) suv qarşdırgalar.

Doqru hazırlanan bu ilaçny tysi acıq kək bir renkde olyr.

Bu tarzda hazırlanan son soq turqan bordos maý' əzinin quvvetini çoja, jasalqandan son onp mutlaqa terekge sepəmeli ve ekinçi kynge qaldırmamalıdyrlar.

Biz bu jerde hisabqa ve aňlatmaqa qolaj olmasın icyn, jalyńcz 246 litre suvqa qarşdırgylaçaq məqdarda ilaçlardan misal aldyq, halbuki, brigadalar bu ilaçny hazırlaqan vaqıtta, bir kynde ne məqdarda ilaç sepecek olsalar, vinyq hepsini bir kereden, bizim kəstergenimiz hisabnen hazırlamalıdyrlar.

Tereklerge maýsda bu ilaç sepilgende onlarnıq ystlerindeki bəçeklerni, tırtırların əldirgen ançaq pariz jeşilidir, tereklerni xastalıq doqırıcı parazit mantarlarından saqla姜an ise bordos suvny denilgen ilaçdır.

Maýslıq ilaç sepilgen zamanda koperatif agrominimmış armut tereklerine jalyńcz bir bordos maý' sepilmesini tevsije ete; cunki vına pariz jeşili de qoşyılıb sepilse jaş armut təllerini haşlaj.

Maddə 5. Baqçaların pisenini vaqtında salıb toplamaq, sırıncı seferni calıv ve toplavın maýslıq ilaç sepilgençek bitirmeli.

Jaqmurlı, dym havalarda alma armut tereklerinde benek xastalıqy zijke çajrar. Jemişler havanıq zijke dymış olmasından da beneklenirler ki, bu dymışq da Qıtgım baqçalarında picenni vaqtında salıb toplamaşından ileri kelir.

Bu benek xastalıqynda pejda olmasına xızmet etgen şaratın şoymaç maqsadınen koperatif agrominimmış baqçaların pisenini vaqtında salıb toplamaqın tavsiye ete.

Vinyq da mutlaqa maýslıq ilaçlavqa qadar jarp'ı vitirmelidir ki, o zaman picen zehirlenmez.

M a d d e 6. Karlik tereklerini eki kere qoltıqlamalı.

Bu kitabın jazoqanda biz vaqcada mejva tereklerini putamalı „öğretim“ maqsadınyň kөzde tutmadың.

Bu xususda etraſlı ma'lymat almaq istegen arqadaşlarqa E. A. Albrextnıñ putamaçyň haqqındaki kitabыń oqumalarınyň tavsiye etemiz.

Rajkaqa aşlanqan kärilik alma terekleri, ve karlik armut terekleriniň taçsı birinci sıra ana butaqlardan ve onlarnын ystinde bulıňqan jemiş kөzlerinden ibaretdir. Bu tereklerde ekinçi ve yicinci sıra putaqlar өsdirilmezler, bundan ötry onlarqa forma bermekcyn jaryloqan putama sadeleşir, jemiş almaçcyn jaryloqan putama ise bil'akis zijade jaryly.

Karlik tereklerini mahsulqa butavın, jaňıqız qışda, rahat olqanlarы ve bir jyllıq fışqınlary olqan vaqıtta japmaq degil de, hatta jazda taze filizler cıqarqan vaqıtta, onlarnы da putamaq mymkyndır.

İste karlik tereklerinin bøjle jaş filizlerini putamaça (pinsirofka) qoltuqlama jaxud qalem almaq derler. Bøjle putama sajedinde terekge forma bermekcyn kerek olmaçqan fışqınlar mahsul bergen qalemge cevirmek qolaj olyr.

Koperatif agrominimumıň karlik terekleriniň eç azdan eki sefer putalmasınyň (qoltuqlanmasınyň) teklif ete. Teçrybeli putavçylarqa malik olmaçqan kolxozlar, bu işni japmaq icyn mutlaqa kust vasıtasыnen teçrybeli, bilgili putavçylar brigadasы saqıytmalıdyrlar. Ittifaqınyň putavçylar brigadasы kelib vaqcın putaqanda onlarnын janlatınpa ycer-beşer adam şergit qoysa, bunlar o esnada bir dereçe terek putamalı usullarы jollarыnen tanış olyr ediler.

M a d d e 7. Tereklerin kevdelerin ijyn on beşinden itibaren struzkadan ilaçlı halqalar vajlamaça başlamalı ve bu halqalar her on kynde bir kere vaqıv cıqaraq icindeki plədozorka jumurtaları tırtırcıqlarы daçylyw oqıjı etilsin.

Ijyn aýypıň ortalarыnda ilki qurtlı təkyndi pejda olmaça başlaqanda, mutlaqa alma ve armut terekleriniň kevdelerine struzka halqalar qojmaq kerekdir. Eger terekde mahsul olsa bu halqalarıny ekişer dane qojmaq daha zijade fajdalıdyr. Bunlardan biri jerden 18-santimetro jyksekliginde, ekinçisi ise ta juqa rıdan qoymalıdyr.

Bu struzkadan halqalar qojmaq jańy bir tedbir degildir. 1929 senesi wøjle halqalar 2 838 hektar waqcadaki tereklerniň her birine qoýlaqan edi. Lakin en jaramaqan jeri şurasıdьr ki, pek soq waqcalarda bu halqalarń qıjıqanlarń halda aradan 8—10 kyn kecgenden son onlarnıň qaçvıb icindeki wöceklerini qaiw etmezler. Halbuki onlarnıň waqlaqandan son vaqıt-vaqıt alıv qaqmalar, hic bir fajdası olmaz; struzka almaqa, onlarnıň tereklerge waqlamaqa sarf olyndaqan paralarqa jazъqdыr.

Bu halqalar 8—10 kynde bir kere alıppıv qaqylmasalar, waqsa mahsulıńnyq pek soq qızıtyńplı plodozorka qurtı aşar, qurtı mahsulıńnyq fijatı ise pek içiz olыr.

Plodozorka qurtına qatş olqan kyreş tedbirleri şunlardыr: 1) majılda tereklerge nordos ilaç sepme, 2) struzkadan ilaçlı halqalar qoýıv aradan her 8—10 kyn kecgende bir kere alıv qaqaraq onlarnıň jumurtalarıń, tırtıtlarıń qaiw etmek, 3) devam yzre tókyndini toplab waqcadan tışqa cıqarmaq.

Majılda bordos ilaç sepme, struzka halqalarıń tereklerge vaqtında sarmaq, plodozorka qurtılarına qatş kyreş xususında şimdige qadar jarylqan tedbirlerin en myhimidir.

Ilaçlı struzkadan sarılyqan halqalarıń ehemijeti qajet byujkdir. Her bir halqanıq tybine jyzden zijade tırtırlar toplanır. Bu halqaların para ve zahmet sarf etib terekge sarqandan son, onlarnı vaqıt-vaqıt waqıv tırtıtlarıń todlab өldirmemek bir cınjajetdir.

Madde 8. Mahsullı tereklerge catal qojmaq.

Tereklerge catal qojmaq işini ijyn aýnda başlab, ta mahsul cıqıqlańqı qadar devam etdirirler.

Mahsul olqan tereklerge catal qujmaqda şu maqsadlar barдыr: 1) catal qoýlsa mahsullı budaqlar bir-birlerinin ystine jatmaz, jel olqan zamanda bir birlerine toqıppıv mahsulıń tókmezler; 2) catal qoýlaqan putaqlarqa kyneş jaǵıçy soq toqınyt aralarına hava bol kirer; 3) catal qoýlaqan mahsullı butaqlar jel vaqtında sallanmazlar, ystlerindeki mahsulların tókylmez; 4) catalıı putaqlar mahsul aqyrıńqından sıpmazlar.

Catal qojmaq işini her kes jaramaz. Oň qojmaqpy da bilmek kerekdir. Byujk kolxozlarda catalıı usta ve teçgubeli catalçalarqa qojdırmalı, joqsa rast kelgen adamqa catal qojdırtılsa mahsulıń soqsı tókylir. Catal doqru ve usta qoýlmasa,

ondan terekniň tamylarlaň vozýlyt, qavıq arasыndan doqru suv işlemez, zijade jelli havalarda ise terekniň putaqlarlaq qopar.

¶ Tereklerge catal qojoqan zamanda, putaqlardaki mahsulqa kynes jaňyçypq soq toqunmasyna ve havanyp soq kire bilmesine diqqat olyntalıdyr; cynki mahsul öziniň sojynä kore kerek olqan renkni ve qijafetlerini ançaq jeterlik mъqdarda jaňyq, sъçaq ve hava olqan taqdirdé ala bilir.

¶ İşte catal qojmaqdá baş ustalıq, tereklerniň putaqlarlaňna catal qojoqan vaqytدا onlarnyp özlerine kerek olqan bu şejlerni lazimij mъqdarda ala bilmelerini te'min etmekdedir.

Madd e 9. Baqça icinden tøkyndini toplas baqçadan tışqa cıqarmaq, bu işni her beş kynde bir sefer tekrarlamaq. Tøkyndinin xozajstvada kerekmejcek qısmatyń kireclev jerge kөmeli.

Baqçanyp tøkyndisini vaqtında toplab baqçadan tışqa cıqarmaq meçburij tanlyqan işlerden birisidir. Artyq majıspıny ekinçi jaňsyzdan başlab, ve sonra ijyn aýnda, kozarka vəseginin plodozorka ve başqa qurtlarnyp faalijetlerine kore, alma, armut, erik, qajsý kibi mahsullar tøkylmege başlarlar, bunlarnyp tøkylmeleriniň sevebëcisi onlarnyp aşyndaki qurtlardyr.

Tøkyndini her beş kynde bir kere toplab, xozajstvada kerekmejcek qısmatyń kireclev topraqqa kөmmelidir. Xozajstvaqa kerekli qısmatyń da ise, toplanqan kibi haman baqçadan tış bir jerge cıqarmalıdyr.

Baqça tøkyndisiniň vaqıtly-vaqıtlynda toplanlyv baqçadan tışqa cıqatylmasý plodozorka, kozarka vəçeklerine, ve tyrlý zararlı mantar xastaňqlarlaňna qatş kynes vasytalatından birinçisidir.

Bu jerde koperatif agrominimitıny tedibirlerini jazýv bitirgende ymid etemiz ki, Qıgymtyň bytyn baqçaçylyq kolxozlarla ve kust teşkilatlarla, bu tedibirleri jerine daha jaxş bir suretde ketirmek icyn keniş suretde sosjalist musabaqaşyna başlarlar.

Sosjalist musabaqaş dogovorlarla 1929 senesi olqan kibi kaçyrd yizerinde qalmaýv, tekmilinen jaşavşa tatbiq olynyrlar.

Udarnyj kolxozlar, udarnyj brigadalar, køj aktifinin, køj batrak ve fuqareleriniň jardym sajesinde bu iş de ögge keter, Qıgymt baqçalarlaňda mahsul bereketiniň artmasyna vasyta olaçaq koperatif agrominimitıny tamamylapen jarylmashyna calşyrlar.

Beş yıl içerisinde Qытъп вағсalarың mahsul bereketini altımsış prosent jykseltmek xusuşunda partija ve hykymet taraſſından өгимизге қојылqan vazifeni Qытъптың вағсаçың kolxozlарында sene icinde яръв jerine ketirirler.

Qытъптың вағсаçың kolxozlарындан вутын SSSR виپъ вeklemeK dedir.

—

—